

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra romanistiky

**Analýza slovenského prekladu diela *La Place* spisovateľky Annie
Ernaux Katarínou Bednárovou s ohľadom na autorský štýl**

**Analysis of the Slovak translation of Annie Ernaux's work *La
Place* by Katarína Bednárová with regard to the author's style**

(Bakalárska diplomová práca)

Autor: Hana Mihaljevičová

Vedúca práce: Mgr. Zuzana Hildenbrand, Ph.D.

Olomouc 2024

Prehlasujem, že som túto bakalársku diplomovú prácu vypracovala samostatne pod odborným vedením Mgr. Zuzany Hildenbrand, Ph.D. a uviedla v nej všetku literatúru a ostatné zdroje, ktoré som použila.

V Olomouci, dňa 2.5.2024

.....

Podpis

Pod'akovanie

Ďakujem svojej vedúcej práce, Mgr. Zuzane Hildenbrand, Ph.D., za jej odborné a trpezlivé vedenie, cenné rady, pripomienky a užitočné materiálne podklady, ktoré mi poskytla pri vypracovaní tejto bakalárskej diplomovej práce. Veľmi si vážim všetok čas, ktorý mi venovala.

Za podporu pri tvorbe tejto práce zo srdca ďakujem aj svojej matke Zuzane Rašlovej.

OBSAH

ÚVOD	6
ČASŤ PRVÁ : TEORETICKÉ POZNATKY	9
1 TEORETICKÉ ASPEKTY PREKLADU	9
1.1. Všeobecný úvod do teórie prekladu	9
1.2. Typy prekladu – jednotlivé prístupy k prekladu	11
1.3. Jednotlivé prekladateľské postupy	13
1.4. Preklad umeleckého textu	18
1.4.1. Zásady umeleckého prekladu	18
1.4.2. Preklad ako umelecká činnosť	19
2 PREDSTAVENIE AUTORKY A PREKLADATEĽKY DIELA	21
2.1. Spisovateľka Annie Ernaux	21
2.1.1. Život a tvorba	21
2.1.2. Význam a ocenenia	24
2.1.3. <i>La Place</i> a tzv. <i>écriture plate</i>	25
2.2. Katarína Bednárová a slovenské preklady diel Annie Ernaux	28
ČASŤ DRUHÁ : PRAKTICKÁ ANALÝZA PREKLADU	30
3 ROZBOR VYBRANÝCH ASPEKTOV PREKLADU DIELA	30
3.1. Preklad názvu diela	30
3.1.1. Stručná charakteristika a interpretácia pôvodného titulu	30
3.1.2. Výber vhodného ekvivalentu v slovenčine	31
3.1.3. Preklad titulu v angličtine a jeho porovnanie s pôvodným a slovenským názvom	33
3.2. Prevod rôznych typov reálií	34
3.2.1. Školstvo a vzdelávací systém	35

3.2.2. Reálie z francúzskych dejín	37
3.2.3. Ostatné reálie	39
3.3. Slovné zvraty, frazeologizmy, regionalizmy, subštandardné výrazy a ich preklad	42
3.4. Využitie jednotlivých prekladateľských postupov a prístupov na konkrétnych príkladoch	47
3.5. Rozbor vybraných jazykových rovín pri snahe o zachovanie autorského štýlu	59
3.5.1. Syntaktická rovina	59
3.5.2. Lexikálna rovina	62
ZÁVER	66
RÉSUMÉ	70
ZOZNAM PRAMEŇOV A POUŽITEJ LITERATÚRY	73
PRÍLOHA	78
ANOTÁCIA	79
ANNOTATION	80

ÚVOD

Čo nás vedie k výberu slovenského prekladu diela *La Place* na analýzu a aký je jej cieľ?

Táto bakalárska diplomová práca sa zaoberá dielom uznávanej francúzskej spisovateľky Annie Ernaux a v prvom rade jeho prekladom. Jej tvorba je mimoriadna nielen vďaka autorkinej citlivosti, s akou pristupuje k témam svojich próz. Tie prinášajú komplexný pohľad na človeka, či už autorkin pohľad na seba samu alebo svojich najbližších. Spisovateľka vo svojej autobiografickej próze *La Place* skúma svet svojho otca, a to cez svoje vlastné vnímanie tohto blízkeho človeka.

Dielo *La Place*, o ktorého slovenský preklad sa zaslúžila pani profesorka Katarína Bednárová (v slovenčine dielo nesie názov *Miesto medzi ľuďmi*), je vhodným materiálom pre prekladateľskú analýzu, pretože v ňom nájdeme množstvo prvkov – úskalí, ktoré je potrebné správne preložiť, aby sa dalo hovoriť o komunikatívnom preklade. V prvom rade, toto dielo Annie Ernaux je pozoruhodné svojou frazeologickou pestrosťou. Na zaužívané slovné spojenia a rôzne frazeologizmy, ako i dialektizmy, ktoré je potrebné pri preklade adaptovať, je skutočne bohaté. Nami skúmaný preklad je adresovaný slovenskému čitateľovi, ktorý má (možno) úplne iné životné skúsenosti ako ten francúzsky, pokiaľ porovnáваме generáciu, ktorá zažila druhú svetovú vojnu v mladom veku a dobou jej stredného veku až staroby bolo povojnové obdobie. Otázkou by mohlo byť, či slovenský príslušník tejto generácie nájde v preklade *La Place* styčné body so svojím životom v súvislosti s obdobím počas a po vojne. To by však mohlo byť skôr témou sociologicko-historicky zameranej práce, ktorou táto práca byť nemá. Preto my budeme skúmať spôsob, akým významná a skúsená prekladateľka, pani profesorka Katarína Bednárová, tieto osobité skutočnosti previedla do slovenského jazyka. Pripadá nám zaujímavé povenovať sa i komparácii, ako pôsobia v preklade oproti francúzskemu originálu.

Po druhé, prekladateľským „orieškom“ je i zodpovedajúci prevod autorkinho osobitého plochého štýlu do slovenčiny. Ako tvrdí Jiří Levý (2012, 47), spôsob umeleckého vyjadrovania je umožnený charakterom daného jazyka. Nominálny charakter francúzštiny teda podporuje možnosť „plochého písania“, tzv. *écriture plate*. Ako to možno previesť do jazyka ako ten slovenský, ktorý využíva miesto toho viac slovesných vyjadrení, aby štýl diela zostal zachovaný? Položenie si tejto otázky nás taktiež naviedlo k výberu prekladu práve tohto diela na rozbor.

Tretou príčinou, prečo táto kniha žičí prekladateľskému rozboru, sú početné reálie zakomponované v rozprávani, ktoré podávajú obraz o danej dobe, zvyklostiach a podobne. Rôzne narážky, alúzie sú rovnako prekladateľskou problematikou, ktorá sa tu naskytuje a ktorú budeme v našej analýze spracovávať.

La Place je teda na preklad bezpochyby náročným dielom. Na prekladateľský rozbor je veľmi priaznivé: pri hĺbkovej analýze spôsobu prekladu a porovnávaní dvoch verzií, pôvodnej a preloženej, sme objavili veľké množstvo prekladateľsky zaujímavých pasáží či prvkov, ktoré by bolo možné rozobrať. My sme však v záujme vystihnúť podstatu problematiky prekladu tohto diela vybrali z nášho pohľadu najreprezentatívnejšie príklady, ktoré sme rozdelili do logických celkov. Štruktúra našej práce je nasledovná.

Práca pozostáva z dvoch hlavných častí, prvá podáva teoretické poznatky o vybranej téme a druhá s využitím týchto podkladov rozoberá preklad diela z praktického hľadiska.

V prvej, teoreticky orientovanej časti najprv zoširoka priblížime prekladateľskú disciplínu – začneme jej ukotvením v minulosti, vysvetlíme, aké rozličné prístupy prekladateľ pri práci využíva, a prejdeme ku charakteristike jednotlivých prekladateľských postupov. Táto kapitola je jedným z ťažísk nášho teoretického úvodu, keďže práve využitie týchto prostriedkov neskôr hojne analyzujeme v prakticky zameranej analýze. Vzhľadom na fakt, že sme si na analýzu vybrali dielo krásnej literatúry, sa povenujeme i problematike prekladu umeleckého textu, ktorú rozoberieme v dvoch podkapitolách – *Zásady umeleckého prekladu*, a, keďže prekladateľ je tiež významným tvorcom, *Preklad ako umelecká činnosť*.

Druhým prínosom prvej, teoretickej časti, bude predstavenie dvoch významných aktérok, teda autorky a prekladateľky prózy *La Place*. Priblížime život a tvorbu Annie Ernaux, pripomenieme jej význam nielen pre francúzsku literatúru a ocenenia, ktoré vďaka svojmu úsiliu získala, a na záver zamierime k charakteristike analyzovaného diela *La Place*. V tejto podkapitole uvedieme a vysvetlíme aj spisovateľkin špecifický štýl, tzv. *écriture plate*, dôležitý pre náš rozbor. Ako ďalší bod tejto časti predstavíme pani prekladateľku Katarínu Bednárovú, uznávanú slovenskú odborníčku na francúzsku literatúru, a načrtneme kontext prekladu diel Annie Ernaux na Slovensku.

V druhej, na prax zameranej časti našej práce, sa budeme venovať rozboru problematiky, ako bolo dielo *La Place* do slovenčiny preložené, z rôznych hľadísk. Začneme analýzou prekladu titulu, *Miesto medzi ľuďmi*. Názov diela vo francúzštine rozoberieme po významovej stránke, ako súvisí s obsahom knihy a autorkiným strohým štýlom, v druhom

kroku sa presunieme k procesu výberu ekvivalentu názvu pre dielo v slovenčine a pre obohatenie analýzy na záver kapitoly prinesieme i rozbor anglického prekladu titulu. Tento porovnáme s pôvodným a slovenským titulom.

Pokračovať budeme v ďalšej kapitole analýzou spôsobu, ako previedla K. Bednárová do slovenčiny rôzne reálie z diela – školstvo a vzdelávací systém, reálie z francúzskych dejín a ďalšie vybrané typy skutočností pomenovaných v knihe.

V tretej kapitole druhej časti sa zameriame na preklad zvolených slovných zvrátov, frazeologizmov, regionalizmov a subštandardných výrazov do slovenského jazyka a kontextu.

Ťažiskom našej analýzy je hlavne obsiahla štvrtá kapitola, pojednávajúca o aplikácii jednotlivých prekladateľských postupov a prístupov v diele – pre každý prekladateľský postup uvedieme jeden alebo viac ilustračných príkladov, ktoré podstatu daného postupu buď najvernejšie, alebo najzaujímavejším spôsobom vystihujú.

Poslednou, taktiež kľúčovou kapitolou našej praktickej analýzy, bude rozbor jednotlivých jazykových rovín s ohľadom na to, ako prispievajú k zachovaniu autorského štýlu A. Ernaux v preklade. Pre tento účel sa budeme venovať najprv syntaktickej a potom lexikálnej rovine jazyka v diele.

V závere našej práce zhrnieme jej počiatočné ciele, ktoré si kládla, a výsledky, na ktoré sme analýzou v tejto bakalárskej práci prišli.

ČASŤ PRVÁ : TEORETICKÉ POZNATKY

1 TEORETICKÉ ASPEKTY PREKLADU

1.1. Všeobecný úvod do teórie prekladu

Potreba prekladu siaha ďaleko do histórie ľudstva. Písomné dôkazy pochádzajú už z 3. tisícročia p. n. l. a sú nimi viacjazyčné nápisy o výbojoch asýrskeho kráľa Sargona (Vilikovský, 1984, 9). Prekladová činnosť však nemala v očiach spoločnosti takú váhu, akú má dnes – bola braná ako číra nutnosť. Ocenenia sa jej dostalo po preložení Biblie z hebrejčiny. Počas obdobia stredoveku sa však stretávame s negatívnymi názormi vzdelancov na možnosť prekladu. Významný stredoveký spisovateľ a vzdelanec Dante Alighieri tvrdí: „[...] to, čo bolo zladené putom Múz, nedá sa preložiť z jedného jazyka do druhého tak, aby to nestratilo všetku krásu a súlad.“ (Vilikovský, 1984, 10). Odborný pohľad na preklad od tohto vyhlásenia prešiel dlhým a komplikovaným vývinom a môžeme s istotou tvrdiť, že dnes je tento kritický posudok prekonaný. Dôležitý posun sa udial v 19. storočí spolu s rozvojom jazykovedy a teória prekladu ako teoretická disciplína sa naplno rozvíja v 20. storočí.

Nejednoduchosť prekladu vyplýva z nasledujúcich faktov. Každý jazyk vyjadruje myšlienku svojimi jazykovými prostriedkami, ktoré nemusia byť zhodné, pričom však vyjadrujú rovnaký obsah. Najzreteľnejší príklad je problematika slovesných časov, ktorých počet sa v rôznych jazykoch líši. Slovenčina rozlišuje tri gramatické časy, zatiaľ čo anglický jazyk dvanásť a mimo indoeurópskej jazykovej rodiny sa stretávame aj s jediným časom – ide o jazyk indiánskeho kmeňa Hopi (Vilikovský, 1984, 12). Tieto odlišnosti viedli k mnohým teoretickým úvahám o rozdielnosti nazerania na svet medzi jednotlivými jazykovými spoločenstvami.¹ Úvahy, ktoré sa zaoberajú súvislosťami medzi jazykom, myslením a vnímaním, pochádzajú od významných filozofov z rôznych storočí (v 17. a 18. storočí Gottfried Wilhelm von Leibniz, v 19. storočí Wilhelm von Humboldt). Najvyhranenejší názor nám v 20. storočí podávajú Sapir a Whorf, pričom Sapir v roku 1949 tvrdí: „Neexistujú dva jazyky, ktoré by si boli natoľko podobné, aby sme ich mohli považovať za obraz tej istej spoločenskej skutočnosti.“ (Vilikovský, 1984, 15).

¹ „Nemožno sa čudovať, ak niekto prišiel k záveru, že podobnosti medzi jazykmi sú náhodným výsledkom totožnosti materiálneho sveta, kým rozdiely sú prejavom odlišného nazerania na svet.“ Vilikovský, 1984, 12-13.

Proti tomuto výroku však stoja ako argument všetky dodnes vykonané kvalitné preklady z literatúr rôznych prostredí, ktoré sprostredkovali čitateľom iného národa okrem obsahu a pôsobenia diela aj historický a miestny kontext danej krajiny, zvyky tamojšieho obyvateľstva, atmosféru a celkového ducha národa.

Pri prekladaní je dôležité brať do úvahy viacero faktorov. Primárne je dôležité previesť obsah, teda informáciu, ktorú nám východiskový text odovzdáva. Význam je obsiahnutý v sémantickej zložke textu, ktorá je tvorená jednotlivými lexikálnymi prvkami, ktorým zodpovedá gramatický systém. Pri obsahovej stránke textu rozlišujeme denotačnú funkciu, ktorá nesie vecný význam, a konotačnú funkciu, ktorá podáva informáciu s istým stylistickým zámerom a expresívnym zafarbením. Po tretie, dôležitou zložkou obsahu „je aspekt *pragmatický*, zkušenosní, který je dán vztahem mezi jazykovým výrazem a účastníky komunikativního aktu“ (Knittlová a kol., 2010, 7-8). Dodržať pragmatickú stránku pri preklade je považované za fakultatívne, avšak pri snahe dosiahnuť čo najlepší preklad umeleckého textu hrá rolu aj táto funkcia (Knittlová a kol., 2010, 13). Tieto jednotlivé aspekty prevodu obsahu textu zohľadňujeme pri využití dnes už rozšíreného tzv. funkčného prístupu k prekladu. Tento prístup spočíva v snahe o tzv. funkčnú ekvivalenciu.

S pojmom ekvivalencie budeme veľa pracovať, preto tento pojem najskôr objasníme. Podľa Edity Gromovej ekvivalencia „určuje vzťah, ktorý existuje medzi východiskovým a cieľovým textom“ (2009, 50).

To znamená, že v cieľovom texte prekladateľ použije také jazykové prostriedky, ktoré budú plniť už spomenuté funkcie prevodu obsahu, aj keď môže ísť o rozdielne jazykové prostriedky ako tie, ktoré sú použité v texte originálu (Knittlová a kol., 2010, 7).

Na to, aby čitateľ preloženého diela mal možnosť vnímať dielo rovnako ako čitateľ originálu, sa musia pri preklade zohľadniť nasledovné tri faktory. Po prvé, jazykový prejav má pôsobiť v cieľovom jazyku prirodzene, po druhé, má mať vo výsledku čo najviac totožný význam ako pôvodný prejav, a po tretie, má preniesť dynamiku východiskového textu tak, aby vyvolal u čitateľa v cieľovom jazyku rovnakú reakciu (Knittlová a kol. 2010, 14-15).

1.2. Typy prekladu – jednotlivé prístupy k prekladu

V tejto kapitole objasníme rôzne prístupy, akými sa dá prekladať, ako aj to, pri akom type textu sa daný prístup uplatňuje. Delenie na jednotlivé typy uskutočníme na základe dvoch perspektív – samotného prístupu k prekladu a súčasnosti prekladaného diela.

Dvoma najhlavnejšími typmi prekladu sú preklady zamerané na formu a preklady zamerané na význam. K prekladom, ktoré sa orientujú prednostne na zachovanie formy, radíme tzv. *interlineárny* a *doslovný preklad* (Knittlová a kol., 2010, 16-17). Prvú kategóriu tvorí interlineárny preklad, ktorý „zachováva pouze specificky lingvistickou informaci, a je proto použitelný pro účely metajazykové“ (Knittlová a kol., 2010, 16). Pri tomto type prekladu sa zachováva gramatický systém východiskového jazyka, hoci v cieľovom jazyku možno danú gramatickú jednotku zachytiť jej zodpovedajúcou. Na ilustráciu si vypožičiame príklad, ktorý použila B. Grygová v diele *Překlad a Překládání*: anglická veta „I did not want to hurt you.“ je preložená do češtiny ako „Já nechtěl ublížit ty/tobě.“ (Knittlová a kol., 2010, 16).

Do druhej kategórie prekladov zameraných na formu patrí doslovný preklad. Tento preklad na rozdiel od interlineárneho rešpektuje gramatický systém cieľového jazyka, a jazykový prejav v cieľovom jazyku je tak gramaticky správny. Avšak znie neprirodzené, pretože prekladateľ „převádí lexikální jednotky bez ohledu na jejich kontextové zapojení“ (Knittlová a kol., 2010, 17). To značí, že ustálené kolokácie a idiomatika cieľového jazyka sú porušené. Opäť uvedieme príklad B. Grygovej z už spomenutého diela: „I ordered him to brush his teeth.“ – „Poručil jsem mu, aby si vykartáčoval zuby.“ (Knittlová a kol., 2010, 17). Doslovný preklad sa neuplatňuje v beletrii, kde sa hrá estetická a štylistická stránka textu významnú rolu, a preto by čitateľa daný preklad „vyrušoval“ snáď ešte výraznejšie, ako v odbornom texte. Týmto prístupom k prekladu by dielo umeleckej literatúry pri preklade stratilo jednu dôležitú časť, a to spôsob, akým sa autor vyjadruje, teda jeho špecifický štýl písania. Ten však tvorí významnú súčasť celkového účinku na adresáta, a tak by adresáti prekladaného diela boli oproti adresátom originálu značne ochudobnení.

K druhému hlavnému typu prekladov, ktorým sú preklady orientované na význam, patria *voľný* a *komunikatívny* preklad. Voľný preklad rešpektuje východiskový text iba okrajovo a nezohľadňuje register, štylistické rysy, konotačné prvky významu ani pojmovú presnosť prejavu pri prevádzaní informácie. Prejav ochudobňuje a býva považovaný za chybný (Knittlová a kol., 2010, 17). Z toho vyplýva, že voľný preklad nemôže byť využitý pri preklade krásnej literatúry, keďže register, jednotlivé prvky štýlu aj významové konotácie tvoria

neoddeliteľnú súčasť umeleckého diela. Zmena registra napríklad pri výpovediach postáv by spôsobila, že čitateľ by prišiel o významný charakterizačný prvok postavy, ktorým býva niekedy jej jazyk. Štylistické rysy diela je potrebné tiež dodržať, ako sme spomínali pri predošlom type prekladu. Zachovaním autorského štýlu pri preklade diela Annie Ernaux sa budeme zaoberať v analytickej časti práce v kapitole 3.5. Po posledné, významové konotácie sú veľmi dôležité najmä v poézii, kde by zvolenie nesprávneho ekvivalentu vyvolalo u čitateľa preloženého diela iné dojmy a asociácie ako u čitateľa originálu. S týmto súvisí aj problematika prekladu slov, ktoré majú v jazyku originálu viac významov.

Posledným, štvrtým typom prekladu je tzv. *komunikatívny* preklad, nazývaný aj dynamický či idiomatický. Pri tomto type prekladu sa berie ohľad na to, aby bol účinok na adresáta cieľového textu rovnaký ako na adresáta východiskového. Prekladateľ sa sústreďí na to, aby bol význam totožný, a zároveň, aby bol text po formálnej stránke prirodzený cieľovému jazyku. Z hľadiska formy komunikatívny preklad prevádza do cieľového jazyka gramatické prvky aj lexikálne jednotky pôvodného jazyka tak, aby v cieľovom pôsobili prirodzene (Knittlová a kol., 2010, 16-17). Tento typ prekladu sa uplatňuje nielen pri prevode ustálených slovných zvrátov, ako sú pozdravy či príslovia, ale najmä pri preklade beletrie.

Na tomto mieste sa hodí výstižná veta B. Grygovej: „Dobrý překlad by neměl být vnímán jako překlad, nýbrž jako původní dílo vytvořené v daném jazyce“ (Knittlová a kol., 2010, 14). Závisí od zručnosti daného prekladateľa, nakoľko sa mu podarí tento cieľ dosiahnuť a sprostredkovať tak čitateľovi prekladu dielo čo najvernejšie.

Preklad môžeme deliť na jednotlivé typy aj z iného hľadiska, a to z hľadiska súčasnosti prekladaného diela. Rozlišujeme tak *diachrónny* a *synchronný preklad*. Najprv sa zameriame na *diachrónny preklad*. Definujeme ho ako „súčasný preklad nesúčasného diela inonárodnej literatúry“, ktorý vzniká, pokiaľ je motiváciou „úsilie prijímajúcej literatúry obohatiť základný fond literatúry o chýbajúce diela alebo inovovať recepciu (opakovaný preklad)“ (Popovič, 1983, 219).

Synchronný preklad je „súčasný preklad súčasného diela inonárodnej literatúry“ (Popovič, 1983, 219). Pri tomto type prekladu sa prijímajúca literatúra snaží nadviazať priamy literárny kontakt, vyrovnáť sa s aktuálnymi literárnymi hodnotami paralelne alebo prijať chýbajúce hodnoty (Popovič, 1983, 219).

1.3. Jednotlivé prekladateľské postupy

Vzhľadom k tomu, že každý jazyk má svoj vlastný spôsob popisovania skutočnosti na syntaktickej a gramatickej úrovni, nejde jednotlivé lexikálne jednotky prekladať od slova do slova. Ku každej jednotke je potrebné nájsť jej ekvivalent v cieľovom jazyku, ktorý bude plniť rovnakú funkciu ako vyjadrenie v pôvodnom.

Pre prevod výrazov, ktoré nemajú priamy ekvivalent v cieľovom jazyku, sa používajú *prekladateľské postupy*. Ich delenie na sedem základných bolo vytvorené kanadskými translatológmi Vinayom a Darbelnetom a vychádza z rozdielov medzi angličtinou a francúzštinou. V preklade medzi češtinou či slovenčinou ako syntetickými flexívnymi jazykmi a francúzštinou ako analytickým typom jazyka využívame i iné postupy, z ktorých najfrekventovanejšími sú *transpozícia, modulácia, koncentrácia – dilúcia, étouffement – dépouillement, substitúcia, výpožička, kalk a adaptácia* (Dedková a Honová, 2010, 28²). Tieto prostriedky prekladateľa si teraz uvedieme a vysvetlíme na príkladoch, pričom pridáme aj dvojicu postupov zvaných *explicitácia – implicitácia*, ktoré Dedková a Honová (2010, 32-33) zmieňujú, ale neradia ich vo svojej publikácii medzi najfrekventovanejšie. Autorky pri popise prostriedkov vychádzajú okrem iného z diela J.-P. Vinaya a J. Darbelneta (*Stylistique comparée du français et de l'anglais*).

Isté príklady na prekladateľské postupy si vypožičiavame z publikácie I. Dedkovej a Z. Honovej, pričom ich prekladáme do slovenčiny. Vybrané prekladateľské prostriedky v našich príkladoch sa totiž uplatňujú pri prevode do češtiny a slovenčiny rovnakým spôsobom, a teda výsledná slovenská forma sa od pôvodnej českej líši len minimálne; nevyhnutnou úpravou pravopisu na slovenský úzus. Z tohto dôvodu si dovoľujeme uplatňovať pravidlá zmieňované doktorkami I. Dedkovou a Z. Honovou pri preklade medzi francúzštinou a češtinou aj na dvojicu jazykov francúzština – slovenčina. Rovnaký princíp používame aj pri čerpaní príkladov z publikácie docentky A. Tionovej, kde je situácia analogická³.

Prvým prekladateľským postupom, ktorý je zároveň jedným z najpoužívanejších pri preklade medzi francúzštinou a slovenčinou, je *transpozícia*. Použiť ju znamená vykonať určité zmeny, ktoré súvisia „s gramaticko-syntaktickou odlišnosťí systémů výchozího a cílového jazyka.“ (Dedková a Honová, 2010, 29).

² Pri popise jednotlivých prekladateľských postupov vychádzame z tejto publikácie, z kapitoly *Překladatelské postupy* (s.21 a 27-36). Z tejto si vypožičiavame aj niektoré príklady – tieto skrátene označíme symbolom (DH) v zátvorke za príkladom, ktorý odtiaľ preberáme, pričom uvedieme i číslo strany.

³ Tieto príklady označíme symbolom (T) v zátvorke za uvedenými príkladmi s číslom strany.

Prvým typom transpozície je transpozícia slovného druhu. Francúzština má nominálny charakter, na vyjadrenie prívlastku sa použije často podstatné meno: *une robe de soir* (T, 410), *un air de fête* (T, 411). V slovenčine ho nahradíme prídavným menom, *večerné šaty* a *slávnostný vzhľad*. Mnohé slovenské adverbíá majú svoj ekvivalent vo francúzštine vytvorený pomocou adjektíva (napr. *spievať falošne* – *chanter faux* (DH, 21)), predložky so substantívom (*hlasovať jednomyseľne* – *voter à l'unanimité* (DH, 29)), predložky s infinitívom (*nehybne* – *sans bouger* (DH, 29)), prípadne slovným spojením *d'une façon, d'une manière, d'un ton* atď. spojeným s adjektívom, napríklad *zvláštne* – *d'une façon étrange, radostne* – *d'un ton joyeux*. K transpozícii zvykne patriť aj tzv. *chassé-croisé* (napr. *la douceur prochaine* – *sladká budúcnosť* (DH, 29)), keď oproti syntagme *la douceur prochaine*, kde je dominujúcim členom substantívum *la douceur*, dochádza k zmene dominancie, pretože adjektívum *prochaine* sa stáva v slovenčine substantívom *budúcnosť*, ktoré je dominantným členom syntagmy *sladká budúcnosť*.

Druhý typ transpozície, transpozícia syntaktická, spočíva v zmene na úrovni vetných členov. Vo francúzštine často pozorujeme vyjadrenie pomocou pasívu, a ten sa pri správnom, zrozumiteľnom preklade mení na aktívum (*La maison est habitée par trois familles. V dome bývajú tri rodiny*). Ďalej nachádzame situáciu, kde sa francúzsky vetný člen mení v slovenčine na vedľajšiu vetu (*Ils préfèrent une bouderie à l'effort de la conversation. – Radšej sa tvária urazene, než by sa pokúsili spolu hovoriť.* (T, 411)). Týchto prípadov, keď potrebujeme na plynulé vyjadrenie zodpovedajúce úzu slovenského jazyka vedľajšiu vetu, je pri preklade z francúzštiny do slovenčiny nesmierne veľa. Uvidíme to na konkrétnych príkladoch prekladu diela *La Place* v druhej, analytickej časti práce.

Druhý taktiež veľmi často používaný postup pri prevode medzi francúzštinou a slovenčinou sa nazýva *modulácia*. Znamená zmenu uhla pohľadu na daný jazykový jav, tak, aby jeho preklad bol v súlade s bežne používaným vyjadrovaním v cieľovom jazyku. Rozlišujeme rôzne typy modulácie. Pri modulácii *lexikálnej* ide o zmenu hľadiska, z akého nazeráme na jedno konkrétne slovo, čiže napr. pri anglickom *elbow of the pipe* (Knittlová a kol., 2010, 19) zameníme slovo *elbow* za slovo *koleno*, pretože v slovenčine sa používa spojenie *koleno potrubia*, a nie *lakeť potrubia*. Pri *syntaktickej* modulácii meníme uhol pohľadu na úrovni vetnej štruktúry, to jest vetu *Le docteur m'a défendu le café* preložíme ako *Mám od doktora zakázanú kávu* (T, 453). Medzi typy modulácie zaraďujeme aj básnický tróp – *synekdochu*, teda zámenu celku za časť, časti za celok alebo časti za časť, napr. *Mon plan germa dans mon cerveau. – V hlave mi vzkĺčil plán.* (DH, 30). Modulácia *aktívum-pasívum* spočíva

podobne ako transpozícia tohto druhu v zmene činného rodu na trpný alebo naopak, tu však nastáva aj lexikálna zmena (*La cour fut envahie par les élèves. – Žiaci vybehli na dvor. (T, 448)*).

Ďalej existuje modulácia, pri ktorej sa mení *osobná väzba na neosobnú: Ils avaient de la peine... – Bolo im ťažko... (T, 449)*. Vo francúzštine nachádzame často vyjadrenia pomocou rôznych slovesných väzieb, napr. *voir, se voir, laisser, rendre, croire, paraître, sentir, sembler* atď. + *infinitív*, ktoré musíme taktiež modulovať pri prevode do slovenčiny, kde nemajú priamy ekvivalent (napr. *Vous semblez le regretter. – Vyzeráte, že to ľutujete.*). Veľmi používaná je aj faktitívna väzba so slovesom *faire*, napr. *Cette image lui fait penser aux années de sa jeunesse. – Tento obraz ju/ho núti myslieť na roky mladosti*. Ďalším slovesom, ktoré môže plniť funkciu pomocného slovesa, pričom k nemu pridávame podľa voľby významu daného spojenia substantívum či adjektívum, je napríklad sloveso *rendre*. Význam samostatne stojaceho slovesa *rendre* je ťažko definovateľný, možno ho preložiť ako *vrátiť, dať*. Na jeho preklad v slovných spojeniach je potrebné využiť pestrú slovnú zásobu, keďže slovenský jazyk má pre tieto spojenia zvláštne sloveso, napríklad s podstatnými menami *rendre service – preukázať službu, rendre hommage – vzdať hold, rendre visite – navštíviť*, s prídavnými menami potom *rendre heureux – urobiť šťastným, rendre fou – priviesť k šialenstvu*, prípadne frekventované *rendre plus petit – zmenšiť, rendre plus grand – zväčšiť*.

Na preklad ustálených slovných spojení v danom jazyku, vyjadrujúcich napríklad príkazy či zákazy, tiež používame moduláciu (*Attention à la peinture! – Čerstvo natreté! (DH, 31)*).

Prekladateľské postupy súvisiace s rozsahom textu tvoria nasledovné tri dvojice: *koncentrácia – dilúcia, dépouillement – étouffement, explicitácia – implicitácia*.

Koncentrácia a *dilúcia* sa zvyknú považovať za druh transpozície, pričom pri *koncentracii* sa vyjadruje text v cieľovom jazyku menším počtom lexikálnych jednotiek ako vo východiskovom jazyku. Tento prípad nastáva častejšie pri smere prekladu z francúzštiny do slovenčiny, pretože francúzština ako analytický jazyk potrebuje v niektorých prípadoch na vyjadrenie jedného javu viac slov (*le fer à repasser – žehlička, la machine à laver – práčka*). Z tohto dôvodu bývajú slovenské preklady francúzskych textov rozsahovo kratšie ako originál. Slovenčina je syntetický jazyk, ktorý tvorí nové slová pomocou derivácie – teda napríklad uvedený výraz *práčka* je odvodený od slovesa *prať*, pričom prípona znamená, že túto činnosť niečo alebo niekto vykonáva. Francúzština naopak potrebovala na vytvorenie tohto výrazu opis.

Koncentrovať vyjadrenie smerom do slovenčiny môžeme aj vďaka rozvinutému systému slovesných vidov (Tionová a kol., 2000, 426): *Il a écarté les bras en arrière. – Zapažil. (T, 426)*. *Dilúcia* teda nastáva pri opačnom smere prekladu, a znamená „rozriedenie“ textu. Pri analýze používaných prekladateľských postupov v praktickej časti práce budeme skúmať okrem iného aj platnosť tohto tvrdenia v preklade *La Place*.

Existujú však aj prípady, kde použijeme pri preklade do slovenčiny dilúciu (*tourisme – cestovný ruch (DH, 32)*, *Je vous ai fait chauffer un bain. – Dala som vám ohriať vodu na kúpeľ. (T, 426)*).

Dépouillement a étoffement opäť súvisia s rozsahom textu, avšak tu ide o prevedenie predložkových väzieb. *Étoffer* znamená *naplniť obsahom* a tento prekladateľský postup využívame pri preklade francúzskych slovných spojení s predložkami *à* a *de*. Tieto predložky môžu mať vo francúzštine mnoho rôznych funkcií, a preto je potrebné prekladaný výraz doplniť spresňujúcim a významovo plnším slovom (Dedková a Honová, 2010, 32) v slovenčine. Uveďme si príklad: *Il pense à rester chez ses parents. – Myslí na to, že by zostal u rodičov.*, teda potrebné bolo do vety vložiť zámeno *to*.

Pri preklade do slovenčiny je možné plnovýznamové slovo vynechať, ostáva iba predložka, prípadne sa spojenie vyjadrí príslušnou pádovou väzbou: *contrat conclu entre les parties – dohoda medzi stranami (DH, 32)*, *l'avion en provenance de Londres – lietadlo z Londýna (T, 438)*. V tomto prípade hovoríme o *dépouillement*.

Ďalej s rozsahom textu súvisí aj dvojica prekladateľských postupov, ktoré sa nazývajú *implicitácia a explicitácia*. Pri *explicitácii* obohatíme preklad do cieľového jazyka o doplňujúce informácie, ktoré vo východiskovom texte boli implicitné. Spresniť význam je potrebné najmä pri odborných termínoch, ktoré nemajú v cieľovom jazyku ekvivalent (*président-directeur général – predseda a generálny riaditeľ akciovej spoločnosti (DH, 33)*), ale k upresneniu dochádza prirodzene aj pri preklade sloviess a podstatných mien zo slovenčiny do francúzštiny (*Vyhral cenu – Il a gagné un prix.*). Dôvodom je, že vo francúzštine potrebujeme vyjadriť rod a číslo pomocou osobného zámena (*il*) a členu (*un*).

Implicitácia spočíva naopak v prevedení explicitného vyjadrenia vo východiskovom jazyku na implicitné v jazyku cieľovom, napr. *Il a rencontré ses parents. – Stretol rodičov.*, pričom v slovenčine sa privlastňovacie zámeno vynecháva.

Substitúcia je prekladateľským postupom, ktorý znamená „náhrada domácí analogií“ (Levý, 2012, 106). J. Levý vysvetľuje rozdiel medzi prekladom v jeho pravom zmysle slova

(napríklad pri preklade odbornej terminológie), kde nachádzame presný ekvivalent daného slova, a situáciou, keď v diele záleží na „jazykovom materiálu a dobovom alebo národním prostredí“ (2012, 106). Tu sa uplatňuje substitúcia. Príkladom môže byť nahrádzanie vlastných mien, pokiaľ hrá rolu ich charakter, ktorý je závislý na svojom národnom tvare: „[...] za Shakespearovu dvojicu *Mr. Ford* a *Mr. Page* máme na význam zaměřenou Sládkovu substitúciu *Brodský – Pacholík* [...]“ (Levý, 2012, 106).

Použitie *kalk* znamená doslovne preložiť výraz z východiskového do cieľového jazyka, pričom zachováme aj rovnakú štruktúru výrazu. Ako príklady uvedieme kalk slova *skyscraper* z angličtiny: *gratte-ciel, mrakodrap* (DH, 34).

Prekladateľský postup nazývaný *výpožička* spočíva v presnom prenesení termínu z východiskového do cieľového jazyka bez významovej a formálnej zmeny. Ide najmä o novo pomenované skutočnosti, ktoré v jazyku prekladu dosiaľ chýbali (Dedková a Honová, 2010, 34). Veľa výpožičiek je z angličtiny, napr. *leasing* (DH, 34), *know-how* (DH, 34), a tieto zvyknú označovať moderné skutočnosti. Niektoré takéto výrazy sa čiastočne alebo úplne adaptovali na pravopis cieľového jazyka, ako napr. *time-management, smartfón*.

Bežne používanými výpožičkami francúzštiny sú napr. *foyer, koláž, renomé, matiné, rande*. Okrem výrazu *foyer* sa všetky výrazy pravopisne prispôbili úzu slovenského jazyka. Pri prijímaní nových slov môže dochádzať aj k zmenám v sufixoch (Dedková a Honová, 2010, 34): *athée – ateista* (DH, 34), *diagnostic – diagnóza* (DH, 34), prípadne k zmenám v rode: *hormone (f) – hormón (m)* (DH, 34), *tirage (m) – tiráž (f)*.

Posledným prekladateľským postupom, ktorý budeme popisovať, je *adaptácia*. Spočíva vo vyjadrení špecifickej situácie popísanej vo východiskovom texte inou adekvátnou situáciou v cieľovom texte, hlavne pokiaľ neexistuje vhodný ekvivalent. Tento postup sa hojne využíva pri prevode slovných hračiek, prísloví, sociokultúrnych narážok (Dedková a Honová, 2010, 34-35), ale i frazeologizmov. Práve na preklad týchto jazykových osobitostí sa zameriame v našej praktickej analýze. Uvedme si ako posledný bod príklad adaptácie: francúzske prirovnanie *blanc comme un linge* preložíme do slovenčiny prirovnaním *biely ako stena*. Slovo *linge*, ktoré znamená bielizeň, nahradíme slovom *stena*, poprípade *krieda*, ktoré sa v slovenčine v tejto súvislosti používajú.

Toto vysvetlenie jednotlivých prekladateľských postupov posluží ako podklad, o ktorý sa budeme opierať pri popise a príkladoch využívania týchto prostriedkov v preklade analyzovaného diela *La Place* v kapitole 3.4.

1.4. Preklad umeleckého textu

Preklad umeleckého textu je špecifický žáner prekladu, pri ktorom sa uplatňujú iné pravidlá ako pri preklade odborného, administratívneho či publicistického textu. Tieto princípy vychádzajú zo špecifickej povahy literárnych diel. Uvedme najprv charakteristiky literárneho diela.

Literárne dielo je formou komunikácie, v ktorej autor komunikuje s príjemcom prostredníctvom toho, čo píše. Na rozdiel od ostatných druhov umenia pracuje s jazykom. Autor zachytáva vo svojom diele objektívnu skutočnosť subjektívne a vyjadruje „svoj ideový obsah prostredníctvom umeleckého obrazu“ (Vilikovský, 1984, 53). Dielo krásnej literatúry nám predáva určitú informáciu a je nositeľom estetických hodnôt. Informatívna funkcia môže byť často sekundárna, pričom dominuje funkcia estetická (Knittlová a kol., 2010, 18). Pri zachytávaní skutočnosti vo svojom diele autor vychádza z historického a literárneho kontextu svojej doby a jej estetických pravidiel. Dôležitou súčasťou komunikačnej osi je recipient diela, ktorý ho prostredníctvom svojho vnímania a interpretácie dotvára.

Podľa J. Vilikovského (1984, 53) je preklad druhotnou formou literárnej komunikácie, pretože sám prekladateľ je na úrovni prvotného prijímateľa literárneho diela, a jeho preklad diela sa stáva znova komunikačným kanálom, ktorý smeruje k druhotnému prijímateľovi, teda adresátovi preloženého textu. Na prekladateľa opäť vplýva spoločenská a literárna realita, ktorá je však odlišná od tej autorovej.

1.4.1. Zásady umeleckého prekladu

Teraz sa zameriame na hlavné princípy, ktoré by mal prekladateľ beletrie pri svojej práci dodržiavať. Po prvé, keďže autor literárneho diela umelecky zobrazuje objektívnu realitu, prekladateľ sa nemôže sústrediť iba na prevod informácií o nej, ale aj na to, akým spôsobom je realita v diele zobrazená. Mal by sa snažiť o „reprodukcii tých zložiek, ktoré sa zúčastňujú na vytváraní umeleckého obrazu“ (Vilikovský, 1984, 58).

Po druhé, slovo alebo jazykový prostriedok je nositeľom viacerých významov či vlastností. Všeobecný význam slova označuje danú vec, jav, entitu a podobne (napr. slovo *koreň* označuje časť rastliny, ktorá sa nachádza pod zemou). Slovo okrem toho má aj svoje štylistické vlastnosti, účastní sa na vytváraní umeleckého obrazu, môžeme mu pripísať určité zvukové vlastnosti a často aj významové konotácie (Vilikovský, 1984, 59). V umeleckom texte majú

dôležitú úlohu aj tieto ďalšie vlastnosti výrazu, najmä v poézii sa využíva zvuková stránka slova na dotvorenie príslušnej atmosféry, prípadne čitateľovi môže slovo či zoskupenie viacerých slov pripomínať nejaký obraz či predstavu. Nielen pri poézii však hrá rolu umelecká funkcia slova.

Na označenie jednej a tej istej skutočnosti používajú jednotlivé jazyky rôzne termíny. Úlohou a umením prekladateľa je reprodukovať nielen logický význam slova, ale zároveň jeho umeleckú funkciu. Obzvlášť veľké nároky sa kladú na prekladateľa pri pasážach, kde autor využíva slovné hry. V tomto prípade sa prekladateľ stáva jazykovým tvorcom, ktorý by podľa J. Vilikovského „mal byť rovnako progresívnym a „odvážnym“ jazykovým tvorcom ako pôvodný autor“ (1984, 59). Takýto prípad, teda situáciu, kde je v pôvodnom texte zámerná pravopisná chyba, nachádzame práve v analyzovanom *La Place* – v kapitole 3.3. rozoberieme jej prevod do slovenčiny K. Bednárovou.

1.4.2. Preklad ako umelecká činnosť

Podľa Otokara Fischera stojí prekladateľská činnosť na rozhraní medzi vedou a umením (Levý 2012, 78). Jej odborná či vedecká časť vyžaduje vzdelanie v oblasti filológie daného jazyka, z ktorého autor prekladá. Neplatí to iba pri prekladaní z antických či orientálnych literatúr (tento príklad uvádza Levý (2012, 78) pre ilustráciu odborného charakteru prekladateľskej činnosti), vlastne každý prekladateľ by mal mať odborné znalosti o filológii východiskového jazyka. Týka sa to vynikajúceho zvládnutia gramatického systému daného jazyka, nutného pre preklad, povedomia o literárnej histórii aj súčasnosti a širokého rozhľadu o reáliách, či už kultúrnych, historických, politických, geografických. Prekladateľ by si mal byť vedomý aj zvykov a mentality národa, z ktorého dielo pochádza, aby vedel pochopiť a správne interpretovať predlohu.

Druhou a rovnako dôležitou súčasťou práce prekladateľa je tvorivá činnosť, ktorú vykonáva pri preštylizovaní predlohy. J. Levý (2012, 79) zdôrazňuje dvojakú povahu prekladateľovej práce: cieľ prekladu je *reprodukčný* („Cílem překladatelovy práce je zachovat, vystihnout, sdělit původní dílo, nikoliv vytvořit dílo nové, které nemělo předchůdce [...]“), zároveň však prekladateľ materiál, ktorým je text originálu, nahrádza jazykovým materiálom, kde samostatne vytvára jazykové a umelecké prostriedky, ktorými vystihuje pôvodné dielo v novom jazykovom kontexte. Levý (2012, 79) tento proces označuje ako *původně tvůrčí* a nato zhŕňa: „Překlad jako dílo je umělecká reprodukce, překlad jako proces je původní tvoření [...]“.

Prekladateľ by teda mal nájsť rovnováhu medzi snahou o zachovanie originálu a vlastným umeleckým prínosom, pričom oba aspekty sú rovnako dôležité. Často sa polemizuje o potrebe vernosti a voľnosti prekladu. Aj keď sa môže na prvý pohľad zdať, že tieto dve charakteristiky sa navzájom musia vylučovať, existujú argumenty o potrebe oboch, lepšie povedané o ich vzájomnom dopĺňaní sa. O. Fischer dokonca tvrdí, že „překlad musí být do té míry volný, aby mohl být věrný“ (Levý 2012, 80). Znamená to, že keď prekladateľ potrebuje nájsť výstižný ekvivalent pre výraz vo východiskovom texte, má využiť svoju kreativitu v jazyku a nájsť také vyjadrenie, ktoré síce môže mať úplne iný obsah, avšak jeho funkcia v cieľovom texte zodpovedá pôvodnému použitiu. Adresát preloženého diela má možnosť pochopiť zmysel výrazu a tým pádom z diela získa rovnaký alebo aspoň čo najviac podobný zážitok, ako pôvodný adresát.

2 PREDSTAVENIE AUTORKY A PREKLADATEĽKY DIELA

2.1. Spisovateľka Annie Ernaux

Cieľom tejto kapitoly je priblížiť osobnosť autorky nami analyzovaného prekladu, Annie Ernaux. Zameriame sa na spisovateľkin život, jej dielo a jeho charakter, pokúsime sa ju umiestniť v rámci súčasnej francúzskej literatúry zároveň s vymenovaním dôležitých ocenení, ktoré jej boli udelené. Ako dôležitý bod budeme rozoberať autorský štýl Annie Ernaux, pričom ho prepojíme s analyzovaným dielom *La Place*.

V priebehu našej práce budeme využívať citácie a parafrázy z analyzovanej prózy *La Place* Annie Ernaux, ktoré budeme pri tejto príležitosti označovať názvom *La Place*, a taktiež tie zo slovenského prekladu Kataríny Bednárovej, ktorý budeme označovať jeho názvom *Miesto medzi ľuďmi*. Kompletný bibliografický záznam o týchto dielach sa nachádza na konci práce v kapitole *Zoznam prameňov a použitej literatúry* v časti *Pramene*.

2.1.1. Život a tvorba

Annie Ernaux, vlastným menom Duchesne, sa narodila 1. septembra 1940 v Lillebonne v Normandii. Vyrastala v Lillebonne a neskôr v Yvetot, kam sa jej rodičia presťahovali, aby prevádzkovali kaviareň spojenú s potravinami. Pôvodne boli robotníkmi. Annie Ernaux navštevovala súkromnú katolícku školu, kde pocítila zahanbenie pred spolužiačkami zo spoločensky lepšie situovaných prostredí. V roku 1958 sa prvýkrát vzdialila od svojich rodičov, keď odišla za prácou v tábore. Vo svojom diele *Mémoire de fille* (2016) popisuje tento pobyt a svoju skúsenosť so spoložitím v skupine a sexualitou. V tomto diele popisuje aj, ako pracovala v roku 1960 ako opérka v londýnskom predmestí Finchley.

Annie Ernaux sa rozhodla študovať literatúru v Rouene na Université de Rouen, čím prekročila sociálne prostredie, v akom vyrastala a dostala sa tak do intelektuálnej, spoločensky vyššej vrstvy ako jej rodičia a predkovia. Rodičia ju v štúdiu podporovali. Počas štúdia napísala prvý rukopis, ktorý nebol nikdy publikovaný. Študovala aj na univerzite v Bordeaux.

V nasledujúcich rokoch sa spisovateľka vydala za Philippa Ernauxa, zložila skúšky pre učiteľov stredných škôl a potom aj skúšky, ktoré oprávňujú učiť na univerzite. S manželom mali dvoch synov. Žila v Annecy, v regióne Haute-Savoie, kde vyučovala francúzštinu na

druhom stupni základnej školy a na strednej škole⁴. V roku 1967 počas spisovateľkinej návštevy rodičov v Normandii zomrel jej otec. Túto udalosť stručne popisuje v nami analyzovanom diele *La Place* (1983) (slovensky *Miesto medzi ľuďmi*), kde následne vykresľuje ich vzťah a otcovu osobnosť – dielo bližšie charakterizujeme v podkapitole 2.1.3.

V roku 1974 vychádza vo francúzskom vydavateľstve Gallimard prvá kniha Annie Ernaux, *Les Armoires vides*, ktorá „románovou formou vykresľuje nelegálny potrat, ktorý [Annie Ernaux] podstúpila v roku 1964, rovnako ako jej spoločenskú dráhu ‘triedneho prebehlika’“⁵. Spisovateľka sa s rodinou presťahuje v roku 1977 do parížskeho regiónu, opúšťa vyučovanie na druhom stupni a strednej škole a stáva sa profesorkou v CNED (Centre national d’enseignement à distance)⁶. Po rozvoze naďalej zostáva žiť v dome v Cergy (mesto v parížskej aglomerácii), kde žije dodnes. Medzi rokmi 2000 a 2010 prestáva pracovať ako profesorka a napíše dielo *Les Années* (2008) (v slovenčine *Roky*, 2021), mnohými vnímané ako završenie jej diela vďaka jeho obsahu a forme „kolektívnej autobiografie“. Prostredníctvom tejto knihy „líči prechod zo spoločnosti nedostatku do spoločnosti nadbytku“⁷. Dielu sa dostala v roku 2008 Cena Marguerite Durasovej a Cena François Mauriac. Jeho anglický preklad sa v roku 2019 dostal do užšieho výberu Medzinárodnej Bookerovej ceny.⁸

Prevažná časť diel Annie Ernaux (18 titulov) vyšla vo vydavateľstve Gallimard. Kompletný zoznam tvorby spisovateľky sa nachádza v prílohe práce na strane 78, na tomto mieste spomenieme a popíšeme len tie diela, ktoré najvýstižnejšie ilustrujú charakter spisovateľkinej tvorby.

V nasledujúcej stati priblížime znaky a charakter tvorby tejto významnej súčasnej francúzskej spisovateľky.

Tvorba Annie Ernaux sa charakterizuje ako autobiografia, má tiež blízko k sociológii. Na rozdiel od iných francúzskych autobiograficky píšucich autorov 20. storočia (M. Duras, N. Sarraute, P. Modiano), ktorí tvoria tzv. autofikciu, sa Annie Ernaux pokúša o zachytenie „absolutní pravdy“ (Viart a Vercier, 2008, 40). Jej diela sú oprostene od prikrášľovania

⁴ Adaptácia francúzskeho systému vzdelávania („collège“ a „lycée“).

⁵ Pôvodné znenie citácie: « [...] qui dépeint sous une forme romancée l’avortement clandestin qu’elle a subi en 1964, ainsi que sa trajectoire sociale de ‘transfuge de classe’. » Náš vlastný preklad z francúzštiny. Online. Dostupné z: <https://www.annie-ernaux.org/fr/biographie/>. [cit. 2024-04-14].

⁶ Štátna inštitúcia zabezpečujúca diaľkové vzdelávanie.

⁷ Pôvodné znenie citácie: « A travers *Les Années*, l’écrivain retrace ce passage d’une société du manque à celle de la surabondance. » (Kolebka, 2008, 18). Náš vlastný preklad z francúzštiny.

⁸ Po tento údaj vrátane čerpáme informácie o A. Ernaux z jej oficiálnej stránky: <https://www.annie-ernaux.org/fr/biographie/>. [cit. 2024-04-14].

skutočnosti, práve naopak, snaží sa podať skutočnosť čo najvernejšie. Jej rozprávanie sa vyhýba skresleniu v podobe použitia „nostalgie, patetizmu, posmechu“⁹. „Vypravčeka jejích textů sice nemá totožnost, ale vše nasvědčuje tomu, že jde přímo o Annie Ernauxovou, jež se pustila do války proti románu.“ (Viart a Vercier, 2008, 40). V našej práci budeme preto postupovať, akoby v próze *La Place*, ktorej preklad analyzujeme, rozprávačka bola osobou autorky – vďaka tomu sa pri rozbere môžeme opierať o pravdivosť autobiografických údajov, ktoré o sebe A. Ernaux uvádza.

Podľa jej vlastných slov v diele *Prostá vášeň (Passion simple, 1991)*, ktoré je preložené do češtiny, do slovenčiny zatiaľ nie, zachytáva udalosti nasledovným spôsobom, ako „svědectví, ba svěřování, jaká se provozují v ženských časopisech, nebo jako manifest či spis obžaloby, nebo dokonce poznámky pod čarou k textu.“ (Viart a Vercier, 2008, 41). Takmer všetky tieto žánre majú spoločný objektívny charakter popisovania skutočnosti.

Súčasná autobiografická tvorba upúšťa od lineárneho, chronologického vykladania udalostí a do popredia dáva určité vybrané udalosti zo života. Podľa D. Viarta a B. Verciera „odlišnosť autobiografickej literatúry nespočíva pouze ve formální stránce („způsobu psaní“), ale také v životních zkouškách, které mají na formu vliv a které nutí vymýšlet nové formy, jež by tyto zkoušky zaznamenaly“ (2008, 56). Predmetom, teda ústrednou témou diel Annie Ernaux sú významné udalosti či postavy jej života. Odvážne a citlivo spracúva veľmi intímne zážitky z detstva, mladosti a zrelého veku, tému potratu, manželstva, milostných vzťahov a sexuality, neskôr píše o svojom boji s rakovinou. Ďalej vykresľuje osobnosť svojho otca, svojej matky a ich vzájomný vzťah, tematizuje Alzheimerovu chorobu a smrť svojej matky. Jej texty nie sú len písaním o sebe, prinášajú univerzálny rozmer spoločný ľuďom a pomáhajú obohacovať celkovú ľudskú skúsenosť. Dotýkajú sa závažných životných tém a ponúkajú náhľad, ako „dát průchod vnitřnímu zmatku“ (Viart a Vercier, 2008, 57).

Pri popise charakteru jej diela spomeňme, že autorka necháva navzájom prenikať rôzne žánre literatúry či dokonca umenia. Jej tvorba po roku 2010, ale už i *Les Années* (2008) nesú prvky obmieňania štýlu, modernosť je vytvorená nasledujúcimi črtami: niektoré z diel spisovateľky majú denníkový charakter: *‘Je ne suis pas sortie de ma nuit’* (1997), *Se perdre* (2001). V inej publikácii Ernaux vykresľuje proces písania (*L’Atelier noir*, 2011) zatiaľ

⁹ „Prirodzene, z takéhoto písania nepocítujem nijakú radosť, z takej práce, kde sa čo najviac pridžmam počutých slov a viet a niekedy ich zdôrazňujem kurzívou. Nechcem tým čitateľovi naznačiť dvojité zmysel a poskytnúť mu radosť zo spoluúčasti, to odmietam v akejkolvek podobe: v podobe nostalgie, patetizmu, posmechu.“ *Miesto medzi ľuďmi*, s.28.

čo v dielach *L'Usage de la photo* (2005) a *Écrire la vie* (2011) „skúma vzťah medzi písaním a fotografickým zachytením minulosti“¹⁰. Píše i o vzťahu k významným miestam vo svojom živote (*Retour à Yvetot* (2013) a *Le Vrai lieu* (2014)). Jej tvorba je teda komplexná nielen svojím rozsahom, ale aj svojím charakterom.

2.1.2. Význam a ocenenia

Keďže sa naša práca zaoberá dielom vysoko uznávanéj a renomovanej francúzskej autorky, touto kapitolou sa pokúsime sprostredkovať význam Annie Ernaux pre francúzsku i svetovú literatúru a taktiež dôležité ceny, ktoré jej boli udelené.

Okrem spomínaných ocenení boli Annie Ernaux udelené aj ďalšie, o ktorých sa chystáme napísať. Za dielo *La Place*, o ktorom sa ešte budeme bližšie zmieňovať v nasledujúcej podkapitole, vyhráva autorka prestížnu cenu Renaudot (v roku 1984, teda rok po vydaní knihy). Takisto sa spisovateľke dostalo uznania v podobe ceny Prix Marguerite-Yourcenar, ktorú udeľuje od roku 2015 spoločnosť *Société civile des auteurs multimédia* (Scam) za celkové dielo. Za veľdielo *Les Années* získava táto literárna tvorkyňa hneď niekoľko cien, okrem už spomínanej Ceny Marguerite Durasovej a Ceny François Mauriac v roku 2016 ocenenie *Prix Strega de littérature européenne*, čo je takzvaná talianska Goncourtova cena (Thomas, In: *Livres Hebdo*, 2016).

Za celé svoje dielo autorka dostala významnú Cenu francúzskeho jazyka 2008 (*Prix de la langue française*), udeľovanú inštitúciou *Académie française*. Rovnako zaň bola poctená literárnou cenou *Prix de la Fondation Prince Pierre de Monaco 2021*, ktorá je odmenená sumou 25-tisíc eur (In: *Le prix littéraire. Lauréat 2021. Présentation*, 2021)¹¹.

Prejdime teraz k poslednému a najdôležitejšiemu bodu – najvýznamnejšiemu literárnemu oceneniu, ktoré sa spisovateľovi môže dostať. Je ním Nobelova cena za literatúru udeľovaná od roku 1901 Švédskou kráľovskou akadémiou, ktorá 6. októbra 2022 putovala práve francúzskej spisovateľke Annie Ernaux. V poradí francúzskych laureátov Nobelovej ceny za literatúru je Annie Ernaux šestnástou, komu sa toto uznanie dostalo, pričom ako poslednú ju

¹⁰ Pôvodné znenie citácie: "Two works, 'The Uses of Photography' / *L'Usage de la photo** and 'Writing Life' / *Écrire la vie** explore the relationship between writing and photographic representations of the past, [...]". Náš vlastný preklad z angličtiny. Online. Dostupné z: <https://www.annie-ernaux.org/>. [cit. 2024-05-02].

¹¹ FONDATION PRINCE PIERRE DE MONACO. *Le prix littéraire. Lauréat 2021. Présentation*. Online. [2021]. Dostupné z: <https://www.fondationprincepierre.mc/fr/litt%C3%A9rature/prix/le-prix-litt%C3%A9raire/2021>. [cit. 2024-04-08].

dostali Jean-Marie-Gustave Le Clézio (2008) a Patrick Modiano (2014). Annie Ernaux bola ocenená za: « *le courage et l'acuité clinique avec laquelle elle dévoile les racines, les éloignements et les contraintes collectives de la mémoire personnelle* » (Marivat, 2022, 14). V tomto spočíva prínos spisovateľky: cez svoju vlastnú osobnú výpoveď vyjadruje „spoločnú skúsenosť dievčat a žien svojej generácie, ľudí zo svojho okolia, svojich súčasníkov“¹².

2.1.3. *La Place* a tzv. *écriture plate*

V tejto časti práce podáme základné informácie o námete analyzovaného diela *La Place*, následne sa zameriame na charakteristiku štýlu spisovateľky, zvaného *écriture plate*, a jeho uplatnenie v danej próze na základe vlastného konštatovania A. Ernaux. Termín *écriture plate* je pre analýzu prekladu diela dôležitý, zameriame sa preto aj na prevod samotného názvu štýlu do slovenčiny. Na záver zmienime ešte iných autorov, u ktorých sa o podobnom štýle dá hovoriť.

Ako sme už spomínali, témou krátkej prózy *La Place* (Gallimard, 1983) je osobnosť spisovateľkinho otca.

Otec bol súčasťou jej života približne do obdobia, keď sa Annie Ernaux vydala a mala dieťa. Pozerá sa teda na neho očami malého dievčatka, dospievajúcej slečny a napokon zrelej ženy. Dielo vychádza v roku 1983, keď je autorka vo veku 43 rokov. Popis obdobia, ktoré prežila so svojím otcom ako malé dieťa, je však podaný veľmi autenticky – dalo by sa povedať, že v rovnakej miere ako menej dávne udalosti spojené s otcom. Annie Ernaux sa v *La Place* sústreďuje na osobnosť svojho otca, ten stojí v popredí rozprávania a jeho život je témou diela. Svoje vlastné zážitky a vnímanie používa iba ako prostriedok, ako priblížiť postavu otca čitateľom. Z toho vyplýva aj autorkino jedinečné poňatie autobiografického rozprávania, v ktorom podáva fakty so zdanlivým emocionálnym odstupom.

Pre lepšiu orientáciu v našej analýze teraz podáme krátky portrét hlavnej postavy. Otca autorka čitateľom prezentuje ako muža s nasledujúcimi charakteristikami.

Jeho život sa odohráva v Normandii v období od doby pred druhou svetovou vojnou, počas nej a v povojnovom Francúzsku. To je miestne a časové ukotvenie jeho existencie. Ťažiskom príbehu ako aj námetom pre názov knihy je však jeho abstraktné miesto v

¹² Pôvodné znenie celej citácie: « Annie Ernaux a tenté d'éclairer en quoi son itinéraire personnel s'inscrit dans une expérience commune aux filles et aux femmes de sa génération, aux gens de son milieu, à ses contemporains. » (Marivat, 2022, 14). Náš vlastný preklad z francúzštiny.

spoločenskom rebríčku. Pochádza z roľníckej rodiny, pracuje najskôr ako robotník, neskôr spolu so svojou ženou, matkou Annie Ernaux, vedú obchod s potravinami, ktorý je zároveň kaviarňou.

Cez správanie tohto človeka sa dozvedáme, akú mohol mať povahu a aký mohol byť typ človeka. Annie Ernaux sa však zámerne vyhýba hodnoteniu otca zo svojho vlastného stanoviska, čím rozprávanie nabera na objektivite. O štýle jej diela *Les Années*, a z nášho stanoviska to môžeme tvrdiť aj o tomto, sa vyjadrila G. Marivat ako „d'une précision chirurgicale et d'une profondeur sidérante“ (2022, 14), čiže autorka píše s „chirurgickou presnosťou a ohromujúcou hĺbkou“.

S objektívnym uhlom pohľadu pri písaní je spojený nasledujúci fakt. Prozaička Annie Ernaux sama označuje svoj štýl ako tzv. „écriture plate“¹³. V rozhovore, ktorý sa vzťahoval práve na jej dielo *La Place*, hovorí, že nechce písať román v tradičnom zmysle slova, teda s využitím fantázie, ale že sa chce sústrediť výlučne na spomienky spojené s otcom, na to, čo o sa o ňom dozvedela, na vety, ktoré bolo doma počuť – z chudobného života jej otca podľa nej nemôžeme urobiť román. O svojom diele hovorí ako o „écriture plate“ či „écriture du constat“. Snaží sa znova načrtnúť príbeh jej otca, ktorý môžu mať v pamäti aj iní ľudia, a nenechať písaniu voľný priebeh. Táto próza je napriek tomu z hľadiska čitateľov emotívna, a hoci sa autorka snaží písať čo najobjektívnejšie, v jej písaní je cítiť veľkú lásku k otcovi, ako spomína jeden z odborníkov v rozhovore.¹⁴ Z tohto dôvodu nebudeme dielo v našej práci nazývať románom, ale všeobecne prózou.

Na začiatok sa budeme venovať dôležitej otázke, ako vlastne preložiť názov štýlu, ktorým Annie Ernaux charakterizuje svoju tvorbu.

Podme sa najskôr zamerať na význam francúzskeho *écriture plate*. Prívlastok *plat* znamená *plochý*, ale aj *všedný*, *banálny*, *bezvýrazný* či *fádny*. Spisovateľka, ako sme už spomenuli, sa vyhýba emocionálne zafarbenému románovému písaniu, kde by postavu svojho otca upravila pre potreby umenia. Snaží sa písať všedne, zdokumentovať banálny, každodenný život jedného zo svojich rodičov, a tak adjektívum *plat* je tu použité vo svojom plnom význame.

¹³ « L'écriture plate me vient naturellement, celle-là même que j'utilisais en écrivant autrefois à mes parents pour leur dire les nouvelles essentielles. » (*La Place*, s.24).

¹⁴ Archive INA [Ina Culture]. Annie Ernaux "La Place". Online, video. 2012-04-14. Dostupné z: Youtube, https://www.youtube.com/watch?v=uaM_Hw_Qca4. [cit. 2024-04-14].

Prvou otázkou, ktorá sa pri preklade názvu tohto spisovateľského koloritu objavuje, je samotná voľba slovných druhov, akými toto substantívum so zhodným prívlastkom previesť.

Na tento úkon je potrebné správne porozumenie a interpretácia predlohy, inými slovami pochopenie ideovo-estetického charakteru diela. Prekladateľka Katarína Bednárová prevádza *écriture plate* slovným spojením *písať jednoducho*. Zvolila neurčitok slovesa *písať* s adverbiom *jednoducho*, využitie tejto syntagmy v príslušnej vete vyznieva veľmi priliehavo a prirodzene: „Písať jednoducho, to mi ide prirodzene, dokonca tak ako kedysi, keď som písala rodičom, aby som im stručne oznámila, čo mám nové.“ (14). Toto sloveso v neurčitku s príslovkovým určením spôsobu presne prevádza ideu autorky. My by sme sa z dôvodu snahy o hlbokú analýzu tohto označenia kvôli jeho rozboru neskôr v kapitole o zachovaní štýlu originálu (3.5.) radi zamerali na to, aké by mohli byť alternatívne možnosti prevodu tohto spojenia. Oplýva totiž širokými možnosťami prevedenia, čo sa týka voľby slovných druhov i výberu konkrétnych slov.

Pokúsme sa najprv uviesť niekoľko synonym slov *všedný*, *banálny*, *bezvýrazný*. Mohli by nimi byť adjektíva *bezfarebný*, *nevýrazný*, *strohý*, *jednotvárný*, *monotónny*, *suchopárny* či *stereotypný*. Zároveň slovenské adjektívum *plochý* je priamym ekvivalentom francúzskeho *plat*, keďže ním je v oboch jazykoch označovaná jednak plochosť ako fyzická vlastnosť povrchu, jednak plochosť v prenesenom zmysle nedostatočnej emocionálnej hĺbky. Ako alternatívy prekladu spisovateľského zámeru volíme nasledovné možnosti: bezfarebné písanie, banálne písanie, písanie všednosti, písať všedne, strohé písanie. Najlepšie spomedzi týchto našich možností by snád pôsobil preklad *strohé písanie*, ktorý by vystihol ráz tvorby, pri ktorom je dôležité vynechanie emócií.

Termín *écriture plate* sa už vo francúzskej literárnej histórii vyskytol. R. Célestin (In: *Michel Houellebecq sous la loupe*, 2007, 345) spomína štýl zvaný « plat », tentoraz však u iných autorov – primárne u súčasného Michela Houellebecqa, podľa ktorého na to, aby dielo úspešne odrážalo prítomnosť, musí štýl byť „priededený“ (« élagué ») a zbavený metafor. V súvislosti s plochým štýlom (« plat ») R. Célestin (346) ďalej spomína vo francúzskej literatúre Nový román, ktorého spôsob písania by mal byť „neutrálny“ a „objektívny“. Odkaz naň nachádza i v poslaní francúzskeho štrukturalizmu a jeho snahou o „vedecký“ štýl.

Na základe našich poznatkov ako štýl podobný *écriture plate* môžeme označiť i písanie Alberta Camusa, ktorý vo svojom diele *Cudzinec* popisuje rovnakú tému ako Annie Ernaux v *La Place* – smrť rodiča. Rozprávač sa v *Cudzincovi* k matkinej smrti stavia nanajvýš

neutrálne, v texte nenachádzame žiadne emócie, na jej pohrebe neprejaví ľútosť – v porovnaní s Annie Ernaux však ide o úplne objektívne až chladné písanie s konštatovaním holých faktov, bez známky citov, zatiaľ čo v *La Place* si autorkine city na základe popisu môžeme ako čitatelia domýšľať, v jej spôsobe, akým otca charakterizuje, môžeme vycítiť úctu a tiež lásku, ako sme spomínali.

2.2. Katarína Bednárová a slovenské preklady diel Annie Ernaux

Predstavme teraz významnú osobnosť slovenskej translatológie, ktorá sa zaslúžila o nami analyzovaný preklad diela *La Place* do slovenčiny (*Miesto medzi ľuďmi*). Prof. PhDr. Katarína Bednárová, CSc., narodená 3. 9. 1954, pôsobí momentálne na Katedre romanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, „kde prednáša dejiny francúzskej literatúry 20. storočia, teóriu literatúry a teóriu prekladu, dejiny prekladu, vedie semináre umeleckého prekladu a kritiky prekladu“ (Kusá, M. a kol., 2019, 3). Okrem tohto povolania je i významnou literárnou vedkyňou, translatologičkou, romanistkou, editorkou, prekladá z francúzsky písanej literatúry. „Vo výskume sa špecializuje na súčasnú francúzsku literatúru a na dejiny a teóriu umeleckého prekladu. Z francúzštiny preložila diela M. Tourniera, L.-F. Célina, S. Becketta, B. Viana, A. Ernaux a i.“ (Bednárová, In: *Knižná revue 2022/11*, 2022).

Začala študovať prekladateľstvo a tlmočníctvo na Univerzite 17. novembra v Bratislave (1972), a absolvovala v roku 1977 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského (prvá spomenutá univerzita bola čase normalizácie zrušená a pripojená k druhej menovanej). „Po ukončení štúdia pôsobila ako redaktorka vydavateľstva VEDA (1977 – 1986)“ (Kusá, M. a kol., 2019, 3). Odvtedy pôsobí v Slovenskej akadémii vied (SAV) – najskôr v rámci Literárnovedného ústavu, a od roku 2005 v Ústave svetovej literatúry – tu sa venuje výskumu francúzskej literatúry, dejinám a teórii prekladu. V rokoch 2007 až 2010 zastávala post predsedníčky Vedeckej rady Ústavu svetovej literatúry SAV.

Čo sa týka jej pôsobenia na Univerzite Komenského, pracovala najprv na Pedagogickej fakulte (2001 – 2002) a od roku 2005 je členkou Katedry romanistiky Filozofickej fakulty. Pre našu bakalársku prácu je dôležité jej vedenie vydavateľstva *Causa editio* v rokoch 1992 – 2004, „v ktorom vydávala pôvodnú, prekladovú i literárnovednú spisbu“ (Kusá, M. a kol., 2019, 3) a kde v roku 1994 vyšiel v jednom zväzku práve jej preklad dvoch próz, kde A. Ernaux podáva obraz o svojich rodičoch: *La Place* a *Une femme* (*Miesto medzi ľuďmi* / *Žena*).

Katarína Bednárová je čínorodou i v rámci reprezentácie slovenskej translatológie v zahraničí, kde sa aj sama vzdelávala:

V rokoch 2005 – 2012 bola zástupkyňou Slovenskej spoločnosti prekladateľov umeleckej literatúry v Európskej rade asociácií umeleckých prekladateľov (CEATL), kde v období rokov 2009 – 2012 pracovala ako tajomníčka výkonnej rady. Koordinovala dva medzinárodné projekty súvisiace s umeleckým prekladom: Formation à la traduction littéraire – CEATL (2009 – 2014) a Plateforme européenne pour la traduction littéraire – PETRA – Passa Porta v Bruseli (2009 – 2011). Popri týchto aktivitách absolvovala prednáškové pobyty na Université Michele de Montaigne v Bordeaux (2012) a Università degli Studi di Napoli „L’Orientale“ (2013). (Kusá, M. a kol., 2019, 3)

Venuje sa aj výuke slovenskej literatúry a jazyka v zahraničí – v rokoch 1996–1999 a 2002–2005 pôsobila ako spomenutých odborov na univerzite v Štrasburgu.

Významným prínosom tejto mimoriadne plodnej odborníčky je i rada domácich a zahraničných publikácií, ktoré zostavila – jej obsiahlu personálnu bibliografiu spracovala Veronika Čejková (In: Kusá, M. a kol., 2019, 35-85)¹⁵.

Prejdime teraz k načrtnutiu situácie preložených diel Annie Ernaux na slovenskej literárnej scéne. Autorka žiaľ u nás zatiaľ nie je veľmi prekladanou. Okrem už spomínaného prekladu dvoch diel tejto prozaičky Katarínou Bednárovou spomenieme prínos Márie Michalkovej.

V roku 2021 vychádza v preklade Márie Michalkovej vo vydavateľstve *Inaque* významné dielo francúzskej spisovateľky, *Roky (Les Années)*¹⁶. Neskôr, v roku 2023, vyšli zásluhou rovnakej prekladateľky v jednom zväzku dve diela Annie Ernaux, *Udalosť / Mladý muž (L’événement / Le jeune homme)*.

¹⁵ Nájdeť tu rôzne monografie či kapitoly v monografiách, učebnice v slovenskom i francúzskom jazyku, štúdie v domácich i zahraničných zborníkoch a monografiách, ďalej štúdie v domácich a taktiež zahraničných vedeckých časopisoch, abstrakty, heslá v slovníkoch vydaných v domácich vydavateľstvách, knižné a časopisecké odborné práce a doslovy, potom rozhovory, a Čejková uvádza i zoznam umeleckých i odborných prekladov, recenzií a rôznych iných prác. Prínos pani profesorky Bednárovej bol uznaný i cenami a prémiami.

¹⁶ Inaque. Vyhľadávanie: *Annie Ernaux*. Online, stránka vydavateľstva. Dostupné z: https://inaque.sk/knihy/?jet-smart-filters=epro-posts/default&_tax_query_autor=157. [cit.2024-04-09].

ČASŤ DRUHÁ : PRAKTICKÁ ANALÝZA PREKLADU

3 ROZBOR VYBRANÝCH ASPEKTOV PREKLADU DIELA

3.1. Preklad názvu diela

V tejto kapitole sa zameriame na známu prekladateľskú problematiku – preklad knižného titulu. Najprv sa pokúsime nájsť vysvetlenie pre autorkin výber názvu a jeho súvislosť s obsahom a štýlom diela. V slovenskom preklade kniha nesie názov *Miesto medzi ľuďmi*. My sa pokúsime zistiť, čo pravdepodobne viedlo Katarínu Bednárovú práve k tejto možnosti prevodu a ako vzhľadom na originálny názov vyznieva. Ako posledný bod rozoberieme a prinesieme interpretáciu titulu v angličtine.

3.1.1. Stručná charakteristika a interpretácia pôvodného titulu

Zamerajme sa najprv na pôvodný titul knihy. Názov *La Place* výborne vystihuje tému diela, teda hľadanie svojho miesta v spoločnosti, ktorý je špecifickým zameraním tvorby Annie Ernaux. Sama hľadá svoje miesto v spoločnosti, snaží sa prostredníctvom rozprávania príbehu urovnať priepastný spoločenský rozdiel, ktorý prekonala odchodom z domáceho prostredia obyčajných ľudí, robotníkov a neskôr prevádzkarov obchodu do akademickej vrstvy. Ide jej však predovšetkým o skúmanie miesta svojho otca medzi ľuďmi, na ktorého svet a zaradenie v ňom sa v knihe výsostne špecializuje. Zamerajme sa teraz na to, aké miesto podľa tejto prózy vlastne otec v štruktúre spoločnosti zastával.

Pochádzal z chudobnej roľníckej rodiny, jeho zamestnaním bola už od školského veku práca na statku. Prvé „premiestnenie“, „poskočenie“ v spoločenskom rebríčku vykoná otec tým, že sa zamestná v povražárni. Prejde tak z prostredia chudobných roľníkov, akými boli jeho predkovia, do prostredia výroby a stáva sa robotníkom. Nie však klasickým, ako parafrázuje spisovateľka prejav svojej matky: „Môj muž nikdy nebol ako robotník.“ (21). Poukazuje tým na akúsi nadradenosť otca oproti ostatným pracovníkom:

Otec bol seriózny, teda ako robotník. Ani povaľáč, ani pijan, ani flamender. Kino a charleston, výčap nie. Nadriadení ho radi vidali, nijaké odbory, nijaká politika. Kúpil si bicykel, každý týždeň si odložil zopár frankov bokom.

Matka to všetko asi ocenila, keď sa v povrazárni zoznámila s otcom; predtým pracovala v továrni na margarín. Otec bol vysoký, tmavovlasý, modré oči, držal sa vzpriamene a trochu si o sebe „namýšľal“. (*Miesto medzi ľuďmi*, s. 21)

Na tomto mieste sa nachádza presná charakteristika otcovho miesta v spoločnosti. Spisovateľka ho vymedzuje voči alkoholikom, spomína jeho kultivovanejšie záľuby: *kino a charleston*. Takisto vidíme miesto tohto človeka v rámci pracovnej hierarchie, bol obyčajným, poctivým pracantom, ktorý sa ale nedožadoval lepších podmienok (*nijaké odbory, nijaká politika*). Môže to znamenať, že bol zrejme na svojom vyhradenom spoločenskom poste spokojný a netúžil po povýšení. Práve matka Annie Ernaux bola iniciátorkou zmeny postavenia, a to svojím nápadom kúpiť si obchod, ktorého prevádzka sa stala ich celoživotným zamestnaním. Otec sa tak posunul do inej vrstvy spoločnosti, stopy jeho pôvodu však na ňom badať aj neskôr.¹⁷ Často však na nich upozorňuje skôr jeho úzkostlivé a ponížené správanie v spoločnosti, kde sa cítil nesvoj kvôli rozdielu pôvodu či postavenia.

Ako táto charakteristika hlavnej postavy súvisí s titulom diela? Môžeme si všimnúť, že názov v origináli je značne strohý. *La Place* je ideálnym príkladom autorkinho strohého, plochého spisovateľského štýlu. Tento názov vystihuje jednoduchosť a až objektivnosť, ktorými otca spisovateľka popisuje, snažiac sa oprostíť od citového pohľadu na rodiča. Touto voľbou titulu sa z nášho uhla pohľadu snaží dať tomuto, ale aj iným svojim dielam všeobecnejší rozmer – pričom túto tézu podporujú aj iné tituly (*Une Femme, Les Années, La Honte, Les Armoires vides* atď.).

Zároveň vo voľbe tohto jednoduchého titulu autorkou badáme aj skromnosť, ktorá je v *La Place* citeľná – a patrí ako Annie Ernaux, tak i jej otcovi. Pokora je vlastnosť, či postoj, s ktorým sa v diele otec k životu a okolnostiam stavia. S pokorou, ale zároveň i odvahou sa Annie Ernaux vyjadruje o živote aj v iných svojich dielach – o každodenných záležitostiach hovorí so zmyslom vnímať detail a vážiť si obyčajné veci, a ťažké životné skúšky odovzdať prijíma ako výzvu.

3.1.2. Výber vhodného ekvivalentu v slovenčine

¹⁷ « Ma mère : « C'est un homme de la campagne, que voulez-vous. » » (*La Place*, s. 67).

Teraz sa pokúsime zmapovať proces, ktorému podliehal preklad titulu do slovenčiny. Dielo sa v origináli nazýva *La Place*, čo je ekvivalent slovenského výrazu *miesto*. Autorka Annie Ernaux nazvala dielo mnohoznačne a všeobecne, keďže z titulu čitateľovi nie je jasné, či pôjde o miesto fyzické, lokácia niečoho, alebo o miesto v zmysle priestor (*dostatok miesta – dostatok priestoru*), prípadne o miesto v abstraktnom význame slova (*umiestnenie, rola, úloha, niekoho miesto v určitej skupine*). Mohlo by ísť aj o význam *námestie*, ktorý tento termín vo francúzštine tiež označuje (*la place*), to je však možnosť, ktorú na základe prečítania a porozumenia textu prekladateľ okamžite vylúči.

Ako to však je s ostatnými alternatívami prekladu? Ktorý význam slova *la place* je myslený v tomto názve? Záleží na tom vôbec, ak je slovo *miesto* takmer priamym ekvivalentom tohto výrazu, čím by malo stačiť substituovať *miesto* za *la place*? Týmto smerom sa bude uberať náš výskum prekladu názvu v tejto podkapitole.

Prekladateľka Katarína Bednárová vybrala pre slovenský preklad diela zaujímavý názov *Miesto medzi ľuďmi*. Týmto počínom zúžila konotačné pole termínu *miesto*, ktoré, ako sme už naznačili v úvode, je značne široké. Vlastným porozumením a interpretáciou textu prišla k voľbe následnej alternatívy. *Miesto medzi ľuďmi* obsahuje okrem substantíva *miesto* aj jeho nezuhodný prívlastok *medzi ľuďmi*. Toto je spresnený význam slova *miesto*, a to význam roly v určitej skupine – v spoločnosti, *medzi ľuďmi*. Termín *miesto* je teda chápaný v abstraktnom zmysle slova, a ide o vymedzenú rolu v spoločnosti, ktorú zastáva otec Annie Ernaux ako hlavná postava diela v príbehu. Týmto výberom názvu sa čitateľ hneď pri zahliadnutí názvu knihy dovŕti, že pôjde o prózu so sociologickým rozmerom. Už je tým pádom okruh potenciálnych čitateľov zúžený na tých, ktorí sa o problematiku spoločnosti zaujímajú (prípadne však rozšírený, pretože názov v slovenčine má omnoho väčšiu výpovednú hodnotu ako ten vo francúzštine, a miesto neurčitého *La Place* čitateľa upúta a osloví špecifikácia termínu).

Zároveň je preklad názvu zvolený veľmi atraktívne. Jeho nevšednosť upúta pozornosť, a môže primäť čitateľa sa zamyslieť nad svojím vlastným „miestom medzi ľuďmi“. Nejde o konvenčný termín „miesto v spoločnosti“, ktorý by takto prítiažlivý pravdepodobne nebol. Ako je všeobecne známe, je to práve titul knihy, ktorý ako prvý osloví a na základe ktorého čitateľ knihu do rúk vezme či nevezme.

Na záver tejto analýzy si pokladáme otázku, či je zo štylistického hľadiska preklad názvu vhodný. Ako sme už spomínali v prvej časti kapitoly, strohý jednoslovný názov je

autorkiným spôsobom, ako vyjadriť všeobecnosť ľudského osudu a obrovský priestor, kam môže človek v spoločnosti vlastne patriť. *Miesto medzi ľuďmi*, i keď ide o zúženie významu názvu pri preklade, z nášho hľadiska stále zachováva dostatočnú strohosť a jednoduchosť, akou má dielo oplývať aj v preklade. Zo slovenského titulu vyvstáva dojem skromnosti a jednoduchosti. Názov tvorený týmito tromi slovami je dobre zvoleným ekvivalentom, ktorý ladí s obsahom aj nábojom knihy. Dokonca knihu posúva bližšie k čitateľovi, keďže názov *miesto* môže na niekoho pôsobiť až príliš neosobne. Prekladateľka touto voľbou dala úspešnému slovenskému prekladu priliehavý titul, ktorý po spätnom obzretí sa za tým, o čom kniha bola, je vlastne stručným vystihnutím témy aj štýlu *La Place*.

3.1.3. Preklad titulu v angličtine a jeho porovnanie s pôvodným a slovenským názvom

Tento strohý titul so širokými možnosťami interpretácie a prevedenia dáva prekladateľom priestor na kreativitu. Pozrime sa teraz, akú alternatívu zvolila anglická prekladateľka – opäť sa pokúsime odsledovať postup prekladu, pričom výsledok rozoberieme vzhľadom na ideu diela. Anglický titul dáme do vzťahu s pôvodným a slovenským.

V anglickom prostredí je významnou prekladateľkou diela Ernaux Tanya Leslie, ktorá okrem iného preložila aj *La Place*. Dielo v angličtine v preklade Leslie prvýkrát vyšlo v roku 1992 pod názvom *A Man's Place* vo vydavateľstve Seven Stories Press. Jeho reedícia z roku 2020 vo vydavateľstve Fitzcarraldo Editions, kde sa stalo už piatym preloženým dielom tejto autorky, ktoré bolo vydané, urobila z Annie Ernaux najvydávanejšieho autora v tomto vydavateľstve (Vassallo, In: *Translating Women*, 2020). Už len grafická stránka tohto vydania, čisto biela s úzkymi modrými písmenami zmieňujúcimi len titul diela, jeho autorku a názov vydavateľstva, je veľmi priliehavá.

Názov diela, *A Man's Place*, je zmenou oproti doterajším dvom variantom, tomu originálnemu a slovenskému prekladu. Tanya Leslie zaujala stanovisko, že názov je potrebné spresniť, podobne ako Katarína Bednárová. Uskutočnila to však iným spôsobom, ktorý by sa dal doslova preložiť ako *mužovo miesto* či *miesto muža*, čím opäť substantívum *miesto* nadobúda prívlastok, tentoraz pri prvej možnosti však zhodný. Podstatné meno *man* môže mať v angličtine aj všeobecný význam *človek*, podobne ako francúzske *homme*. Preto by bola vhodnejšia alternatíva prevodu preloženého názvu ako *miesto človeka*. Anglický názov *man* tu má pravdepodobne práve tento význam, význam *človek*.

Okrem navrhnutých možností prekladu *A Man's Place* pridávame ešte jednu – *miesto jedného muža*, kde by sa anglický neurčitý člen *a* stal číslovkou. Prívlastok *jedného* by tak označoval konkrétneho muža, teda otca spisovateľky. Aj takýto titul by mohol pôsobiť veľmi pútavo a opäť presne vystihovať podstatu diela, a zároveň by neprezradil, že v knihe pôjde o postavu otca.

Vráťme sa teraz ešte k predošlému variantu prekladu titulu ako *miesto človeka*. *Človek* je slovo, ktoré je hojne využívané v bežnej reči, keď chceme poukázať na niečo všeobecné, nekonkrétne a univerzálne. Nezhodný prívlastok *človeka* (*man's*) teda označuje niečo, čo je vlastné celému nášmu rodu, a opäť má teda široký význam. Presne tento účinok potrebuje prekladateľka pri prevode názvu dosiahnuť, aby zachovala štýl pôvodného *La Place* Annie Ernaux. Keď čitateľ prvýkrát uvidí titul *A Man's Place*, nemusí vytušiť, že pôjde o miesto konkrétneho človeka v spoločnosti, o jeho osud. Názov môže vyvolávať dojem, že pôjde o úvahovú prózu s až filozofickým nábojom týkajúcim sa celého ľudského pokolenia. Hoci *La Place* bezpochyby takéto úvahy o spoločnosti vzbudzuje, vykresľuje predovšetkým život jedného konkrétneho človeka, spisovateľkinho otca. Touto zaujímavou alternatívou anglická prekladateľka vytvorila pútavý názov, ktorý neodkryje, o čom kniha bude, avšak to naznačí. Necháva čitateľovi stále veľký interpretačný priestor a vzbudzuje v ňom prekvapenie počas čítania knihy, keď čitateľ postupne zisťuje, o miesto akého človeka vlastne ide, v akej spoločnosti a tak ďalej. Že ide o konkrétneho muža na konkrétnom mieste v istej dobe. Na jeho osude je však, vďaka objektívnemu štýlu, aký Annie Ernaux využíva, možné uzrieť prototyp muža – robotníka v dobe pred, počas a po druhej svetovej vojne vo francúzskej Normandii.

Keď zhrnieme obsah tejto kapitoly, najprv sme podali vysvetlenie a interpretáciu pôvodného názvu, čo sme prepojili s autorkiným plochým štýlom. Nasledovala naša analýza voľby titulu Katarínou Bednárovou a pripojili sme i kritický pohľad na anglický preklad názvu diela, vďaka ktorému sme pridali ďalšie možnosti, ako by titul v slovenčine mohol znieť. Uzatvárame, že voľba názvu v slovenčine i angličtine zodpovedá zámeru diela a rovnako jeho štýlu, ba dokonca istým spôsobom, vďaka konkretizácii, môže robiť dielo atraktívnejším pre čitateľa.

3.2. Prevod rôznych typov reálií

Dej prózy *La Place* sa odohráva vo Francúzsku a navyše v minulosti. Annie Ernaux pre ilustráciu svojich spomienok v diele rada a v hojnej miere využíva rôzne odkazy na súdobú skutočnosť – názvy rôznych inštitúcií, vlastné mená známych osôb z danej doby a rôzne iné dobové reálie. Pre zachovanie koloritu je potrebné tieto alúzie aj v preklade spomenúť, mnohé z nich však nejde jednoducho prepísať, práveže je vhodné ich v rozprávaní adaptovať. Aj táto črta diela *La Place* z neho robí zaujímavý materiál na prekladateľskú analýzu. V tejto kapitole sa budeme venovať spôsobu, akým prekladateľka Katarína Bednárová previedla do slovenčiny nasledovné skutočnosti, ktoré sa týkajú francúzskych dejín, kultúry a všeobecne reálií tejto krajiny. Začneme analýzou prekladu termínov z oblasti vzdelávania a školstva, ktoré považujeme za ťažisko tejto kapitoly, následne prejdeme k taktiež veľmi dôležitému elementu, ktorým sú alúzie na dejiny Francúzska, a v poslednej, tretej podkapitole pridáme ešte ďalšie, z nášho uhla pohľadu prekladateľsky zaujímavé a i pre dielo kľúčové typy reálií – názvy služieb a prvok nárečia.

3.2.1. Školstvo a vzdelávací systém

Prvou oblasťou, na ktorej prekladateľské spracovanie v knihe *Miesto medzi ľuďmi* sa zameriame, bude školstvo a edukačný systém. Odlišnosti vo francúzskom a slovenskom školskom systéme sú značné a pre prekladateľa sú náročným materiálom na prácu, vyžadujúcim veľký rozhľad a zisťovanie si informácií o danom odvetví. Uvedieme príklady adaptácie, ktorá skutočnosti začleňuje do slovenského kontextu, a pri vybraných pasážach, kde preklad úplne nezodpovedá realite v našich podmienkach, prispejeme svojimi návrhmi na odlišný spôsob prekladu. Budeme skúmať, či je pre porozumenie textu presná adaptácia nevyhnutne potrebná.

Už v prvej vete pozorujeme adaptáciu francúzskeho *Capes* (« les épreuves pratiques du Capes » (4)) ako „skúšky pre učiteľov stredných škôl“ (6), čo je výstižný prevod, ktorý zodpovedá skutočnosti, keďže *Capes* sú skúšky, ktoré musia vo Francúzsku vykonať uchádzači o pedagogickú činnosť v rámci *collège* či *lycée*, čo je stupeň vzdelávania zodpovedajúci slovenskému strednému vzdelávaniu.

Aj neskôr narážame na odlišnosť v školskom systéme: vyjadrenie « [...] les résultats, [...], du concours d'entrée des bachelières à l'école normale d'institutrices. » (22) je preložené ako „[...] výsledky prijímacích skúšok maturantiek na pedagogický inštitút [...]“ (13). Tu nachádzame dva údaje, ktoré je potrebné adaptovať, keďže ide o narážku na cudzí vzdelávací systém – *des bachelières* – *maturantky*, a po druhé špecifický typ vyššieho vzdelávania, *l'école*

normale d'institutrices, ktorý dnes už neexistuje (je nahradený ustanovizňou *les instituts supérieurs du professorat de l'éducation (INSPé)*¹⁸). Preklad ako *pedagogický inštitút* však môže byť mäťuci – táto ustanovizeň ako ekvivalent francúzskej *école normale d'institutrices* existovala v období socialistického Československa, dnes skôr však môže svojím názvom pripomínať *Národný inštitút vzdelávania a mládeže*, ktorého poslaním je však okrem iného vzdelávanie pedagogických zamestnancov a metodické usmerňovanie škôl¹⁹, teda nie priamo vzdelávanie budúcich pedagógov. Z tohto dôvodu by sme sa priklonili k adaptácii tohto typu francúzskeho vzdelávacieho zariadenia ako *pedagogická fakulta*.

Nie v každom prípade je však presná adaptácia pre porozumenie idey textu nutná, ako uvidíme na nasledovnom príklade. Ďalšou referenciou týkajúcou sa francúzskeho školstva je skratka *C.E.T.* (« Mais j'avais oublié pourquoi elle avait été envoyée en C.E.T., et dans quelle branche. » (114)). Skratka označuje *collège d'enseignement technique*. Ide o francúzske školské zriadenie, ktoré fungovalo v rokoch 1959 až 1975, následne sa stalo z neho *lycée d'enseignement professionnel*, a v roku 1985 *lycée professionnel*²⁰. Ak by sme chceli túto skutočnosť prirovnať slovenskému systému, mohlo by ísť o strednú odbornú školu technickú. V pasáži, kde sa tento fakt vyskytuje, však nie je kľúčové ho prekladom presne začleniť do slovenského vzdelávacieho systému, a prekladateľka tu zvolila voľnejšiu variantu, *technika* („Ale ja som zabudla, prečo ju poslali na techniku a na aký odbor.“ (72)).

Poslednou alúziou týkajúcou sa francúzskeho školského systému a jeho terminológie, ktorú rozoberieme, je výraz *licence de lettres* – « A Rouen, je faisais une licence de lettres. » (90). Voľba prekladateľky pri tomto špecifickom výraze je nasledovná: „V Rouene som robila doktorát z literatúry.“ (56). Stupeň vysokoškolského vzdelávania zvaný vo francúzskom prostredí „licence“ však zodpovedá bakalárskemu štúdiu u nás, preto by sme preferovali túto vetu preložiť ako „V Rouene som sa venovala bakalárskemu štúdiu literatúry.“

¹⁸ FranceArchives. *W - Ecoles normales d'instituteurs et d'institutrices (1890-1996)*. Online, dokument. Apríl 2007. Dostupné z: <https://francearchives.gouv.fr/fr/findingaid/d35a8ac1abb99bae59b36eaf1b9355fc219e51d7>. [cit. 2024-04-02].

¹⁹ *Národný inštitút vzdelávania a mládeže* nemá na Slovensku dlhú tradíciu. Vznikol v júli 2022 spojením viacerých inštitúcií: Metodicko-pedagogické centrum (MPC), Slovenská pedagogická knižnica (SPK), Štátny pedagogický ústav (ŠPÚ), IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže a Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania (NÚCEM). Zdroj: Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky. *Národný inštitút vzdelávania a mládeže: Spájame sa pre efektívnejšiu podporu moderného vzdelávania*. Online, tlačová správa. 1.7.2022. Dostupné z: <https://www.minedu.sk/narodny-institut-vzdelavania-a-mladeze-spajame-sa-pre-efektivnejšiu-podporu-moderneho-vzdelavania/>. [cit. 2024-04-02].

²⁰ *Collège d'enseignement technique*. Online. In: Wikipédia. Stránka bola naposledy editovaná 9.8.2022 o 02:44. Dostupné z: https://fr.wikipedia.org/wiki/Coll%C3%A8ge_d%27enseignement_technique. [cit. 2024-03-21].

V predošlých odsekoch sme poukázali na vybrané narážky v próze *La Place* na francúzsky vzdelávací systém a rovnako na spôsob, akým tento typ reálií preložila Katarína Bednárová do slovenčiny. Môžeme konštatovať, že v prípadoch, kde je ťažisko novej, podávanej informácie inde než v tejto danej skutočnosti, ktorá sa týka školstva, nie je potrebné pre správne porozumenie významu čitateľom fakt presne adaptovať. Sú však miesta v texte, kde je správna interpretácia prekladateľom kľúčová k tomu, aby čitateľ prekladu získal rovnaký materiál na porozumenie ako čitateľ originálu. Správny preklad názvov inštitúcií a skutočností spojených so vzdelávaním navyše adresátovi prináša možnosť obohatiť svoje poznatky v tejto oblasti.

Na preklad reálií spojených so vzdelávacím systémom je využívaná adaptácia – túto kapitolu teda považujeme za jednu z ilustrácií aplikácie tohto prekladateľského postupu na základe teoretických poznatkov uvedených v kapitole 1.3. Prekladateľským postupom využitým pri preklade *La Place* sa samostatne venuje naša kapitola 3.4. Adaptáciu a príklady jej využitia pri preklade rozoberáme priebežne v tejto a nasledujúcej kapitole (kapitola 3.3. pojednávajúca o preklade slovných zvrátov, frazeologizmov, regionalizmov a subštandardných výrazov v diele).

3.2.2. Reálie z francúzskych dejín

V tejto podkapitole sa posnažíme rozobrať niekoľko vybraných odkazov na francúzsku históriu. Dej knihy sa odohráva pred, počas a po druhej svetovej vojne, čo dáva priestor mnohým významným alúziám na spoločensko-politické skutočnosti v tej dobe.

Po prvé, analyzujme preklad názvu jednej politickej strany. Výraz „Front populaire“ (22) je preložený ako „Ľudový front“ (12). Ide o významnú francúzsku ľavicovú koalíciu v rokoch 1936–38, ktorá je popisovaná v slovenskej historiografii ako *Ľudový front*, má teda svoj zaužívaný preklad.

Ako ďalší príklad prevodu reálií si vezmeme vyjadrenie, v ktorom autorka popisuje nielen otcov náhľad, ale i všeobecnú atmosféru v spoločnosti v súvislosti s dianím vo svete:

„La politique, surtout, *comment ça va finir tout ça* (la guerre d’Algérie, putsch des généraux, attentats de l’O.A.S.), familiarité complice avec *le grand Charles*.“ (*La Place*, s. 88)

V tejto vete nachádzame hneď štyri pojmy týkajúce sa francúzskej politickej histórie, a všetky sú navzájom prepojené politickou situáciou vo Francúzsku a jej súčastiach –

v Alžírsku prebiehala vojna o nezávislosť, ktorej sa snažil zabrániť jednak puč generálov francúzskej armády v Alžírsku, jednak extrémne pravicová militantná organizácia *O.A.S.* Názov tohto zoskupenia je v slovenčine ustálený, je presným prekladom *Organisation de l'armée secrète* – nazýva sa *Organizácia tajnej armády*. V tejto forme názov nájdeme aj v preklade diela:

„Politika a najmä ako sa to všetko skončí (vojna v Alžírsku, generálsky puč, atentáty Organizácie tajnej armády), familiárny vzťah k veľkému Charlesovi.“ (*Miesto medzi ľuďmi*, s. 55)

„*Veľkým Charlesom*“ je bezpochyby myslený Charles de Gaulle, bývalý francúzsky vojak, generál, politik a prvý prezident 5. francúzskej republiky (vznikla roku 1958). Prekladateľka do slovenčiny prevádza tento výraz bez akýchkoľvek úprav. Avšak, domnievame sa, že čitatelia *Miesta medzi ľuďmi* pravdepodobne nebudú vedieť, že ide o narážku na Charlesa de Gaulla, preto je naším návrhom pridať pod čiaru poznámku prekladateľa, v ktorej by sme uviedli, o ktorú dôležitú osobnosť ide. Pre lepšiu orientáciu čitateľom by sme ešte v stručnosti vysvetlili, kto tento významný človek bol a kedy žil – pričom by bolo z nášho stanoviska namieste pridať aj krátke objasnenie ostatných termínov vo vete. Adresáti slovenského prekladu by si tak mohli lepšie predstaviť dobový kontext deja, a teda aj život otca Annie Ernaux, ktorý je témou diela. Navyše, podobne, ako sme uvádzali aj v predošlej podkapitole venovanej školstvu, plnia reálie aj tu vzdelávaco-informačnú funkciu. Čitateľ má možnosť popri umeleckom zážitku z diela takýmto nenáročným a prístupným spôsobom rozšíriť svoje obzory a dozvedieť sa niečo nové. Pre tento účel je vhodné okrem prekladu danej skutočnosti pridať aj vysvetlivku pod čiarou.

Prekladateľka Katarína Bednárová však zastáva odlišný postoj, ktorý objasňuje vo svojom článku o osobnosti a diele Annie Ernaux pri príležitosti uplynutia päťdesiat rokov od publikácie jej prvého diela, *Les Armoires vides* (1974). Tvrdí, že najrôznejšie narážky v diele Ernaux na francúzsku kultúru, dejiny, reálie a podobne, či citáty, sú plne pochopiteľné len pre frankofónneho, prípadne frankofilného čitateľa, pričom ich komentáre sú univerzálne. Preklady, ktoré využívajú komentáre a vysvetlivky, síce zachovávajú dôležitú súčasť významu výpovede, „ale potláčajú pritom štylistický, umelecký účinok originálu“ (Bednárová, In: *Knižná revue* 2022/11, 2022). Možno z tohto dôvodu vysvetľujúce poznámky pod čiarou v *Mieste medzi ľuďmi* vôbec nenájdeme.

Pokiaľ by sme sa pridžžali stanoviska pani profesorky Bednárovej o narážkach autorky a ich prípadných vysvetlivkách v preklade, a zároveň uprednostňovali termín pre čitateľa

upresniť, by bolo možné túto pasáž vyriešiť substitúciou. Navrhli by sme za krstné meno osobnosti dosadiť jej priezvisko, ktoré je bezpochyby známym u širšieho okruhu adresátov: [...] *familiárny vzťah k veľkému de Gaullovi*, pričom by sme kurzívou zvýraznili vlastné meno *de Gaullovi*, analogicky, ako to pozorujeme v origináli (*le grand Charles*) aj preklade (*k veľkému Charlesovi*). Prikláňame sa práve k tejto možnosti, ktorá zachováva koncíznosť – pôvodné vyjadrenie totiž vďaka svojej stručnosti (*le grand Charles*) naznačuje, že ide o natolko známu osobnosť, že jej identifikácia je možná na už základe zmienky o krstnom mene, a vďaka prívlastku vyjadrujúcemu obdiv: *grand*.

Pasáž by bolo možné vyriešiť i explicitáciou uplatnenou na celú vetu (spôsob prekladu tejto vety si okrem nami vytvorenej explicitácie vypožičiavame od pani profesorky Bednárovej): „Politika v období de Gaulla a najmä *ako sa to všetko skončí* (vojna v Alžírsku, generálsky puč, atentáty Organizácie tajnej armády), *familiárny vzťah k veľkému Charlesovi*.“ Vloženie príslovkového určenia času, *v období de Gaulla*, by slovenskému čitateľovi umožnilo pochopiť narážku na túto osobnosť na konci vety, a zároveň by sme sa tak priblížili pôvodnému vyjadreniu, jeho vyzneniu a účinku.

3.2.3. Ostatné reálie

V texte nachádzame pestrú paletu rôznych typov reálií spojených s francúzskym prostredím, kultúrou, históriou, nárečím a mnohým iným. Špecifickým druhom reálií, ktorým sa budeme zaoberať ako prvým, je názov dejiska príbehu. Ako druhý typ skutočností spojených s francúzskym prostredím rozoberieme príklad regionálneho nárečia.

Zamerajme sa najprv na jeden z kľúčových pojmov diela, často opakované slovné spojenie *café-épicerie* (40), prípadne vo variante *café-alimentation* (13). V tomto podniku sa odohráva veľká časť deja – je totiž miestom, s ktorým je osobnosť spisovateľkinho otca nerozlučne spätá, spolu s matkou bolo vedenie *café-épicerie* ich zamestnaním. Autorka i popisuje fungovanie a vzhľad prevádzky, v ktorej jej rodičia s podnikaním začínali a ktorého sa po skončení druhej svetovej vojny vzdali a presťahovali sa inam:

[...] juste l'achat et la revente des marchandises. Un commerce pas cher parce qu'on y gagne peu. (*La Place*, 39)

Au début, le pays de Cocagne. Des rayons de nourritures et de boissons, des boîtes de pâté, des paquets de gâteaux. [...] commander, ranger, peser, le petit compte, merci au plaisir. (*La Place*, 40)

Čitateľ si vďaka tomuto popisu obchodu s potravinami, a mnohým ďalším stručným popisom podniku, ktorý si neskôr rodičia znova otvorili na inom mieste, môže prevádzku predstaviť. Takéto opisy sú veľmi užitočné aj pre prekladateľa ako prvotného prijímateľa literárneho diela, pokiaľ pokladáme preklad za druhotnú formu literárnej komunikácie (Vilikovský, 1984, 53). Túto teóriu sme objasnili v prvej časti práce v kapitole 1.4. (*Preklad umeleckého textu*). Deskriptívne pasáže môžu prekladateľovi pomôcť uskutočniť voľbu, ako správne túto skutočnosť preložiť.

Pri prekladaní reálií je nutné vychádzať z informácií, ktorými o prostredí, kde sa dej odohráva, disponujeme. Uvedme si preto stručne na začiatok kontext fungovania obchodov s potravinami a kaviarní vo Francúzsku – môžeme sa stretnúť s prípadmi, keď je menšia prevádzka potravín prepojená s kaviarňou, sú pod jednou správou, a ponúkajú nám ako službu nakúpiť si potraviny, tak i možnosť pobudnúť v kaviarni. Môže ísť o dva odlišné vchody z ulice do dvoch rôznych miestností. Táto situácia je bežná aj dnes, nejde o archaizmus z doby, v ktorej sa dej *La Place* odohráva. V našom prostredí podobné podniky na rozdiel od francúzskej kultúry tradíciu nemajú, pozrime sa preto, ako je táto skutočnosť prevedená do slovenčiny v *Mieste medzi ľuďmi*.

Katarína Bednárová volí pri prvej zmienke o podniku opisný spôsob prekladu – oproti pôvodnému « [...] un café-alimentation dans un quartier tranquille non loin de la gare, à Y... (Seine-Maritime). » (13) znie v slovenčine vyjadrenie takto: „[...] malý obchod s potravinami a s kaviarničkou v tichej štvrti neďaleko stanice v Y. (Seine-Maritime).“ (7). Pridáva teda informácie: „malý obchod“, pomocou explicitácie prevádza pojem *café-alimentation* na *obchod s potravinami a s kaviarničkou*, a zároveň pridáva do vety zdobeninu. Vďaka tomuto postupu si čitateľ prekladu, ktorý podobný systém podnikov nepozná, môže aspoň zhruba urobiť predstavu o mieste. Adaptovať v tomto prípade slovné spojenie by bolo náročné, pretože jeho ekvivalent sa v slovenskom prostredí veľmi nevyskytuje (kaviareň a potraviny sú spravidla oddelenými službami).

Neskôr v texte prekladateľka opäť využíva na priblíženie *café-épicerie* (42) zdobeninu, tentokrát *obchodík* (25). Zložitým prekladateľským orieškom je výraz « un fonds de café-épicerie-bois-charbons » (51), vyjadrenie je veľmi koncentrované, čo charakter francúzskeho jazyka pre podobné výrazy umožňuje, v slovenčine by však podobné spojenie nevyznievalo prirodzene. Veľmi zrozumiteľne však vyznieva jeho diluovaný preklad, „[...] živnosť, obchodík s kaviarňou, predávalo sa tam aj uhlie.“ (31). Tento podnik spisovateľkine rodičia kúpili a slúžil im ako živnosť už po celý život, urobili z neho potraviny spojené

s kaviarňou. Annie Ernaux bohato popisuje, ako presne podnik vnútri vyzeral a ako boli miestnosti prepojené navzájom a ešte aj s obytnou časťou domu, ďalej čo k nemu patrilo, jeho dvor, a v neposlednom rade ilustruje scénu z bežného dňa v podniku – typy hostí a ich zvyky, a podobne (*La Place*, 51-54).

Prejdime teraz k prekladu druhej špecifickej skutočnosti, ktorou je nárečie. Medzi reálie by sme mohli zaradiť nárečie z nasledovného dôvodu: je to istý prvok daného prostredia, ale i doby. Aj keď v knihe nenájdeme veľa nárečových výrazov, jeden príklad predsa uvádzame: je ním nadávka, ktorú používa starý otec na otca – « *Espèce de grand piot* » (nom du dindon en normand). » (28). Autorka v zátvorke pripája vysvetlenie tohto regionalizmu z normandského nárečia. Prekladateľská problematika je tu dvojúrovňová – po prvé, prekladať slovo *piot* nejakým ekvivalentným nárečovým slovom? A po druhé, ako preložiť slovo *dindon*?

Katarína Bednárová slovo *piot* zachovala: „Ako taký *piot*“ (16), pričom tento regionalizmus je kurzívou, aby bolo čitateľovi jasné, že je to citácia pôvodného výrazu. Slovenský preklad tak naberá na autentickejšiu dokumentujú normandské nárečie. Prekladať toto slovo adaptáciou a hľadať preň v slovenčine zodpovedajúci výraz by úplne zmarilo zmysel vety aj s vysvetlivkou, keďže v tej stojí, že ide o normandské nárečie. Keby tam táto vysvetlivka nebola, do úvahy by azda prichádzal preklad adaptáciou – iným nárečovým slovom s podobnou funkciou v slovenskom jazyku. Avšak poslaním diela je zhromaždiť poznatky o živote otca, a tak autentické dokumenty jeho života ako napríklad nárečie je v preklade vhodné zachovať.

Podme sa teraz pozrieť na problematiku prekladu slova *dindon*. Vo francúzštine výraz *dindon* označuje hanlivo osobu, ktorá svojimi vlastnosťami pripomína moriaka, teda niekoho bojovného, namysleného, ale zároveň ťažkopádneho²¹.

Za citáciou výpovede starého otca je v zátvorke preklad autorkinej vysvetlivky: „[...] (tak po normandsky volajú *trkvasov*).“ (16). Slovo *trkvas* (rovnako ako francúzske *dindon*) expresívne označuje niekoho hlúpeho, a do danej vety, kontextu²² aj celkového štýlu prózy sa veľmi hodí, pretože je mierne a zároveň stylisticky príznačné. Annie Ernaux obohacuje svoje

²¹ Preklad francúzskej definície slova *dindon*. Zdroj: Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales. *Dindon*. Online. 2012. Dostupné z: <https://www.cnrtl.fr/definition/dindon>. [cit. 2024-02-29].

²² Pre lepši prehľad uvádzame kontext – predošlé tri vety: „V lete každú nedeľu chodievali na „veselice“, zabávali sa a tancovali. Raz sa otec zošmykol z vysokého mája, a pritom ani neodvesil kôš s potravinami. Starý otec sa dlho dlho hneval.“ (*Miesto medzi ľuďmi*, s.16).

dielo o stopu nárečia, a značne ho sprístupňuje prekladu práve pridaním poznámky k výrazu do zátvorky.

Aby sme našu analýzu v tejto kapitole zhrnuli, môžeme konštatovať, že ústredný termín pre miesto deja, *café-épicerie*, je preložený pochopiteľne a zodpovedajúco originálu, zároveň s ohľadom na situáciu v prostredí cieľového jazyka. Poskytuje autentický obraz fungovania francúzskych služieb. Okrem tejto skutočnosti v knihe nachádzame množstvo reálií z rôznych oblastí, pričom nami zvolené oblasti (školsťvo, dejiny a nárečie) sa prekladateľke podarilo slovenskému adresátovi v prevažnej miere verne sprostredkovať. Samozrejme, nie každý prvok z domény pedagogických inštitúcií mal rovnaký ekvivalent v dobe, kedy sa dielo prekladalo, a dnes (ako vidíme na príklade z pozn. pod čiarou na strane 36 tejto práce), aj preto preklad zastaráva. V oblasti prvkov z francúzskej histórie by sme navrhovali v preklade buďto pridanie stručných vysvetľujúcich poznámok pod čiarou, alebo, pokiaľ by sme sa rozhodli zachovať estetický ráz pôvodného textu A. Ernaux, vyriešiť pre čitateľa možno občas nejednoznačné pasáže explicitáciou či substitúciou.

3.3. Slovné zvraty, frazeologizmy, regionalizmy, subštandardné výrazy a ich preklad

Prejdime teraz na jednu z kľúčových súčastí a zároveň ťažísk našej analýzy. Próza *Miesto medzi ľuďmi* je bohatá na frazeologizmy a rozličné špecifické či subštandardné výrazy. Tieto ilustrujú dobu, v ktorej sa príbeh odohráva, miesto, kde prebieha, spoločenskú vrstvu, ktorá je prostredníctvom textu charakterizovaná, postavy, ktoré príbeh necháva ožiť a celkový kontext diania v diele. Ustálené slovné spojenia, ako i rozličné dialektizmy či regionalizmy, dávajú próze náboj autenticity a uveriteľnosti, približujú ju čitateľovi.

Vymenované oblasti lexiky vykazujú určité spoločné rysy. S. Želizňáková (2015, 9-10) uvádza ako spoločné vlastnosti frazeologizmov polylexikalitu, ustálenosť, konvencionalitu, lexikalizáciu a idiomatickosť. Pri dialektizmoch, regionalizmoch a subštandardných výrazoch, hoci väčšinou na rozdiel od frazém nie sú viacslovné (i keď môžu byť), môžeme taktiež hovoriť o ich ustálenosti, a tiež o konvencionalite, teda fakte, že osoby využívajúce daný jazyk tejto forme rozumejú v rovnakej miere ako spisovnému výrazu pre danú skutočnosť. Mnohé dialektizmy či regionalizmy sa taktiež lexikalizovali, nájdeme ich v slovníkoch, na slovenskej

pôde o nich v celku dokonca podáva obraz *Slovník slovenských nárečí*²³. Idiomatickosť, teda situácia, „keď sa význam celého slovného spojenia nedá odvodiť od jednotlivých slov“ (Želizňáková, 2015, 11), na rozdiel od frazeologizmov pre ostatné skúmané kategórie natoľko neplatí – väčšinou subštandardné, regionálne slová či výrazy dialektu majú len prvotný význam.

V próze *La Place* tieto kategórie slovnej zásoby charakterizujú najmä postavu otca, okolo ktorého sa príbeh točí, a v menej prípadoch postavu matky, spolu s ktorou otec predstavuje robotnícku vrstvu spoločnosti. Nájdeme však i špecifické výrazy, ktoré používala autorka sama. Jazyk je obrazom spoločenskej vrstvy, ako to je i v dielach z obdobia realizmu. *La Place* sa snahou napodobniť skutočnosť vyznačuje – je to autobiografia a zároveň biografické písanie o otcovi Annie Ernaux.

V neposlednom rade sú ustálené slovné spojenia a špecifické výrazy, ktoré používa daná postava, súčasťou autorkinho jedinečného štýlu, a popri strohosti výrazu ich môžeme považovať za výstavbový prvok diela. Autorka sa usiluje napodobňovaním fráz, ktoré otec, matka či ľudia v danej dobe a kontexte používali, priblížiť existenciu svojich rodičov a dobový jazykový kolorit (napr. opakovane využité *Que-voulez vous* (75), *comment vous êtes habillé* (90), *profiter un peu de l'existence* (90)). Spôsob prekladu podobných vybraných výrazov budeme v tejto kapitole skúmať spolu s metódou prevodu subštandardných výrazov, frazeologizmov a regionalizmov. Tieto, keďže často ide o špecifické výrazy bez presného ekvivalentu, sú prekladané pomocou postupu adaptácie. Môžeme vďaka práci profesorky Bednárovej hovoriť o funkčnom preklade *La Place*?

V kapitole uvedieme niekoľko príkladov rozdelených do piatich tematických celkov, ktoré predošlé tvrdenie ilustrujú najvýstižnejšie, keďže v diele sa nachádza frazeologických a subštandardných výrazov nespočetne veľa. Na záver pridáme ešte jeden špecifický prípad, ktorý tiež prekladateľka adaptovala. Týmto spracujeme časť nasledujúcej kapitoly 3.4., kde rozoberáme jednotlivé prekladateľské postupy s príkladom ich využitia v preklade diela – konkrétne teda spracujeme postup adaptácie.

Začnime zameraním sa na frazeologizmy vo forme viet, ktoré ľudovo obrazne pomenúvajú skutočnosti. Keď Annie Ernaux popisuje život svojho otca, prispôsobuje aj jazyk jeho spôsobu vyjadrovania. Ako sme už spomínali, bol robotníkom, pochádzajúcim z poľnohospodárskej rodiny, ktorý sa podnikaním stal maloobchodníkom. Pravidelní hostia

²³ Tento slovník približuje Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV na svojej internetovej stránke. Dostupné z https://www.juls.savba.sk/pub_ssn.html. [2024-04-25].

jeho kaviarne spojenej s potravinami boli tiež poväčšine robotníci, z čoho vplýva jazyková vrstva rozprávania.

Keď ústredná postava, otec spisovateľky, zomrie, pravidelní zákazníci jeho podniku udalosť komentujú nasledovne: „ « Il a drôlement fait vite... » » (17). Výraz je adaptovaný do slovenčiny bežne používaným ľudovým frazeologizmom „Išlo to s ním dolu vodou...“ (9), ktorý je takisto hovorovým ako jeho francúzsky náprotivok, navyše dokonale vystihuje zmysel vyjadrenia.

Nasleduje ich komentár « Alors il s'est laissé aller le patron! » (17), ktorý Katarína Bednárová prekladá opäť zodpovedajúco, „Šéfko sa teda pobral!“ (9). Syntax francúzskej vety, ako aj *se laisser aller* vypovedá o hovorovosti, čo prekladateľka adaptuje pomocou ľudového eufemizmu pre smrť, *pobrat' sa*, a tiež pomocou zdobneniny *šéfko*. Týmto počínom sa jej podarilo zachovať spôsob, akým sa vyjadrili títo ľudia, teda „s falošnou žoviálnosťou“ (9) (v origináli « d'une façon [...] faussement joviale » (17)).

Do oblasti frazeológie zaradujeme i príslovia a porekadlá. Vo francúzštine máme výraz « ne rien faire de ses dix doigts »²⁴, ktorý nájdeme v próze preložený ako „nepreložiť križom slamky“²⁵, teda prekladateľka našla ekvivalentné porekadlo, ktorým frazému adaptovala na slovesnosť cieľového jazyka.

Ako ďalší bod by sme radi uviedli príklad prevedenia istých regionalizmov, ktorých použitie je vo francúzštine viazané na normandské nárečie. Jeden takýto sme rozobrali už v predošlej kapitole. Inými regionalizmami sú dva nasledovné príklady: po prvé, používanie zámena *a* namiesto *elle* (« [...] leur façon de dire « a » pour « elle », [...] » (97)), pričom táto situácia nemá v slovenčine ekvivalent. Prekladateľka zvolila adaptáciu „[...] ako hovoria tým svojím spôsobom „na“ namiesto „ona“, [...]“ (62). Druhým nárečovým vyjadrením, ktoré v knihe nájdeme, je « bonjour monsieur, comme ça va-ti? » (93), ktoré však na rozdiel od predošlého do slovenčiny previesť ekvivalentom ide, a Katarína Bednárová volí hovorové „Brý deň, tak ako?“ (59).

Ako ďalší bod spomenieme preklad subštandardných výrazov. Začnime študentským slangom a jeho adaptáciou.

Vezmime si napríklad výraz, ktorým Annie Ernaux vystihuje členov komisie pri skúškach *Capes*, ktoré skladá, « des profs de lettres très confirmés » (11). Slovo *prof* je vo

²⁴ V *La Place*: « [...] qu'ils avaient bien de la chance que l'État me paie à ne rien faire de mes dix doigts. » (92).

²⁵ V *Mieste medzi ľuďmi*: „[...] aké majú veľké šťastie, štát mi platí za to, že nepreložím križom slamky.“ (57-58).

francúzštine študentským slangom. Do slovenčiny je spojenie preložené tiež hovorovým štýlom, „dvoma vytvrdnutými profákmi literatúry“ (6), je tu teda zachovaná slangovosť.

Podobným prípadom je aj výraz « une ou deux copines de fac » (92), ktorý opäť obsahuje skrátene hovorové *fac* miesto *faculté*, používaný pre označenie univerzity, ide teda znovu o študentský slang. V slovenskom preklade nájdeme funkčný ekvivalent, ktorý je tiež hovorový, „jednu či dve kamošky z fakulty“ (58). Ľudovosť výraz naberá vďaka slovu *kamošky*. Radi by sme ako alternatívu navrhli prekladať slangový výraz *fac*, ktoré sa používa celkovo na označenie vysokej školy, nielen jej súčasti – danej fakulty, ako *vyška*.

Ďalšia ilustrácia nespisovného, hovorového vyjadrenia nasleduje po pasáži o pravidlách správania sa v spoločnosti, ktoré otec urputne dodržiaval, aby nevyšiel najavo jeho roľnícky pôvod. Pôvodné vyjadrenie znie takto: « Phrase interdite : « Combien avez-vous payé ça ? » » (61). Je pozoruhodné, že veta síce obsahuje inverziu, ktorá značí slušnú formuláciu otázky, a zároveň sa tu stretávame s vyšinutím z väzby, typickým pre hovorovú reč (sloveso *payer* sa stáva tranzitívnym – *payé ça* – miesto spisovnej netranzitívnej väzby *payer pour quelque chose*). V slovenskom preklade nachádzame taktiež nespisovnú väzbu: „Zakázaná otázka: „Čo vás to stálo?““ (38), a veta by mohla hovorovo znieť aj *Čo ste za to dali?*

Na dôvažok, ako preložiť subštandardný familiárny francúzsky výraz *saoul*, označujúci opitého človeka? Vyjadrenie autorky o charaktere svojho starého otca « Il rentrait saoul, encore plus sombre. » (25) prekladá Katarína Bednárová ako „Zakaždým sa vrátil opitý, ešte viac zamračený.“ (14). Možno by sa v tejto vete, ktorá poukazuje na problémy tvrdo pracujúcich roľníkov, hodilo použiť aj v slovenčine surovejší výraz, ktorý by zodpovedal štýlu v origináli, kde autorka výraz prispôsobuje popisovanej situácii a spoločenskej vrstve. Ekvivalentnými familiárnymi slovenskými prívlastkami by mohli byť *naliaty*, *spitý*, prípadne expresívnejší výraz *naslopaný*.

Ako posledný bod v rámci kategórie subštandardných výrazov by sme chceli poznamenať, že vynaliezavý je ekvivalent, ktorý prekladateľka použila k francúzskemu hovorovému výrazu *assemblées* (« Il fréquentait les « assemblées », dansait, retrouvait les copains d'école. » (32)). Keďže v tomto odseku autorka popisuje veselý charakter svojho otca, je jasné, že slovo *assemblée* nie je možné preložiť jeho klasickým významom *zhromaždenie*. K tomuto slovu našla Katarína Bednárová ekvivalent, ktorý vhodne vystihuje význam vety –

„Chodievali na „veselice“, tancovali, stretávali sa s kamarátmi zo školy.“ (19), pričom *veselica* označuje jav, ktorý zodpovedá jednému z významov *assemblée*²⁶.

Prejdime k poslednej súčasťi tejto kapitoly. Aj keď zámerné pravopisné chyby v diele nie sú doménou frazeológie, dialektológie a nie sú to ani subštandardné slová, taktiež je pri nich potrebné uplatniť postup adaptácie. Preto sme sa rozhodli nasledujúci „prekladateľský oriešok“ zaradiť práve do tejto kapitoly.

Zaujímavou voľbou, ako previesť zámernú chybu vo francúzštine, je nasledovný preklad otcovej potupy, keď si nebol istý pravopisom. Vo francúzštine je vyjadrenie homofónne, pretože minulé prídavné *approuvé* znie rovnako ako predložková väzba s infinitívom *à prouver*: « Autre souvenir de honte : chez le notaire, il a dû écrire le premier « lu et approuvé », il ne savait pas comment orthographier, il a choisi « à prouver ». » (59). Prvou otázkou v rámci tejto neľahkej problematiky nájdenia vhodného ekvivalentu v slovenčine je, ako adaptovať francúzsky administratívny výraz nachádzajúci sa na konci zmlúv a rôznych dokumentov, kde je potrebné sa podpísať a odsúhlasiť, že sme si obsah dokumentu prečítali a že s ním súhlasíme. Katarína Bednárová zvolila formu „po nahliadnutí súhlasím“ (37), a zámernú chybu adaptovala nesprávnym pravopisom „po nahľjadnutí“, čo je zvukovo zhodné so správnou formou. Ako miesto pre pravopisnú chybu zvolila problém, ako napísať dvojhlásku *ia*, ktorá by sa foneticky písala *ja*, pričom túto nesprávnosť zvyknú napísať zväčša negramotné či nevzdelané osoby.

Častá právnická formulácia v slovenčine by mohla znieť aj *s obsahom dokumentu som sa zoznámil a súhlasím s ním*, prípadne *obsah dokumentu som prečítal a súhlasím s ním*. Pri adaptácii zámernej chyby by sa dalo pohrať so spodobovaním, napr. *z obsahom dokumentu [...]*, *obsach dokumentu [...]*, prípadne s nesprávnym delením slov: *[...] som pre čítal [...]*, alebo *[...] súhlasím sním*.

Zhrňme si teraz v krátkosti náš výskum v tejto kapitole. Subštandardné výrazy použité v diele sú rôznych druhov – ide buď o študentský slang, nespisovné vyjadrenia, hovorové či familiárne výrazy. Ako príklady frazeologizmov tu nájdeme porekadlá a iné opisné ľudové obrazné pomenovania. Do kapitoly sme zaradili i normandské regionalizmy, prispievajúce k originalite diela, ktoré vykazujú niektoré znaky spoločné so skúmanými kategóriami.

²⁶ Definícia: *ASSEMBLÉE – Région*. „Réunion populaire annuelle dans un lieu déterminé, fête de village qu'on appelle *pardón* en Basse-Bretagne et ailleurs“. Zdroj: Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales. *Assemblée*. Online. 2012. Dostupné z: <https://cnrtl.fr/definition/assemblee>. [cit. 2024-03-04].

Na preklad spomenutých oblastí lexiky využívame adaptáciu. Tento postup využívame rovnako aj na preklad zámerných chýb v pravopise. Kvôli potrebe stručnosti a výstižnosti sme uviedli len zopár príkladov na prevedenie frazeologizmov, regionalizmov, subštandardných výrazov – na týchto však stojí autenticita pôvodného, a môžeme konštatovať, že i preloženého textu. Prekladateľke Bednárovej sa teda podarilo túto črtu prózy A. Ernaux zachovať a pomocou adaptácie previesť slovenským čitateľom, čím vytvorila nielen po tejto stránke funkčný preklad diela.

3.4. Využitie jednotlivých prekladateľských postupov a prístupov na konkrétnych príkladoch

V teoretickom podklade v našej práci sme v rámci kapitoly 1.3. vysvetlili a uviedli príklady k jednotlivým prekladateľským postupom. Na tomto mieste sa pokúsime túto teóriu aplikovať na postupy použité pri preklade diela *La Place* Katarínou Bednárovou. Jednotlivé prekladateľské postupy budeme ilustrovať pomocou vybraných konkrétnych príkladov z diela, ktoré sme po celostnej a prehĺbenej analýze prekladu celého diela označili za tie najreprezentatívnejšie, pretože je na nich najlepšie vidieť prínos prekladateľky a zároveň rozdiel medzi štruktúrou slovenčiny a francúzštiny. Ich poradie zostane rovnaké, ako pri teoretickom podklade. Na záver tejto obsiahlej kapitoly, ktorá je jednou z ťažísk praktickej analýzy prekladu, ktorou sa v tejto bakalárskej práci zaoberáme, zhrnieme frekvenciu a spôsob využitia prekladateľských postupov v *Mieste medzi ľuďmi*.

Ako sme načrtli v našom teoretickom úvode k tejto analytickej časti práce, veľmi hojne využívaným prekladateľským postupom pri preklade z francúzštiny do slovenčiny je transpozícia.

Zamerajme sa najskôr na jeden jej typ, s ktorým prekladateľ z francúzštiny do slovenčiny či češtiny pracuje pravidelne – máme na mysli transpozíciu slovného druhu.

Prvým príkladom, ktorý uvedieme, bude zámena francúzskeho substantíva za slovenské adjektívum. Pre spresnenie podmienok zamestnankýň, ktoré tkali vo fabrike v Rouene, ku ktorým patrila práve aj stará matka spisovateľky, používa Annie Ernaux nasledovný opis miestnosti: « [...] dans une pièce sans air [...] » (26). Katarína Bednárová zvolila na preklad zhodný prívlastok *dusný*: „[...] v dusnej miestnosti, [...]“ (15).

Nasleduje náš príklad transpozície podstatného mena na príslovku, keď autorka popisuje, aká bola jej stará matka: « *Ma grand-mère avait même de la distinction, [...]* » (27). Preklad je výrazne zriedený, miesto substantíva *distinction*, ku ktorému slovenský ekvivalent sa hľadá veľmi ťažko, pokiaľ sa chceme vyhnúť kalku *distingvovaná*, nachádzame v diele opis situácie: „Stará matka sa dokonca vedela uhladene pohybovať medzi ľuďmi, [...]“ (15). Slovné druhy, ktorými je spojenie *avoir de la distinction* nahradené, sú okrem príslovky spôsobu (*uhladene*) aj pomocné sloveso s neurčitkom (*vedela sa pohybovať*) a príslovkové určenie miesta (*medzi ľuďmi*).

Posledným typom transpozície slovného druhu, ku ktorému uvedieme príklad, je prevedenie podstatného mena na sloveso. Môžeme konštatovať na základe analýzy prekladateľských postupov v diele, že tento prípad je skutočne frekventovaný. Príkladom je veta: « *La nourriture est devenue une chose terrible, [...]* » (87), kde spisovateľka vykresľuje otcovu ťažkú situáciu po operácii žalúdka. Prekladateľka vetu prevádza takto: „Stravovať ho bolo utrpením, [...]“ (54-55), teda substantívum *la nourriture* nahrádza slovesom s priamym predmetom, *stravovať ho*. Na základe kontextu, v ktorom sa táto veta vyskytuje – v tejto pasáži sú spomínané otcove obľúbené jedlá, ktoré si rád doprial, hoci nemohol – však usudzujeme, že ide skôr o jeho vlastný problém so stravovaním, než že by ho musel stravovať niekto iný z rodiny, komu by tým spôsoboval problémy. Pre lepšiu orientáciu uvádzame kontext:

Mais désir de reprendre le dessus, de s'habituer encore. Il s'est mis à chercher ses aises. Il s'écoutait. La nourriture est devenue une chose terrible, bénéfique ou maléfique suivant qu'elle passait bien ou lui revenait en reproche. Il reniflait le bifteck ou le merlan avant de les jeter dans la poêle. La vue de mes yaourts lui répugnait. (*La Place*, 87)

Nielen na základe tohto odseku, v ktorom sa autorka pokúša vykresliť zmenu otcovho správania po operácii, si myslíme, že podstatnou a hlavnou myšlienkou jej výpovede, ktorá ešte v podobnom duchu pokračuje, je práve úvodná veta, ktorá hovorí o tom, že otca prekážka v živote nezlomila, že má stále silu a vôľu žiť. V centre autorkinej pozornosti je otec a jeho životné udalosti, a nie to, ako zmeny v jeho živote ovplyvnili ostatných členov rodiny – účelom z nášho hľadiska nie je sťažovať sa na starostlivosť oňho, ale skôr podať svedectvo o tom, ako túto prekážku prekonal.

Ilustrujme si teraz na príklade využitie nie veľmi frekventovaného, vzácneho prekladateľského postupu medzi francúzštinou a slovenčinou – *chassé-croisé*, ktorý tiež zaraďujeme k typom transpozície. Autorka používa substantívum so zhodným prívlastkom « *dérision jubilante* » (23), ktoré prekladateľka prevádza ako „radosť z výsmechu“ (14), pričom

tu nastáva zmena dominancie v syntagme. Prídavné meno *jubilant* môžeme preložiť ako *jasajúci, plesajúci*, teda súhrnnou emóciou je práve radosť, a toto substantívum sa stáva oproti francúzskej verzii dominujúcim v syntagme *radosť z výsmechu*. Nezhodný prívlastok *z výsmechu* je prekladom pôvodne dominujúceho člena *dérision*, čo znamená zosmiešnenie, výsmech.

Vysoko frekventovaným typom transpozície je rovnako transpozícia syntaktická – a konkrétne jej poddruh – zmena francúzskeho vetného člena na vedľajšiu vetu v slovenčine.

V úvodnej časti diela, kde Annie Ernaux približuje cieľ jeho vzniku, nájdeme jednu veľmi pozoruhodnú syntaktickú transpozíciu. Autorkin štýl sa dá vystihnúť slovami strohý, jednoduchý či náčrtovitý. Ernaux používa často neslovesné vety, v ktorých figurujú iba kľúčové slová, ako aj v tejto vete: « Sensation de dégoût au milieu du récit. » (23).

Prekladateľka K. Bednárová sa rozhodla takéto vety prispôbovať slovenčine prirodzenej forme reči: „Keď som bola v rozprávaní uprostred, sprotivilo sa mi to.“ (13), z neslovesnej vety tak robí podradňovacie súvetie. Postupovala tak, že zmenila pohľad na kľúčové slová vo vyjadrení a následne ich transponovala na syntaktickej úrovni: substantíva spojené predložkou *de* – *sensation de dégoût* – previedla minulým slovesným časom *sprotivilo sa mi to*, kde vytvára osobnú slovesnú väzbu *mi* – teda dochádza zároveň k modulácii.

Ukazovacie zámeno *to* odkazuje na *rozprávanie*, čo je však na rozdiel od francúzskej verzie spomenuté už v prvej časti vety: *Keď som bola v rozprávaní uprostred, [...]* (oproti *Sensation de dégoût au milieu du récit.*, kde je syntagma *au milieu du récit* druhou syntagmou vo vete). Transpozícia tejto syntagmy na hlavnú vetu a syntagmy *sensation de dégoût* na vedľajšiu obohacuje vyjadrenie o slovesá charakteristické pre rozprávanie – preto sa čitateľovi jednoduchšie vníma. Súvetie zodpovedá originálu a znie prirodzene. Zaujímavosťou je, že oproti francúzskej verzii so siedmimi slovami máme v slovenčine lexikálnych jednotiek až desať. V nasledujúcej kapitole 3.5. pri porovnaní štýlu originálu a prekladu sa tejto vete ešte povenujeme s návrhom jej preštylizovania v prospech čo najväčšieho priblíženia sa originálu.

Prejdime teraz k ďalšiemu vysoko frekventovanému postupu – k modulácii. Ako prvý jej poddruh sa chystáme uviesť lexikálnu moduláciu.

Veľmi poetické vyjadrenie Annie Ernaux podáva vo vete « L'univers pour moi s'est retourné. » (79), kde vyjadruje zmeny vo svojom prežívaní počas dospievania. Katarína Bednárová vetu prevádza pomocou lexikálnej modulácie, kedy výraz *l'univers*, čiže *vesmír*, nahrádza slovom s podobným významom v tomto kontexte – *svet*. Vzniká tak krásne

vyjadrenie, ktoré lyrickosť pôvodného zachováva: „Svet mám naruby.“ (49). Aj pri slove *naruby* je vlastne uplatnená modulácia – a to pôvodného slovesa *se retourner*.

Teraz sa zameriame na rozbor vysoko frekventovanej syntaktickej modulácie.

Uvedme si ako prvý príklad vetu, ktorá sa nachádza v úvodnej časti knihy, kde autorka objasňuje svoj zámer a štýl pri písaní tohto diela (v preklade sú to strany 13 až 14). Táto veta vo francúzskom origináli znie: « Je voulais dire, écrire au sujet de mon père, sa vie, et cette distance venue à l'adolescence entre lui et moi. » (23).

Vo francúzštine sú niektoré prívlastky pôvodnou funkciou minulé prídavné, ako napríklad *venu*. V slovenčine by sa niektoré takéto prívlastky dali preložiť vzťahovým prídavným menom odvodeným od slovesa, napríklad *trouvé – nájdený*. V prípade syntagmy *distance venue* však takýmto spôsobom postupovať nemôžeme, musíme preto zvoliť iný spôsob prekladu. Katarína Bednárová vetu preložila takto: „Chcela som porozprávať, napísať o otcovi, o jeho živote, aj o tom odstupe, ktorý vznikol medzi nami, keď som dospela.“ (13). Tu nastáva syntaktická modulácia – v pôvodnom texte máme jednoduchú vetu, kdežto v preklade nachádzame súvetie s tromi prisudzovacími skladmi (po prvé – *chcela som porozprávať, napísať*, po druhé – *ktorý vznikol* a po tretie – *som dospela*). Prívlastok *venue* je prevedený vedľajšou vetou *ktorý vznikol*, okrem zmeny vo vetnej skladbe sa tu vyskytuje aj odlišné lexikálne vyjadrenie – *venir* síce znamená prísť, ale na tomto mieste je preložené slovom *vzniknúť* (preto hovoríme o syntaktickej modulácii, a nie transpozícii). Príslovkové určenie času v tejto vete máme vo francúzštine vyjadrené substantívom s predložkou – *à l'adolescence*, v slovenčine bolo miesto prekladu *v puberte* zvolené zrozumiteľnejšie *keď som dospela*. Vytvoril sa tým síce už tretí prísudok vo vete, nie je to však na úkor zmeny významu ani autorkinho štýlu.

Z tejto analýzy možno usudzovať, že pri preklade z francúzštiny sa netreba vyhýbať tvorbe vedľajších viet, pokiaľ by spojenie malo v slovenčine znieť krkolomne (príklad takéhoto „otrockého“ prekladu by mohol byť *Chcela som porozprávať, napísať o otcovi, o jeho živote, a o tom odstupe vzniknutom medzi nami v puberte*). Veta je síce gramaticky správna, avšak znie neprirodzené a cudzo, cítiť v nej stopu francúzskej vetnej štruktúry.

Používanie vedľajších viet ako modulácia podstatných mien funguje v preklade tohto diela veľmi dobre, text pôsobí plynulo a prirodzene, zrozumiteľne. Dokladá to aj nasledovné: substantívum *les gestes*, čo znamená *činy* (« Je rassemblerai les paroles, les gestes, les goûts de

mon père, [...] » (24)), je preložené opisne: „Pospomínam si na otcove slová, na to, čo dokázal, čo mal rád, [...]“ (14). Modulované je aj sloveso *je rassemblerai* – *pospomínam si*.

Podobne aj výraz *les goûts*, ktorého priamy ekvivalent by bol *chute*, prípadne *vkus*, avšak preklad *čo mal rád* vyznieva omnoho lepšie a vhodnejšie.

Medzi moduláciu patrí i prevod francúzskych slovesných väzieb – uvedieme príklad na moduláciu slovesa *rendre*. Zaujímavé riešenie ponúka Katarína Bednárová pri preklade francúzskeho spojenia *rendre compte*, tvoreného frekventovaným slovesom *rendre*, ktorého rôzne významy v spojení s inými slovnými druhmi ako aj potrebu využitia širokej slovnej zásoby pri jeho preklade sme zmienili v časti práce pojednávajúcej o teórii jednotlivých prekladateľských postupov. V analyzovanej vete sa spojenie vyskytuje takto: « Pour rendre compte d'une vie soumise à la nécessité, [...] » (24). Možnosti prekladu tohto spojenia pomocou modulácie, teda zmeny uhla pohľadu, sú asi nasledovné – *Aby som zhrnula / zosumarizovala / zrekapitulovala život / podala správu o živote podriadenom nevyhnutnosti, [...]*.

Prekladateľka však využila čiastočný kalk: „Chcem zložiť účty životu, ktorý je podradený nevyhnutnosti, [...]“ (13). Vďaka podstatnému menu *compte*, teda *účet*, je tento takmer doslovný preklad veľmi výstižným prevedením francúzskeho *rendre compte*, keďže v slovenčine má fráza *zložiť, skladať niekomu či niečomu účty* zodpovedajúci význam. Táto voľba navyše vyjadreniu dodáva serióznosť, vážnosť – akt zloženia účtov životu je čosi definitívne a celkové, a takýto charakter má aj táto próza podávajúca obraz o živote otca Annie Ernaux, zástupcu danej generácie dvadsiateho storočia.

Čo nás privádza k ďalšej, voľnejšej alternatíve prekladu – *Aby som podala obraz o živote podriadenom nevyhnutnosti, [...]*. Tento preklad by tiež celkom verne vystihol podstatu, prečo spisovateľka dielo tvorí.

V rovnakej vete, pri popisovaní charakteru, akým bude písať, ďalej A. Ernaux spomína: „Chcem zložiť účty životu, ktorý je podradený nevyhnutnosti, ale preto sa nemám čo utiekať k umeniu, ani sa pokúšať o niečo „pútavé“ či „dojímavé.““ (13). Vyjadrenie v origináli znie nasledovne: « Pour rendre compte d'une vie soumise à la nécessité, je n'ai pas le droit de prendre d'abord le parti de l'art, ni de chercher à faire quelque chose de « passionnant », ou d' « émouvant ». » (24).

Analyzovať budeme preklad francúzskeho výrazu *prendre le parti de (quelque chose)*, ktorý by zodpovedal vyjadreniu *rozhodnúť sa pre (niečo)*, prípadne *zaujať stanovisko (k niečomu)*, *ísť na niečo (nejakým spôsobom)*, *pojať niečo (nejakým spôsobom)*. Tu však preklad

posúva vyjadrenie významovo inam: *utiekať sa k niečomu* má mierne negatívny nádych, je to spôsob, akým si niečo uľahčiť. Znamenalo by to, že spisovateľka považuje beletrizované spracovanie otcovho života za niečo, čo by písanie zjednodušilo, zato ona si stanovuje iný cieľ – podať holú správu o otcovom živote bez emocionálneho zafarbenia. Otázkou zostáva, či skutočne autorka mienila touto vetou, že umelecky spracovať danú tému znamená stanoviť si jednoduchší cieľ. Z pôvodného tvrdenia to podľa nášho úsudku úplne nevyplýva²⁷.

Teraz prejdeme k prekladateľským postupom, ktoré súvisia s rozsahom textu. Analyzovať teda budeme využitie dilúcie a koncentrácie, *dépouillement* a *étouffement*, a poslednej dvojice – explicitácie a implicitácie.

Ako je využívaná prvá dvojica prekladateľských postupov – dilúcia a koncentrácia? Túto problematiku rozoberieme v nasledujúcich riadkoch.

Príkladom dilúcie je preklad slova *obsession*, použitého vo vete « Obsession : « *Qu'est-ce qu'on va penser de nous?* » (les voisins, les clients, tout le monde). » (61). Ide tu o obavy otca, že ho iní odsúdia. Prekladateľka zvolila priliehavé slovné spojenie „Neodbytná otázka: [...]“ (37), ktoré zriedenou formou zrozumiteľne prevádza význam slova *obsession*, keďže v tomto kontexte je jasné, že ide o otázku. Tu prichádza aj k modulácii pohľadu na danú situáciu.

Iným, úplne typickým príkladom dilúcie je preklad výrazu « des horaires » (35), ktorý sa v slovenčine v danom kontexte stáva dvojslovným spojením „pracovný čas“ (21).

Zaujímavým „prekladateľským orieškom“, kde vidíme taktiež uplatnenie dilúcie, je veta « D'un seul coup, avec stupeur, « maintenant, je suis vraiment une bourgeoise » et « il est trop tard ». » (23). Ako preložiť označenie spoločenskej vrstvy *bourgeoisie*? Slovo *bourgeoisie* vychádza z francúzskych dejín, ide o vrstvu podnikateľov a obchodníkov, ktorí sa k moci dostali v 16. storočí, inými slovami ide o vrstvu zámožných, bohatých mešťanov. Ako protiklad ku zaznávanej šľachte sa buržoázia presadzuje počas Veľkej francúzskej revolúcie. Toto označenie sa prenieslo aj do iných krajín a jazykov. V našom, slovenskom či českom kontexte, má však toto slovo aj iný význam. Môže ísť podľa Marxovej filozofie o protiklad proletariátu, proletariát

²⁷ V diele *Une femme* (1988), slovensky vyšlo takisto v preklade Kataríny Bednárovej (*Žena*) v jednom vydaní spolu s dielom *Miesto medzi ľuďmi* v roku 1994, Annie Ernaux k zámeru svojej tvorby (v tomto prípade o matkinom živote) uvádza: „To najpravdivejšie, čo by som chcela o nej napísať, sa určite nachádza na spojnici rodinného a spoločenského, mýtického a historického. Môj zámer má literárnu povahu, pretože jeho úlohou je hľadať pravdu o matke, a tá sa dá nájsť iba slovami. [...]. Ale do určitej miery si želim ostať mimo literatúry.“ (81).

je na základe tejto filozofie buržoáziou vykorisťovaný a je potrebné tento symbol kapitalizmu odrezať od moci. V období socializmu tento termín naberá hanlivé konotácie.

Pravdepodobne z tohto dôvodu prekladateľka zvolila šikovný a neutrálny preklad, „Odrazu mi s hrôzou zišlo na um, „už naozaj patrím medzi tých lepších“, a je už veľmi neskoro.“ (13). *Tí lepší* je vhodná dilúcia a zároveň adaptácia označenia *une bourgeoisie*, vystihuje poslanstvo, ktoré má táto veta priniesť, teda že Annie Ernaux má pocit, že sa dostala do spoločensky vyššej vrstvy, ktorá je viac uznávaná. Preložiť túto pasáž spôsobom *patrím medzi buržoáziu* by síce malo vypovedajúcu hodnotu, avšak mohlo by dôjsť k nesprávnej interpretácii výrazu slovenským čitateľom. Mohol by sa domnievať, že autorka odkazuje na socialistickou filozofiou vyčleňovanú vrstvu obyvateľstva.

Koncentráciu, dokonca dvojnásobnú, môžeme pozorovať pri preklade autorkinho popisu, ako ju otec ako mladú fotografuje: « Dans le bas, l'ombre portée du buste de mon père qui a pris la photo. » (78). Slovenský preklad je omnoho koncentrovanejší, miesto popisného *l'ombre portée* stačí jednoducho slovo *tieň*, a takisto nezhodný prívlastok tejto syntagmy, *du buste de mon père*, je preložený jedným slovom – prívlastňovacím prídavným menom *otcov*. Vzniká tak podstatné meno so zhodným prívlastkom: „V pozadí je otcov tieň, ako fotografuje.“ (49). Táto pasáž si vyžaduje skúsenosť a prax v preklade z francúzštiny do slovenčiny, ako aj dostatočný odstup od francúzskych vetných konštrukcií pri ich preklade, čím prekladateľka Katarína Bednárová nepochybne disponuje v bohatej miere. Neskúseného prekladateľa by mohlo zviest' spojenie *l'ombre portée* k doslovnému prekladu *tieň, ktorý vrhá*, prípadne *buste de mon père* by sa nepríliš obratne dalo preložiť ako *otcova silueta, otcov obrys*, čo by vytvorilo vo vete pleonazmus, pretože tieň je vlastne obrys.

Po ďalšie, spomeňme na tomto mieste ďalší príklad koncentrácie, ktorá je aplikovaná v nasledovnej vete, v ktorej však podľa nášho názoru môže prísť nesprávnej interpretácii slovenským čitateľom: vyjadrenie « la poupée gagnée à la foire » (79) je preložené ako „bábika z púte“ (49). Avšak, *pút'* je len jeden z významov termínu *foire*, skôr okrajový, pričom viac synonymických významov slova *foire* odkazuje k jeho trhovému či zábavnému charakteru (možné preklady: „veľtrh, výstava, hody, veselica, jarmok, výročný trh²⁸“). *Pút'* ako podujatie primárne označuje cestu na vybrané posvätné miesto, môže byť napr. spojené so životom istého

²⁸ Preklady slova „foire“ uvádzame podľa internetového francúzsko-slovenského slovníka Lingea. Zdroj: Lingea. *Foire*. Dostupné z: <https://slovníky.lingea.sk/francuzsko-slovensky/foire>. [cit. 2024-03-27]. Význam slova sme overili aj vo francúzskom internetovom slovníku Larousse. Zdroj: Dictionnaire Larousse. *Foire*. Dostupné z: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/foire/34375>. [cit. 2024-03-27].

svätca, alebo môže ísť o návštevu kalvárie, a úzko súvisí s prehlbovaním a upevňovaním osobnej viery jednotlivca či skupiny. Prekladateľka pravdepodobne zvolila slovo *pút'*, pretože toto podujatie môže zahŕňať i ľudovú zábavu ako napr. trhy, a v novom poňatí môže označovať hlavne tento zábavný charakter, ako dokazujú napríklad vysvetlenia v slovníkoch českého jazyka²⁹. V slovenskom kontexte však na základe našich skúseností a definícií vybraných slovníkov³⁰ tento zábavný ráz nie je primárnym, charakteristickým znakom pre *pút'*. Čitateľa môžu pri tomto slove ako prvé napadnúť asociácie ako *pút' do Svätej zeme, pút' do Santiaga de Compostela* a podobne, ktoré odkazujú na náboženskú cestu. My však usudzujeme, že ide o trofej z jarmoku, nie z púte.

Navyše, dve strany pred touto zmienkou figuruje vo francúzskom origináli slovo «*pèlerinage*» (77), ktoré je preložené ako „*pút'*“ (48)³¹. Tu je výslovne pomenovaná náboženská cesta, a preto by mohlo dôjsť k zmätočnému pochopeniu rozoberanej zmienky o *bábike z púte* na s. 49. Z tohto dôvodu by sme navrhli zvoliť iný ekvivalent výrazu *foire*. Prikláňame sa k návrhu prekladu tohto spojenia ako *bábika vyhnaná na jarmoku, na hodoch*, prípadne *vystriehaná na jarmoku, na hodoch*, ale to už by sme pridávali vlastnú interpretáciu spôsobu, ako sa na jarmokoch podobné predmety dajú obdržať.

Pridajme ešte vysvetlenie k nášmu návrhu prekladu *bábika vyhnaná na jarmoku*. Zámerne sme použili prídavné meno pochádzajúce zo slovesa, *vyhnaná*, aby sme sa tak vyhli nutnosti explicitácie vo vete: pri preklade určitým slovesným tvarom by sme museli pridať osobu (*bábika, ktorú som vyhrala na jarmoku, ktorú sme vyhrali na jarmoku* a podobne). Z kontextu vety však nie je jasné, a nie je to ani podstatné, kto bábiku vyhral.

Rozsah textu ovplyvňuje aj prekladateľský postup zvaný *dépouillement*. Príklad jeho využitia nachádzame pri preklade vety «*Comme les autres femmes du village, elle tissait chez elle pour le compte d'une fabrique de Rouen, [...]*» (26) – „Ako ostatné ženy z dediny, aj ona tkala doma pre fabriku v Rouene, [...]“ (15). V slovenskom preklade je vynechané spresnenie

²⁹ *Slovník spisovné češtiny* a ponúka ako jednu z definícií termínu *pout'* „tradiční výroční slavnost se zábavou (pův. ve svátek patrona místního kostela) [...]“, *Slovník spisovného jazyka českého* zase naznačuje, že po novom tento termín označuje hlavne slávnosť spojenú s uctievaním pamiatky svätca. Zdroj: ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AV ČR. *Internetová jazyková příručka*.

³⁰ *Krátky slovník slovenského jazyka 4* uvádza ako jednu z definícií slova *pút'*: „2. náb. putovanie na pútnické miesto“, starší *Slovník slovenského jazyka* z r. 1959–1968 zase definuje výraz ako: „2. putovanie (obyč. pešo) na nejaké pútnické miesto: *štiavnická kalvárska pút'* (Hor.) na kalváriu; *Porcelánová soška Panny Márie doniesla zo starohorskej púte*. (Švant.); *p. do Jeruzalema* (Taj.); [...]“. Zdroj: SLOVNÍKOVÝ PORTÁL JAZYKOVEDNÉHO ÚSTAVU Ľ. ŠTÚRA SAV.

³¹ Zmienku, že protagonisti chodia na púte, nájdeme vo vete „V lete zatvárali obchod na celý jeden deň a išli k známym, jeden bol zamestnaný na železnici, ďalší deň išli zase na pút' do Lisieux.“ (*Miesto medzi ľudmi*, 48).

pour le compte, pretože na pochopenie a prirodzené znenie vety úplne postačuje k prísudku *tkala pripojiť nepriamy predmet pre fabriku v Rouene*.

Ako sme už zmienili, protikladom postupu *dépouillement* je *étouffement*. Nájdeme ho napríklad vo vyjadrení o zvykoch spisovateľkiných rodičov: „V lete zatvárali obchod na celý jeden deň a išli k známym, jeden bol zamestnaný na železnici, ďalší deň išli zase na púť do Lisieux.“ (48). Pôvodné vyjadrenie je heslovitejšie, neuvádza presne nadväznosť či vzťah medzi vetou *un employé du chemin de fer* a celým súvetím: « L'été, ils fermaient le commerce un jour entier pour aller chez des amis, un employé du chemin de fer, et un autre jour ils se rendaient en pèlerinage à Lisieux. » (77). Z kontextu je síce jasné, že rodičia išli k priateľom, z ktorých jeden pracoval na železnici, ale nie je tam táto informácia explicitne podaná – preto by sme mohli tento postup označiť aj ako explicitáciu. Vo francúzskom origináli sú vety v súvetí kumulované, pri popise zamestnanca na železnici nie je vyjadrený presný vzťah vety k predošlej, napr. *chez un employé du chemin de fer*, alebo *un parmi eux était employé du chemin de fer*. Prekladateľka preto do slovenskej verzie vložila spresňujúce sloveso *bol*.

Takýto kumulatívny spôsob písania je pre Annie Ernaux typický, ako objasníme ešte v nasledujúcej kapitole o zachovávaní štýlu autorky pri preklade.

Ako poslednú dvojicu postupov spojených s dĺžkou textu si ilustrujeme využitie explicitácie a implicitácie.

Explicitáciu vidíme vo vete „Na lýceu v Lyone, v štvrti Croix-Rousse, som zložila skúšky pre učiteľov stredných škôl.“ (6), kde je informácia, že Croix-Rousse je mestská štvrť, doplnená oproti originálu: « J'ai passé les épreuves pratiques du Capes dans un lycée de Lyon, à la Croix-Rousse. » (11). Keby sa substantívum *štvrť* vynechalo, čitateľ slovenského prekladu pravdepodobne nebude vedieť, o akú jednotku v rámci mesta ide (mohla by ňou byť okrem časti mesta napríklad nejaká stavba).

Iný príklad využitia explicitácie nachádzame vo vete „Večer, keď som si písala v kuchyni za stolom úlohy, otec mi listoval v knihách, najmä v dejepise, v zemepise, fyzike, chémii...“ (45). Pôvodné vyjadrenie znie takto: « Quand je faisais mes devoirs sur la table de la cuisine, le soir, il feuilletait mes livres, surtout l'histoire, la géographie, les sciences. » (73). Vo francúzskom vzdelávacom systéme sú jednotlivé vedy totiž zlúčené do logických celkov, a teda biológia spolu s časťou geografie tvoria náplň predmetu *Sciences de la vie et de la terre*, teda „vied o živote a o zemi“, zatiaľ čo fyzika a chémia na rozdiel od českého a slovenského systému netvoria dva rozličné predmety, ale jeden jediný, prepájajúci predmet s názvom

Physique-chimie. Tým pádom, keď sa vo francúzskom texte hovorí o vedách v rámci školského vzdelávania, môžu tým byť myslené rôzne, poprípade všetky prírodné vedy. Katarína Bednárová si pomocou explicitácie poradila s prekladom substantíva *les sciences*, z ktorého sa stala *fyzika, chémia*. Za týmto viacnásobným vetným členom nasledujú tri bodky, vymenované sú len dva zastupujúce prvky, zvyšné si čitateľ na základe príkladov ľahko domyslí. Týmto sa prekladateľke podarilo zachovať rozsah a zmysel vety.

Opäť v inej funkcii, ako dva príklady, ktoré sme práve videli, je explicitácia používaná na zvýšenie prehľadnosti textu a rozprávania, prípadne na zdôraznenie významu daného vyjadrenia. Ide o prípady, kde je osobné zámeno *il* (on) nahradené podstatným menom *otec*, a taktiež tie, kde žiadna zmienka o otcovi, či už v podobe zámena alebo podstatného mena, nefiguruje, a prekladateľka upresňuje vetu pridaním substantíva *otec*.

Napríklad, po tom, ako spisovateľka vykresľuje návštevy svojich priateľiek z vysokej školy u nich doma, a spôsob, akým sa správal otec, aby preklenul spoločenský rozdiel, ktorý medzi ním a návštevou bolo cítiť, v samostatnom odseku na znak oddelenia tejto dôležitej myšlienky od predošlého a nadchádzajúceho vyjadrenia zhŕňa: « Un jour, avec un regard fier : « Je ne t'ai jamais fait honte ». » (93). V tomto prípade absencia akéhokoľvek slovného druhu odkazujúceho k otcovi nevyznieva mäťúco, je jasné, kto sa vyjadrením myslí, prekladateľka však zvolila nasledujúcu upresňujúcu variantu: „Raz mi otec s hrdosťou v očiach povedal: „Nikdy som ti neurobil hanbu.““ (59). Zmysel vety zostáva úplne zachovaný a vyjadrenie navyše znie veľmi prirodzene v slovenskom jazyku. Ako aj v origináli, aj v preklade cítiť dôstojnosť a dôležitosť tohto vyjadrenia pre autorku samotnú i pre otca. Ide totiž o jednu z kľúčových črt ich vzájomného vzťahu, že otec sa vždy snažil predstaviť seba aj rodinu okoliu tak, aby dcéru, prechádzajúcu medzi dvoma odlišnými sociálnymi prostrediami, nezahanbil.

Opakom explicitácie je implicitácia, ktorú prekladateľka uplatnila pri prevode opisu továrne, v ktorej otec Annie Ernaux ako mladý pracoval a kde sa spoznal s jej matkou: « Il y avait des toilettes et des vestiaires séparés pour chaque sexe, [...] » (35). Zrozumiteľne, v súlade s bežne používaným úzom slovenského jazyka zostrojila Katarína Bednárová vetu: „Boli tam oddelené záchody a šatne, [...]“ (21), pričom vychádzala zo skutočnosti, že síce je v pôvodnom texte explicitne vyjadrené, že sociálne zariadenia boli pre každé pohlavie oddelené, v slovenčine je však zaužívané vyjadriť túto situáciu jednoducho ako *oddelené sociálne zariadenia*, teda implicitne.

Na tomto mieste sa pokúsime ilustrovať substitúciu na príklade prevodu vlastného mena. V próze sa spomína meno svätca, « saint Guillaume du Désert » (27), ktoré je v preklade substituované ako „svätý Guillaume z Púšte“ (16). Ide o svätca, ktorý bol súčasníkom Karla Veľkého.

Posledné tri prekladateľské postupy, ktoré sme doposiaľ neilustrovali na príkladoch, sú kalk, výpožička a adaptácia. Prvým z nich sa budeme zaoberať v nasledujúcom odseku, zatiaľ čo príklady využitia výpožičky uvedieme neskôr v kapitole 3.5., kde sa pokúsime zistiť, ako výpožička ovplyvňuje štýl prekladu v porovnaní so štýlom originálu. K adaptácii ako prekladateľskému postupu už ďalšie príklady uvádzať nebudeme, považujúc za ilustráciu jej využitia kapitolu 3.3. o preklade slovných zvrátov, frazeologizmov, regionalizmov a subštandardných výrazov, pri prevode ktorých sa uplatňuje.

Kalk, teda doslovný preklad, je prilietavo využitý pri prevedení vyjadrenia o spôsobe, akým bohatí obyvatelia obce vystupovali zo svojich áut: « Mais à Y..., on regardait moins les manières des gros cultivateurs qui débarquaient au marché dans des Vedette, puis des DS, maintenant des CX. » (70) – „V Y ... však vždy prižmúrili oko nad spôsobmi bohatých roľníkov, ktorí sa vylodili na trh zo svojich citroenov, najprv mali také obyčajné, potom DS, a teraz CX.“ (43–44). Doslovne je preložené sloveso *débarquer*, teda *vylodiť sa*, čím prekladateľka v slovenskom texte zachovala náznak irónie pri doslovnom popise tohto spôsobu – v slovenčine sa tiež obrazne používa spojenie *vylodiť sa z (nejakého vozidla)*, pokiaľ chceme poukázať na nápadnosť či veľkoleposť, možno i nadradenosť, s akou sa dotyčná osoba správa.

Týmto sme ilustrovali, ale ani zďaleka nevyčerпали možné príklady ku všetkým prekladateľským postupom. Po dôkladnej analýze použitých postupov v celom diele konštatujeme, že nie sú v texte zastúpené v rovnakej miere.

Začnime tým najmenej zastúpeným. Nájst' v preklade využitie kalku bolo značne komplikované, čo potvrdzuje naše tvrdenie z teoreticky orientovanej kapitoly 1.2. (*Typy prekladu – jednotlivé prístupy k prekladu*), že doslovný preklad ako prekladateľský prístup sa pri umeleckom preklade nevyužíva. Zručný prekladateľ ako pani profesorka Katarína Bednárová naopak využíva v najväčšej miere komunikatívny preklad, ako sme mohli vidieť na uvedených príkladoch vypožičaných z jej prekladu *La Place*. Jej prínos v rámci sprostredkovania diela Annie Ernaux slovenskému čitateľovi je kvalitný a bohatý vďaka faktu,

že toto nové dielo prenáša význam pôvodného, ako aj vďaka prirodzenosti použitých gramatických a lexikálnych prvkov.

Porovnajme mieru využitia implicitácie a explicitácie. Ako implicitáciu pri našej analýze nepočítame preklad substantív s determinantom ako substantíva (*des filles – dievčatá*), keďže členy ako determinanty sa vo väčšine prípadov z dôvodu rozdielnych štruktúr francúzštiny a slovenčiny preložiť nedajú. Implicitácia bola používaná vo veľmi obmedzenej miere, zatiaľ čo príkladov na využitie explicitácie bolo nespočetne veľa. Môže to súvisieť so strohým, zjednodušeným štýlom písania Annie Ernaux, čo vidíme hlavne na syntaxi – množstve neslovesných viet, ktoré obsahujú substantíva, ako sme už rozobrali v tejto kapitole pri ilustrácii využitia syntaktickej transpozície, ale aj na morfológii textu – časté využívanie osobných zámen vo francúzštine oproti ich explicitácii podstatnými menami v slovenčine (*il – otec*). Zároveň, keďže dej sa odohráva vo Francúzsku, čo môže byť pre slovenského čitateľa neznáme prostredie, bola explicitácia nevyhnutná pre upresnenie geografických skutočností, ale nielen tých – rovnako bolo potrebné zrozumiteľne previesť rôzne alúzie spojené s francúzskym prostredím.

Pre zhodnotenie využívania koncentrácie a dilúcie pri preklade *La Place* uzatvárame, že koncentrácia bola veľmi hojne využívaná, čo súvisí so syntetickým charakterom slovenčiny – časté francúzske nezhodné prívlastky tvorené substantívami spojenými predložkami dávajú tomuto prekladateľskému postupu mnoho priestoru. Z rovnakého dôvodu je veľmi časté aj využívanie transpozície slovného druhu, čo vidíme aj pri preklade francúzskych prísloviak. Dilúcia, naopak, príliš frekventovaným postupom nebola.

Pokračujme teraz analýzou využívania transpozície. Typom, na ktorý sa zameriame, bude syntaktická transpozícia: prevody francúzskeho pasíva na aktívum v slovenčine sú v diele početné, vďaka čomu rozprávanie plynie koherentne a vyznieva prirodzene. Rovnako je to vďaka transpozíciám substantív, ktoré sa v preklade stávajú vedľajšími vetami. Týchto prípadov nachádzame v knihe nespočetne veľa: zhruba odhadujeme, že v priemere je približne každá štvrtá veta transponovaná – pokiaľ syntaktickú transpozíciu a rovnaký typ modulácie pokladáme v tomto prípade za jeden prekladateľský postup. Pri tomto bode by sme však radi poznamenali, že z nášho uhla pohľadu by vhodnejším riešením mohlo byť na istých miestach nominálny, teda heslovitý charakter zachovať – dôvod tohto tvrdenia, ako aj príklady alternatív prekladu, vysvetlíme neskôr v kapitole 3.5, kde sa budeme zaoberať analýzou a porovnaním štýlu predlohy a vzniknutého prekladu.

Modulácia syntaktická je využívaná v podobnej miere ako syntaktická transpozícia. Čo sa týka iných druhov modulácie, veľmi častý je spomedzi nich jej poddruh – prevedenie faktitívneho *faire* a pomocného slovesa *rendre*.

Než prejdeme k poslednému, zato tiež jednému z najfrekvencovanejších postupov, zhrnieme ešte situáciu špecifického typu transpozície – *chassé-croisé*, teda zámena slovných druhov v rámci slovného spojenia. Prekvapivo vzhľadom k našim počiatočným očakávaniam sa využitie tohto vzácneho a zaujímavého prekladateľského postupu v diele vyskytlo viackrát.

Posledným postupom, ktorého použitie v preklade sa chystáme zhrnúť, je adaptácia. Katarína Bednárová v *Mieste medzi ľuďmi* adaptuje nepreberné množstvo prekladateľských orieškov, ktorými sú rôzne príslovia, sociokultúrne narážky, slovné hračky vytvárajúce tzv. *couleur locale* tohto diela. V najväčšej miere boli adaptované frazeologizmy, ktorých prekladom sa zvlášť zaoberá naša kapitola 3.3.

3.5. Rozbor vybraných jazykových rovín pri snahe o zachovanie autorského štýlu

V poslednej kapitole našej analýzy sa zameriame na kľúčový prvok diela, na jeho štýl. Ako sme už zmieňovali v teoretickom úvode k práci (podkapitola 2.1.3.), Annie Ernaux je vlastný spôsob písania zvaný *écriture plate*. Budeme sa venovať otázke, akým štýlom pôsobí slovenský preklad, *Miesto medzi ľuďmi*. Môžeme taktiež hovoriť o *plochom písaní*? Zachováva prekladateľka jazykové prostriedky vlastné originálu?

3.5.1. Syntaktická rovina

V tejto chvíli sa budeme venovať syntaktickej stránke jazyka diela *La Place*. To najprv pomocou rozboru konkrétnej pasáže vo francúzštine a jej porovnania so slovenským prekladom, a následne návrhom na iný pohľad na vybranú vetu, ktorej preklad sme už analyzovali v časti o prekladateľských postupoch.

V prvom kroku sa zameriame na problematiku možností jazykového kódu (pôvodnej francúzštiny a cieľovej slovenčiny). Jazykový materiál, ako tvrdí J. Levý, je nositeľom ideovo-estetického obsahu. Podmieňuje výber jazykových či umeleckých prostriedkov na vyjadrenie, podľa toho, akým umeleckým prostriedkom je jazyk priaznivý svojou stavbou (Levý 2012, 47).

Napríklad francúzština je jazykom nominálnym, čo Annie Ernaux vo svojom prejave hojne využíva a zakladá na tom svoj jedinečný autorský štýl³².

Tento spôsob písania sa prejavuje vo viacerých rovinách jazyka. Najprv sa budeme venovať syntaxi.

Zo syntaktického hľadiska využíva Annie Ernaux často jednoduché vety. Ich použitie je pozoruhodné najmä pri popise ťažkých udalostí, ktoré bezpochyby vyvolávajú v autorke silné emócie. Smrť svojho otca autorka popisuje hneď v úvode knihy nasledovne:

C'était un dimanche, au début de l'après-midi. Ma mère est apparue dans le haut de l'escalier. Elle se tamponnait les yeux avec la serviette de table qu'elle avait dû emporter avec elle en montant dans la chambre après le déjeuner. Elle a dit d'une voix neutre : « C'est fini. » (*La Place*, 13).

V preklade znie vyjadrenie takto:

Nedeľa, skoré popoludnie. Matka sa zjavila hore na schodoch. Utierala si oči obrúskom, ktorý si vzala so sebou, keď išla po obede hore do izby. Mdlým hlasom oznámila: „Je koniec.“ (*Miesto medzi ľuďmi*, 7).

Prvá veta, ktorou uvádza autorka čas udalosti, sa v preklade stáva neslovesnou (väčšinou pri preklade *La Place* je situácia práve opačná – tu však prekladateľka vyjadrenie touto voľbou ešte viac dynamizuje, čo pôsobí veľmi vhodne). Obsahuje iba dve podstatné mená, *nedeľa* a *popoludnie*, z ktorých len druhé je obohatené o zhodný prívlastok *skoré*. Vo francúzštine je veta rozvinutejšia len o prísudok, *était*. Autorka nám podáva iba základné údaje o dni, kedy sa táto udalosť udiala, a nijako ich nešpecifikuje. Používa výlučne informácie nevyhnutné na uvedenie situácie, čím sa vyhýba vyjadreniu svojho postoja k situácii. Popis tak naberá na objektivite a až chladnosti. To môžeme vidieť aj v nasledovnom zistení. Podstatu vyjadrenia zhrňa v jednoduchej vete *C'est fini.*, tvorenej výlučne prísudzovacím skladom (rovnako aj v slovenčine – *Je koniec.*).

Uvádzacia veta *Elle a dit d'une voix neutre : [...] (Mdlým hlasom oznámila: [...])*, pripravuje priestor pre priamu reč, prostredníctvom ktorej je ústredná informácia o smrti otca podaná. Spisovateľka sa tak vyhýba nepriamej reči, *Elle a dit que c'était fini.*, tvorenej vedľajšou vetou predmetovou, ktorou by urobila vyjadrenie omnoho menej autentickým.

³² Charakter diela *La Place* Annie Ernaux rozoberáme bližšie v teoretickom úvode – v kapitole 2.1.3. – rovnako aj pri rozbere syntaktickej modulácie a transpozície v kapitole 3.4. (s.49–51).

Navzdory silnej emocionálnosti situácie tu nachádzame z piatich viet až štyri, ktoré sú jednoduchými vetami. Celé vyjadrenie do slovenčiny Katarína Bednárová previedla s ohľadom na štýl autorky, vety sú zo syntaktického hľadiska takisto jednoduché.

Vráťme sa teraz, ako sme už avizovali, k možnostiam, ako by mohla byť preložená veta « Sensation de dégoût au milieu du récit. » (23)³³. V kapitole 3.4. o prekladateľských postupoch, na 48. až 50. strane, sme rozobrali, že prekladateľka často pre plynulejšie a nášmu jazyku prirodzenejšie znenie volí prevod slovesnými vetami, ako bola preložená aj táto. Syntaktická transpozícia či modulácia podstatných mien vedľajšími slovesnými vetami je vysoko frekventovaným postupom v preklade diela *La Place*, ktoré je charakteristické heslovitosťou. Zaujímavým experimentom by bol preklad tejto prózy s čo najväčšou možnou mierou priblíženia sa k štýlu originálu, teda využívaním hojných neslovesných viet. Prejdime teraz k nášmu pokusu o takýto typ prekladu vyššie spomenutej vety – ako by znelo ponechanie tejto úsečnosti v slovenčine?

Vyjadrenie, v ktorom by bol zachovaný štýl predlohy, by mohlo znieť nejak takto: *Pocit znechutenia uprostred príbehu*. Otázkou je, či tento návrh alternatívy prekladu nevystihuje lepšie autorkin náznakovitý, heslovitý, úsečný štýl. Priklonili by sme sa k stanovisku, že síce na veľa miestach v texte je kvôli nominálnemu charakteru francúzštiny potrebné vyjadrenia syntakticky transponovať či modulovať, na tomto mieste táto alternatíva pôsobí pomerne prirodzene s tým, že zároveň kopíruje presne úsečnosť a závažnosť, údernosť vyjadrenia v pôvodnom znení. Ak by sme sa však rozhodli využiť takýto preklad na tomto mieste, bolo by treba kompletne celý text preštylizovať a použiť na viacerých miestach takéto priliehavé neslovesné vety, ktoré by vyjadrovali lakonickosť, s akou Annie Ernaux píše, aby vystihla podstatu svojich pocitov a spomienok. Jedine preformulovaním všetkých pasáží, v ktorých sa podobná prekladateľská otázka núka, by sme dosiahli koherentný efekt diela na čitateľa. Teda účinok, ktorý si pre svoju prózu zvolila Annie Ernaux: vyjadriť podstatu ľudskej existencie bez používania slov navyše, nech pôsobí text ako čosi univerzálne, týkajúce sa všetkých ľudí a zároveň podať svedectvo o živote svojho otca, chudobného Normand'ana pred, počas a po druhej svetovej vojne (odvolávame sa na našu kapitolu 2.1.3. – *La Place* a tzv. *écriture plate*).

³³ Kontext vety v *La Place*: « Par la suite, j'ai commencé un roman dont il était le personnage principal. Sensation de dégoût au milieu du récit. » (23).

Miesto medzi ľuďmi: „Hneď nato som sa dala písať román, hlavnou postavou bol otec. Keď som bola v rozprávaní uprostred, sprativilo sa mi to.“ (13).

Spôsob prekladu pani profesorky Bednárovej s častou syntaktickou zmenou na slovesné vety však bezpochyby tento účinok tiež má.

K zmieňovanému odlišnému návrhu na preklad by sme ešte radi poznamenali, že využívaním jednoduchých slovných spojení, často sú nimi syntagmy obsahujúce podstatné mená, sa spisovateľka vyhýba slovesám, ktoré vo svojom určitom tvare vyžadujú osobu. Tým pádom pridanie osobného zámena pri preklade (ako sme videli na príklade vyššie rozoberanej vety z *Miesta medzi ľuďmi*) robí vyjadrenie omnoho osobnejším, omnoho viac viazaným na postavu autorky samej, ktorá túto prózu píše. Annie Ernaux sa však chce zameriavať na popis sveta a prostredia svojho otca, svoju osobnosť vníma len ako prostriedok, ako sa k tomuto cieľu priblížiť.

Ďalším dôvodom, prečo by teoreticky mohlo byť prekladateľsky vhodné sa prikláňať k prevádzaniu francúzskych menných syntagiem ekvivalentnými slovenskými mennými syntagmami, je charakter celkového diela autorky. V oceňovanom titule *Roky*, ktorý býva označovaný ako memoárový román, sa autorka tohto štýlu pridrža do takej miery, že slovné spojenia so substantívami tvoria základ rozprávania (ide o vymenúvanie vecí spojených s danou dobou, evokácia spomienok, predmetov atď.³⁴). Samozrejme, naše analyzované *La Place* bolo publikované v origináli o mnoho rokov skôr, v roku 1983 (pričom *Les Années* vychádza v roku 2008), a teda spisovateľkin štýl sa za tú dobu vyvinul a vykryštalizoval. Tento znak tvorby, skratkovité, nominálne písanie, je však pre Annie Ernaux natoľko príznačný, že by bolo podľa nášho názoru vhodné ho v tomto diele nechať vyznieť. To však pokorne konštatujeme s časovým odstupom, sme si však plne vedomí faktu, že pri preklade *La Place* a vydaní *Miesta medzi ľuďmi* v roku 1994 tvorba Ernaux nebola ani zďaleka taká obsiahla, aká je dnes a tým pádom jej štýl nie natoľko definovateľný.

3.5.2. Lexikálna rovina

Prejdime teraz k lexikálnej stránke *Miesta medzi ľuďmi*. Aký typ výrazov Katarína Bednárová pri preklade využíva v porovnaní so slovníkom Annie Ernaux? Pri našom rozbere sme prišli k poznatku, že lexikálna rovina originálu a prekladu sa mierne líšia, aj keď vo všeobecnosti sa dá hovoriť o podobnej lexike. Najprv poukážeme na slová, ktoré sa

³⁴ Uvádžame príklad vety z českého prekladu diela *Les Années*: „Letní večer počátkem sedmdesátých let, vůně vysušené půdy a tymiánu, hosté sedí u velkého selského stolu, koupeného ani ne za tisíc franků ve vetešnictví, na něm špízy a ratatouille – muselo se myslet i na vegetariány.“ *Roky*. Tomáš HAVEL (prekladateľ). Brno: Host, 2022. S. 129.

v slovenskom preklade stávajú štylisticky príznakovými v porovnaní s ich neutrálnym francúzskym náprotivkom. Následne uvedieme príklad zachovania vyššej štylistickej vrstvy a ako posledné spomenieme príklad spôsobu adaptácie familiárnych výrazov, ktoré taktiež zostávajú zachované.

Po prvé, pri určitých spisovateľkiných vyjadreniach, v ktorých vyberá slová z bežnej slovnej zásoby, prekladateľka volí či už poetizmus, archaizmus či málo frekventovaný výraz, ktorý sa stáva v texte príznakovým vďaka nízkej miere jeho využívania v jazyku. Ako uvádza M. Krčmová, „za neutrální (nepříznakový) se pokládá lexém spisovný, frekventovaný, stylově a dobově nezabarvený a neexpresivní. [...] Příznak vzniká i z frekvence – příznakový je výraz řídkší a řídký [...]“ (2017). Uveďme si príklady, ktoré toto naše tvrdenie podložia (komentované slová zvýrazníme tučne):

« L'enfant, muet de fatigue et **perdu**, [...] » (101) – „Dieťa tiché a **skrúšené** [...]“ (64)

« [...] nos **vieilles** choses, [...] » (57) – „[...] naše **starodávne** veci, [...]“ (35)

« [...] **l'évidence** du bonheur. » (56) – „[...] **neodškriepiteľným** šťastím.“ (34)

« **Bavard** au café, en famille, [...] » (63) – „V kaviarni, doma bol otec **rečný**, [...]“ (39)

« [...] « **le col** à manger de la tarte » » (37) – „[...] „**stojáčik** ako z cukru.““ (22)

Pozoruhodným prípadom je i nasledujúci – ide o výpožičku „biskvit“ (71), dôkaz bohatej slovnej zásoby, použité miesto francúzskeho bežne užívaného *biscuit*. Nižšie uvádzame kontext v originálnom diele a následne aj tom prekladovom:

L'un des hommes aussitôt : « Qu'est-ce que vous voulez comme livres ? » A la maison, on n'avait pas pensé qu'il fallait savoir d'avance ce qu'on voulait, être capable de citer des titres aussi facilement que des marques de **biscuits**. (112)

Jeden z nich nato: „Aké knihy by ste chceli?“ Doma sme nemysleli na to, že treba vedieť dopredu, čo chceme, že musíme byť schopní menovať tituly tak *ľahko* ako značky **biskvitov**. (70-71)

Tento termín, *biscuit*, by ako nepríznakový ekvivalent v slovenčine mohol mať slovo *keks* alebo prípadne *sušienka*, pričom výpožička cudzieho slova, *biskvit*, dáva textu nádych cudzokrajnosti. Táto voľba mohla byť zámerná – kvôli preneseniu atmosféry exotiky, neznáma, iných zvykov, skrátka odlišného jazykového prostredia. Výpožička totiž pochádza práve z francúzštiny, a tak do textu prináša atmosféru jazykového prostredia, v ktorom sa dej odohráva. Taktiež slovo vyznieva mierne archaicky a zastupuje v texte vyššiu štylistickú vrstvu.

Nachádzame však i prípad, kde je vysoká štylistická vrstva citeľná ako v origináli, tak i v preklade:

« C'était une ouvrière vive, **répondeuse**. » (37) – „Robotníčka, živá, **roztáraná**.“ (22)

Prídavné meno označujúce bezostyšnosť a až drzosť, *répondeur*, je vo francúzštine literárnym termínom, rovnako ako v slovenčine výraz *roztáraný*³⁵.

Hodnými povšimnutia sú aj určité výrazy, ktorými K. Bednárová prekladá slová, u ktorých bolo potrebné zachovať ich familiárny charakter:

« *La gosse n'est privée de rien.* » (56) – „*Žabčovi sa nič neodoprie*.“ (35)

« Mais évidemment un « **assommoir** » pour ceux qui n'y auraient jamais mis les pieds. » (54) – „Samozrejme, pre tých, čo ta nikdy nevkročili, to bola „**putika**“.“ (33)

Putika pejoratívne označuje podradný hostinec, rovnako ako francúzske *assommoir*. Výraz *gosse* je vo francúzštine expresívnym, ako aj jeho slovenský ekvivalent v preklade (*žabec*). Nielen na týchto príkladoch vidíme prekladateľskú zručnosť K. Bednárovej.

Okrem prídavných a podstatných mien nachádzame v preklade i rozličné archaické či poeticky znejúce slovesá. Napríklad: „[...] obradne sa tisíc ráz spytovali [...]“ (24) – sloveso *spytovať sa* miesto bežne užívaného *pýtať sa*; ďalej „Veľmi sa rozhneval.“ (40) – sloveso *rozhnevať sa* je podobne literárnym termínom ako predošlé. Hovorový, ale neveľmi frekventovaný výraz je aj výraz *korzovať*, pochádzajúci z podstatného mena *korzo*, použitý vo vete „[...] všetci mladí z okolia korzujú po uliciach [...]“ (53).

Ďalej, miesto bežne používaného ukazovacieho zámena *tam* je v preklade často užívané básnické *ta*: „[...] muž mi vynadá, ak si to kúpim, ak ta pôjdem.“ (26), alebo „[...] chodieval ta istý námorný dôstojník [...]“ (32-33).

Celkovo by sme mohli tvrdiť, že pani profesorka Bednárová v oblasti lexiky zvykne voliť slová, ktoré by sme označili ako poetické či archaické. Slovenskému prekladu dávajú zvláštny, špecifický kolorit. Okrem už spomenutých termínov pridávame ešte nejaké ďalšie: *koloniály* (23) – zastaraný výraz pre *obchody*, *kanapa* (52), *plafón* (24) – výraz z francúzštiny pre *strop*.

³⁵ Význam a použitie slova *répondeur* čerpáme zo stránky: CENTRE NATIONAL DE RESSOURCES TEXTUELLES ET LEXICALES. *Répondeur*. Online. 2012. Dostupné z: <https://www.cnrtl.fr/definition/r%C3%A9pondeur>. [cit. 2024-05-01].

Pre zhrnutie nášho výskumu v tejto podkapitole o lexike diela môžeme uzavrieť nasledovné. Kataríne Bednárovej sa voľbou lexiky podarilo zachovať v preklade podobnú jazykovú vrstvu, akú používa Annie Ernaux. Autorka využíva literárne výrazy, avšak vcelku vyberá slová z bežnej slovnej zásoby. Vysoko literárny jazyk svojho diela docieľuje hlavne osobitou kombináciou týchto slov a rytmom vetnej skladby³⁶. Tento rys tvorby A. Ernaux Katarína Bednárová prevádza rôznymi poetizmami a archaizmami, prípadne inými príznakovými termínmi.

Práve tieto však dodávajú textu jeho špecifický charakter: možno týmito výrazmi prekladateľka mienila dať príbehu punc dávno minulého, keďže aj ide o skutočne dávne udalosti – začiatok retrospektívneho rozprávania uvádza autorka práve slovami « L’histoire commence quelques mois avant le vingtième siècle, [...] » (24).

Uzavrime túto poslednú kapitolu našej práce, venujúcu sa problematike zachovania autorského štýlu na syntaktickej a lexikálnej úrovni, týmito slovami. Čo sa týka syntaxe diela, v preklade sú na mnohých miestach využívané vedľajšie vety, ktoré môžu mierne pozmeňovať autorkin štýl, záleží od uhla pohľadu, či považujeme za podstatné vernosť originálu alebo čo najprirodzenejšie znenie v cieľovom jazyku. Niekedy však prekladateľka naopak volí, ako sme mohli vidieť na príklade, neslovesnú vetu s výlučne podstatnými menami, čo pôsobí veľmi výstižne. Z lexikálneho hľadiska je preklad *La Place* ekvivalentným k originálu vďaka využitiu skutočne širokej slovnej zásoby. K. Bednárová volí rôzne poeticky či archaicky pôsobiace príznakové slová aj na miestach, kde A. Ernaux využíva bežnú lexiku.

³⁶ Vidíme to napríklad vo vyjadrení: « Le signe de croix sur le pain, la messe, les pâques. Comme la propreté, la religion leur donnait la dignité. » (*La Place*, 28), a na celkovom nominálnom charaktere písania, ktorý sme už objasňovali skôr v našej práci.

ZÁVER

Pristúpme teraz k záverečnému zhodnoteniu našej analýzy v tejto bakalárskej diplomovej práci. Jej cieľom bolo komplexne rozobrať spôsob prekladu prózy *La Place* spisovateľky Annie Ernaux prekladateľkou Katarínou Bednárovou do slovenčiny (*Miesto medzi ľuďmi*) a posnažiť sa odsledovať proces prekladu. Naším zámerom taktiež bolo vyskúmať mieru vernosti preloženého diela originálu. Brali sme ohľad na vyznenie diela v slovenčine oproti jeho vyzneniu v pôvodnej francúzštine. Sústredili sme sa aj na to, ako je prevedený autorský štýl.

Prvá časť práce prinášala teoretické poznatky v dvoch hlavných smeroch: najprv sme uviedli základné východiská prekladateľskej činnosti, typy prekladu, prekladateľské postupy a zásady umeleckého prekladu. V druhom bode sme sa orientovali na autorku a prekladateľku diela, ktoré sme predstavili, a následne sme načrtli kontext prekladov diel A. Ernaux na Slovensku.

Druhá, prakticky zameraná časť našej práce skúmala uplatnenie predstavenej teórie o preklade beletrie na konkrétnom príklade už spomenutého diela s jeho slovenským prekladom. Analýzu sme realizovali z rôznych uhlov pohľadu rozdelených do piatich kapitol: preklad titulu, prevod reálií spomínaných v pôvodnom diele, preklad frazeologizmov a slovných zvrátov, využitie prekladateľských prístupov a postupov a rozbor rôznych jazykových rovín s cieľom zachovať autorský štýl. Text sme rozobrali z rôznych hľadísk, aby sme mohli podať ucelený obraz o spôsobe, akým pani profesorka K. Bednárová dielo tejto uznávanej súčasnej francúzskej prozaičky preložila.

Už na základe prvého elementu diela, s ktorým čitateľ príde do styku, teda jeho názvu, urobila prekladateľka dielo atraktívnym. Titul *Miesto medzi ľuďmi* jednak naznačuje sociologicko-psychologický charakter prózy, zároveň má vhodný rozsah vzhľadom k heslovitým titulom próz Annie Ernaux, znie veľmi poeticky, pričom o obsahu diela neprezrádza pointu, teda že pôjde o skúmanie miesta otca Annie Ernaux v spoločnosti. Navyše, tento názov dokonca upresňuje ten pôvodný – *La Place*, a posúva ho do roviny, ktorá môže z nášho hľadiska čitateľa možno viac osloviť.

V *La Place* nájdeme pestrú škálu rôznych typov reálií, ktoré sa k francúzskemu prostrediu viažu. Aby čitateľ prekladu diela správne porozumel a aby zároveň cítil, že ide

o dielo vytvorené cudzím spisovateľom, odohrávajúce sa v odlišnom prostredí, je potrebné tieto stopy zachovať. Rozobrali sme alúzie na školstvo, dejiny, služby a normandské nárečie. V prípade, ak majú narážky výpovednú hodnotu či dotvárajú štýl, atmosféru, je nutné ich adaptovať na také, ktoré adresát pozná, alebo ich preložiť zaužívaným termínom v našom jazyku. Je to dôležité hlavne pri prevode historických či politických reálií. Tieto prekladateľka prevádzala s ohľadom na spomenuté zásady, avšak v istých prípadoch sa rozhodla alúziu ponechať v jej francúzskom tvare, podľa svojho presvedčenia, že sú to práve v pôvodnej forme ponechané, nevysvetľované reálie, ktoré dávajú prekladu štylistický účinok, aký má originál. S týmto stanoviskom sa na jednej strane stotožňujeme, na druhej strane si však myslíme, že pridávať vysvetľujúce poznámky pod čiarou k neznámym pojmom, ktoré odkazujú na špecifiká francúzskeho systému, dejín a kultúry, by práve mohlo slovenskému čitateľovi pomôcť získať z diela rovnaký zážitok, ako francúzsky adresát, ktorý narážkam rozumie, a teda aj účinok diela by sa preniesol. Dielo by tak nadobudlo pridanú hodnotu – funkciu vzdelávania čitateľa.

Túto funkciu, informovať o francúzskom prostredí, *La Place* vďaka výstižnému prekladu ústredného pojmu pre dejisko príbehu – *café-épicerie* – plní.

Nie vždy je však potrebné reálie prekladať – to sme videli na príklade z oblasti školstva v kapitole 3.2.1., kde malo vyjadrenie iný účel ako podať presnú informáciu o type vzdelávacieho zariadenia.

Keď sa pokúsime zhrnúť náš výskum v oblasti prekladu frazeologizmov, tieto robia z *Miesta medzi ľuďmi* vďaka úsiliu pani profesorky Bednárovej živý, autentický materiál na čítanie i skúmanie štýlu autorky. Jednou z mnohých silných stránok prekladu tohto diela je práve adaptácia ustálených slovných spojení a výrazov, ktorými A. Ernaux charakterizuje danú situáciu, kontext, postavu či spoločenskú vrstvu. Prekladateľke sa podarilo zachovať príznakovosť týchto vyjadrení a tak sprostredkovať i jeden zo zásadných znakov tohto diela slovenskému adresátovi.

Ďalšou silnou stránkou *Miesta medzi ľuďmi* je spôsob využívania prekladateľských postupov a prístupov pri jeho prekladaní. Doslovný preklad sa tu z dôvodu beletristického charakteru predlohy neuplatňuje takmer vôbec, a na miestach, kde použitý je, slúži vernému vystihnutiu originálu, ktoré znie prirodzene. V celom diele je naopak uplatnený komunikatívny preklad, vďaka ktorému je táto próza spoľahlivým prenesením francúzskeho originálu. V preklade sú zastúpené všetky prekladateľské postupy, v najväčšej miere je to syntaktická transpozícia a modulácia, adaptácia, koncentrácia a explicitácia. Tento sumár vyplýva zo

špecifického, heslovitého písania Annie Ernaux s častými neslovesnými – nominálnymi vetami a kumulovanými substantívami v jednej vete ako viacnásobný vetný člen. Takéto prípady prekladateľka väčšinou vyriešila vedľajšou vetou, teda pasáže verbalizovala, vďaka čomu zvýšila prehľadnosť a zrozumiteľnosť textu v súlade s úzom slovenského jazyka, ktorý uprednostňuje slovesné vyjadrovanie. Miesto častého využitia substantív Katarína Bednárová volí plynulé, opisnejšie rozprávanie.

Vzhľadom k celkovému charakteru tvorby Annie Ernaux, ktorý sa za uplynulých 40 rokov od vydania *La Place* v roku 1983 vykryštalizoval, však mienime, že by mohlo byť vhodným a príznačným pre autorkin štýl aj v tomto diele zachovať lakonickosť a úsečnosť vyjadrovania ponechaním podstatných mien v preklade tam, kde je to možné (nedá sa to samozrejme vždy).

Tu sme sa zároveň vyjadrili k jednému z komponentov, ktorý sme v rámci porovnania štýlu originálu so štýlom prekladu skúmali. Druhou analyzovanou jazykovou rovinou bola lexikálna, pri ktorej môžeme konštatovať, že Katarína Bednárová využíva viac archaizmov než Annie Ernaux. Tieto svojou literárnosťou situujú preloženú prózu na jednu jazykovú vrstvu spolu s pôvodnou. Jazyková a štylistická vrstva je vďaka veľmi bohatej slovnej zásobe prekladateľky a jej schopnosti literárne tvoriť (ako sme zmieňovali už v teoretickom podklade, i translitológovia tvrdia, že umelecký preklad vytvára svojím spôsobom nové dielo) významným aspektom, ktorý prekladateľka zachovala, čím *Miesto medzi ľuďmi* môžeme v plnej miere označiť za kvalitný, výstižný preklad s vysokou umeleckou hodnotou.

Podporíme toto hodnotenie analyzovaného prekladu často citovanou definíciou kvalitného prekladateľa a prekladu podľa J. Levého – „Překladatel je tím lepší, čím nenápadnější je jeho účast na díle.“ (2012, 101). Toto je v globálnom poňatí prekladu prózy *La Place* bezpochyby pravdivým tvrdením o prekladateľskom počine Kataríny Bednárovej. Môžeme zhodnotiť na základe rozboru, že efekt na čitateľa *La Place* a *Miesta medzi ľuďmi* je podobný po všetkých stránkach, ktoré sme analyzovali.

Môžeme teda vo všeobecnosti uzavrieť, že slovenský preklad, *Miesto medzi ľuďmi*, priniesol na slovenský knižný trh spoľahlivý obraz o autobiografickej próze *La Place* Annie Ernaux. Tematicky aj štylisticky je preložené dielo ekvivalentom, i keď nie priamym, toho pôvodného. Táto mierna odchýlka vyplýva z faktu, že text je do slovenského jazyka prevedený voľnejšie vzhľadom na heslovité písanie Annie Ernaux, ktoré syntetický charakter slovenčiny neumožňuje v takej miere, ako analytická francúzština. Priamym ekvivalentom nemôže byť

dielo zároveň aj preto, že v slovenskom kontexte bude dielo s francúzskymi reáliami pôsobiť spravidla viac cudzo ako pôvodná slovenská tvorba vychádzajúca z miestnych a dobových historických či súčasných reálií.

Vysoko si vážime počin pani profesorky Kataríny Bednárovej. Čo sa týka otázky aktualizácie toho prekladu, zastávame ambivalentný názor. Na jednej strane vďaka všetkým vymenovaným pozitívam prekladu podľa nás nie je potrebné dielo opäť pretvárať. Na druhej strane, nový preklad *La Place* s miernou úpravou slovnej zásoby na aktuálnejšiu (archaizmov) by mohol pomôcť spopularizovať túto prózu. I keď, pokiaľ si môžeme dovoliť pridať náš vlastný názor, práve tieto slová spolu s početnými poetizmami dávajú slovenskému prekladu jedinečný charakter s vysoko literárnou hodnotou. V aktualizácii prekladu by zároveň mohlo byť prínosné upraviť niektoré spôsoby prevodu reálií, najmä čo sa týka školstva (isté návrhy sme spomenuli v kapitole 3.2.1.). Toto sú však skutočne okrajové dôvody pre nový preklad. Pokiaľ by však mal vzniknúť, určite by sme ako najpodstatnejšiu úpravu z dôvodu priblíženia sa k štýlu autorky navrhovali prevod charakteristických úderných heslovitých viet autorky rovnako stručnými, náznakovitými spôsobmi vyjadrenia za využitia menných konštrukcií (tam, kde je to možné).

Na záver by sme sa ešte radi vyjadrili k prekladanosti diel tejto významnej súčasnej francúzskej prozaičky na Slovensku. Vyjmúc samozrejme obdivuhodné prekladateľské počiny Kataríny Bednárovej a Márie Michalkovej, autorke Annie Ernaux podľa nášho názoru nie je venovaná dostatočná pozornosť slovenských prekladateľov, čím náš čitateľ prichádza o jedinečné diela súčasnej francúzskej autorky, ktorá je nedávnou laureátkou Nobelovej ceny za literatúru. Je podľa nás dôležité, aby sa aj u nás upozornilo na jej kvality a umelecký prínos preložením ďalších jej diel, a to ideálne teraz, keď odrážajú súčasnú spoločnosť.

RÉSUMÉ

L'objectif de notre thèse était une analyse complexe de la manière dont la prose *La Place*, écrite par Annie Ernaux, a été traduite en slovaque par la traductrice Katarína Bednárová (*Miesto medzi ľuďmi*) et, en même temps, nous tâchions de suivre le processus de la traduction. De plus, notre intention consistait en l'étude du degré de fidélité de l'œuvre traduite à l'œuvre originale. Nous avons pris en compte le sens de l'œuvre en slovaque par rapport à son sens dans l'original français. En outre, nous nous sommes concentrés à la façon de la conversion du style d'auteur.

La première partie de cette thèse a apporté des données théoriques dans deux sens principaux : tout d'abord, nous avons introduit des principes élémentaires du travail d'un traducteur, des types de la traduction, des procédés de traduction et des bases de la traduction artistique. Deuxièmement, nous nous sommes orientés à l'auteure et à la traductrice de l'œuvre que nous avons présentées, et ensuite, nous avons tracé le contexte de la traduction des ouvrages d'Annie Ernaux en Slovaquie.

La deuxième partie de notre thèse, orientée vers la pratique, a examiné l'application de la théorie introduite de la traduction de fiction sur l'exemple concret de l'œuvre susmentionnée et de sa traduction slovaque. L'analyse a été réalisée à partir de différents points de vue que nous avons répartis dans cinq chapitres : traduction du titre, traduction des éléments réels mentionnés dans l'œuvre originale, traduction des phraséologismes, des tournures de phrase, des régionalismes et des expressions inférieures à la norme, utilisation d'approches et de techniques de traduction et analyse de différents plans linguistiques afin de préserver le style de l'auteur. Le texte a été examiné sous différents angles pour pouvoir donner une image complète de la manière dont cet ouvrage de l'écrivaine française contemporaine renommée avait été traduit par la professeure Katarína Bednárová.

Pour commencer, le titre *Miesto medzi ľuďmi* (la traduction en retour pourrait être « La place parmi les hommes ») suggère d'abord la nature sociologique-psychologique de la prose, ensuite, il a une ampleur appropriée à l'égard des titres concis des proses d'Annie Ernaux, est très poétique, tout en ne révélant pas l'intérêt de l'œuvre, qui est une exploration de la place du père d'Annie Ernaux dans la société. De plus, ce titre même précise le titre original – *La Place*, est rend ce dernier d'après notre point de vue peut-être plus attrayant pour le lecteur.

Ensuite, dans *La Place*, on trouve une gamme variée de divers éléments réels liés à l'environnement français. Nous avons analysé des allusions au système éducatif, à l'histoire, aux services et au patois normand. Ces dernières ont été transférées par la traductrice en considérant les principes de l'adaptation des allusions à celles que le destinataire connaît ou bien en termes courants en slovaque. Néanmoins, dans certains cas, K. Bednárová a décidé de garder l'allusion en sa forme française, d'après sa conviction que ce sont justement les éléments inexpliqués, gardés en leur forme originale, qui parviennent à donner à la traduction l'effet stylistique de l'original. D'un côté, nous partageons cette attitude, d'un autre côté, nous pensons que soit l'ajout de notes de bas de page explicatives, soit l'utilisation des explicitations pour les termes peu familiers qui font référence aux spécificités du système, de l'histoire et de la culture français pourrait aider le lecteur slovaque à faire la même expérience de l'ouvrage que le destinataire français.

Si nous essayons de résumer la recherche réalisée dans le domaine des phrasèmes, des tournures de phrase, des régionalismes et des expressions inférieures à la norme, ces derniers font de la traduction *Miesto medzi ľudmi* un matériel vivant et authentique pour la lecture et l'étude du style d'auteur, grâce aux efforts de la professeure Bednárová. Un de nombreux points forts de la traduction de cette œuvre, c'est justement l'adaptation des expressions consacrées et des phrases qu'Ernaux utilise pour caractériser une situation, un contexte, un personnage ou une couche sociale donnée.

Un autre point fort de *Miesto medzi ľudmi* est la façon d'utilisation des procédés et des approches de traduction en le traduisant. La traduction littérale n'est pratiquement pas utilisée ici en raison de la nature fictive du modèle à traiter. Au contraire, une traduction communicative est employée tout au long de l'œuvre, faisant de cette prose un rendu fiable de l'original français. Tous les procédés de traduction sont représentés dans la traduction ; dans la plus grande mesure, ce sont la transposition et la modulation syntactiques, l'adaptation, la concentration et l'explicitation. Cette synthèse résulte de l'écriture spécifique, succincte d'Annie Ernaux, avec de fréquentes phrases nominales non verbales et des substantifs cumulés dans une phrase en tant que membre d'une proposition multiple. Ces cas-là ont été en majorité résolus par une proposition subordonnée par la traductrice, elle a donc verbalisé ces passages, et grâce à cela, elle a augmenté la clarté et la compréhensibilité du texte en accord avec la structure de la langue slovaque, qui favorise l'expression verbale.

Cependant, étant donné le caractère général de l'œuvre d'Annie Ernaux, qui s'est cristallisé au cours des 40 dernières années, depuis la publication de *La Place* en 1983, nous

pensons qu'il pourrait être approprié et caractéristique du style d'auteure de maintenir le caractère laconique et concis de son expression dans cet ouvrage en conservant les substantifs dans la traduction (bien sûr, uniquement aux endroits où c'est possible).

En outre, pour passer à l'analyse du plan lexical, l'autre plan linguistique analysé, nous pouvons constater que Katarína Bednárová utilise plus d'archaïsmes et de poétismes qu'Annie Ernaux. Cependant, ceux-ci, par leur caractère littéraire, situent la prose traduite sur la même couche linguistique que l'original. La couche linguistique et stylistique, grâce au vocabulaire très riche de la traductrice et à sa capacité de création littéraire est un aspect important que la traductrice a préservé et qui nous permet de décrire pleinement *Miesto medzi ľudmi* comme une traduction de haute qualité, concise et de grande valeur artistique.

Nous pouvons conclure en général que la traduction slovaque, *Miesto medzi ľudmi*, avait apporté au marché du livre slovaque une image fiable de la prose autobiographique *La Place* d'Annie Ernaux. Sur la base de l'analyse, nous pouvons estimer que l'effet sur le lecteur de *La Place* et de *Miesto medzi ľudmi* est similaire dans tous les aspects que nous avons analysés.

Nous apprécions beaucoup le travail de la professeure Katarína Bednárová. En ce qui concerne la question de la mise à jour de la traduction, nous sommes ambivalents. D'une part, grâce à tous les points positifs énumérés de la traduction, il n'est pas nécessaire selon nous de retravailler l'ouvrage. D'autre part, une nouvelle traduction de *La Place* avec un léger ajustement du vocabulaire vers un vocabulaire plus actuel (des mots obsolètes) pourrait aider à populariser cette prose. En même temps, dans la mise à jour de la traduction, il pourrait être bénéfique d'ajuster certaines manières du transfert des éléments réels, surtout ceux concernant l'enseignement (nous avons mentionné certaines propositions dans le chapitre 3.2.1.).

Pour finir, d'après notre point de vue, on ne consacre pas assez d'attention à l'auteure Annie Ernaux de la part des traducteurs slovaques, à l'exception bien sûr de K. Bednárová et de M. Michalková, ce qui a pour l'effet la privation de nos lecteurs des œuvres uniques d'une auteure française contemporaine qui a récemment reçu le prix Nobel de littérature. Nous pensons qu'il est important que ses qualités et sa contribution artistique soient également mises en valeur en Slovaquie en traduisant davantage de ses œuvres, idéalement maintenant, lorsqu'elles reflètent la société contemporaine.

ZOZNAM PRAMEŇOV A POUŽITEJ LITERATÚRY

Pramene

ERNAUX, Annie. *La place*. Folio, 1722. [Paris]: Gallimard, [2020]. ISBN 978-2-07-037722-0.

ERNAUX, Annie. *Miesto medzi ľuďmi. Žena*. Katarína BEDNÁROVÁ [KENÍŽOVÁ-BEDNÁROVÁ] (prekladateľka). Bratislava: Causa editio, 1994. ISBN 80-8553308-1.

ERNAUX, Annie. *Roky*. Tomáš HAVEL (prekladateľ). Brno: Host, 2022. ISBN 978-80-275-1102-0.

Použitá literatúra

Tlačené zdroje

DEDKOVÁ, Iva a HONOVÁ, Zuzana. *Překladová cvičení z francouzštiny*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2010. ISBN 978-80-7368-783-0.

GROMOVÁ, Edita. *Úvod do translatológie*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2009. ISBN 9788080946272.

KNITTLOVÁ, Dagmar; GRÝGOVÁ, Bronislava a ZEHNALOVÁ, Jitka. *Překlad a překládání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 9788024424286.

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Zuzana JETTMAROVÁ (autor úvodu). 4., upr. vyd. Praha: Apostrof, 2012. ISBN 978-80-87561-15-7.

POPOVIČ, Anton. *Originál-preklad: interpretačná terminológia*. Bratislava: Tatran, 1983. ISBN (Viaz.).

TIONOVÁ, Alena; JANOVCOVÁ, Eva; LOUCKÁ, Hana a SLÁDKOVÁ; Miroslava. *Francouzština pro pokročilé*. Praha: LEDA, 2000. ISBN 80-85927-80-2.

VIART, Dominique a VERCIER, Bruno. *Současná francouzská literatura*. [Dědictví, modernita, proměny]. Jovanka ŠOTOLOVÁ; Petr DYTRT a Ladislav VÁCLAVÍK (prekladatelia). Praha: Garamond, 2008. ISBN 978-80-7407-034-1.

VILIKOVSKÝ, Ján. *Preklad ako tvorba*. Edícia Studia litteraria. Malý rad; zväzok č. 6. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1984.

Slovníky

ANETTOVÁ, Alena; HRUBANIČOVÁ, Ingrid; MICHALUS, Štefan; PÍCHA, Emil; PISÁRČIKOVÁ, Mária et al. *Synonymický slovník slovenčiny*. 2. opr. vyd. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2000. ISBN 80-224-0585-X.

Internetové zdroje

Publikácie a články

BEDNÁROVÁ, K. O Annie Ernaux ešte raz. Online. *Knižná revue* 2022/11. 22.12.2022. Slovenské literárne centrum. Dostupné z: <https://www.litcentrum.sk/clanok/o-annie-ernaux-este-raz>. [cit. 2024-04-13].

CÉLESTIN, Roger. Du style, du plat, de Proust et de Houellebecq. Online. In: Murielle Lucie CLÉMENT a Sabine VAN WESEMAEL. *Michel Houellebecq sous la loupe*. Faux Titre, zv. 304. 2007, 405 s. ISBN: 978-94-012-0516-0. Brill. Dostupné z: <https://brill.com/display/book/9789401205160/B9789401205160-s028.xml>. [cit. 2024-04-10].

KOLEBKA, Héloïse. Annie Ernaux : "Je ne suis qu'histoire". Online. *L'Histoire*. Jún 2008, 18. Archive.today. Dostupné z <https://archive.ph/tWdpM>. [cit. 2023-10-13].

KRČMOVÁ, Marie. *Příznakovost jazykových prostředků*. Online. In: Petr KARLÍK; Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. 2017. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/PŘÍZNAKOVOST_JAZYKOVÝCH_PROSTŘEDKŮ. [cit. 2024-05-02].

KUSÁ, Mária; TRUHLÁŘOVÁ, Jana; VAJDOVÁ, Libuša a ČEJKOVÁ, Veronika. Personálna bibliografia Kataríny Bednárovej. Online, PDF. *Knižnica časopisu World Literature Studies*. [Bratislava:] Ústav svetovej literatúry SAV, 2019, 85 s. ISBN 978–80–88815–25–9. Dostupné z <https://usvl.sav.sk/wp/wp-content/uploads/Person%C3%A1lna-bibliografia-Katar%C3%ADny-Bedn%C3%A1rovej.pdf>. [cit. 2024-04-10].

LACOUR, Cécilia. *Annie Ernaux, lauréate du prix Marguerite Yourcenar 2017*. Online. In: Livres Hebdo. 26.10.2017. Dostupné z: <https://www.livreshebdo.fr/article/annie-ernaux-laureate-du-prix-marguerite-yourcenar-2017>. [cit. 2024-04-08].

MARIVAT, Gladys. Un Nobel cher à notre coeur. Online. *Lire*. Nov 2022, 14-15. ProQuest. Dostupné z: <https://www.proquest.com/openview/82c735917967cc3dc0b3f1a58ac080bf/1?cbl=5001983&pq-origsite=gscholar&parentSessionId=stbjIfcgre2F0Y6XenU8ciE46ygVwuhoTS9KVMc3Vw0%3D>. [cit. 2024-04-08].

THOMAS, Vincy. *Les Prix Strega 2016 pour Edoardo Albinati et Annie Ernaux*. Online. In: Livres Hebdo. 11.7.2016. Dostupné z: <https://www.livreshebdo.fr/article/les-prix-strega-2016-pour-edoardo-albinati-et-annie-ernaux?xtmc=%22annie+ernaux%22&xtcr=2>. [cit. 2024-04-08].

VASSALLO, Helen. *Review: Annie Ernaux, A MAN'S PLACE*. Online. In: Translating Women. 3.11.2020. Dostupné z: <https://blogs.exeter.ac.uk/translatingwomen/2020/11/03/review-annie-ernaux-a-mans-place/>. [cit. 2024-01-23].

ŽELIZŇÁKOVÁ, Simona. *Pol'ské, nemecké a české frazeologizmy opisující charakterové vlastnosti člověka*. Online, bakalárska diplomová práca. [Brno]: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2015. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/wumnn/>. [cit. 2024-05-02].

Iné typy zdrojov

Archive INA [Ina Culture]. *Annie Ernaux "La Place"*. Online, video. 2012-04-14. Dostupné z: Youtube, https://www.youtube.com/watch?v=uaM_Hw_Qca4. [cit. 2024-04-14].

CENTRE NATIONAL DE RESSOURCES TEXTUELLES ET LEXICALES. *Assemblée*. Online. 2012. Dostupné z: <https://cnrtl.fr/definition/assembl%C3%A9e>. [cit. 2024-03-04].

CENTRE NATIONAL DE RESSOURCES TEXTUELLES ET LEXICALES. *Dindon*. Online. 2012. Dostupné z: <https://www.cnrtl.fr/definition/dindon>. [cit. 2024-02-29].

CENTRE NATIONAL DE RESSOURCES TEXTUELLES ET LEXICALES. *Répondeur*. Online. 2012. Dostupné z: <https://www.cnrtl.fr/definition/r%C3%A9pondeur>. [cit. 2024-05-01].

Collège d'enseignement technique. Online. In: Wikipédia. Stránka bola naposledy editovaná 9.8.2022 o 02:44. Dostupné z:

https://fr.wikipedia.org/wiki/Coll%C3%A8ge_d%27enseignement_technique. [cit. 2024-03-21].

DICTIONNAIRE LAROUSSE. *Foire*. Online. Dostupné z:

<https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/foire/34375>. [cit. 2024-03-27].

FONDATION PRINCE PIERRE DE MONACO. *Le prix littéraire. Lauréat 2021*.

Présentation. Online. [2021]. Dostupné z:

<https://www.fondationprincepierre.mc/fr/litt%C3%A9rature/prix/le-prix-litt%C3%A9raire/2021>. [cit. 2024-04-08].

FRANCEARCHIVES. *W - Ecoles normales d'instituteurs et d'institutrices (1890-1996)*.

Online, dokument. Apríl 2007. Dostupné z:

<https://francearchives.gouv.fr/fr/findingaid/d35a8ac1abb99bae59b36eaf1b9355fc219e51d7>. [cit. 2024-04-02].

INAQUE. Vyhľadávanie: *Annie Ernaux*. Online, stránka vydavateľstva. Dostupné z:

https://inaque.sk/knihy/?jet-smart-filters=epro-posts/default&_tax_query_autor=157. [cit.2024-04-09].

JAZYKOVEDNÝ ÚSTAV ĽUDOVÍTA ŠTÚRA SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED, V.V.I.

Slovník slovenských nárečí. III. P. (poza) – R. Online. Dostupné z:

https://www.juls.savba.sk/pub_ssn.html. [2024-04-25].

LINGEA. *Foire*. Online. Dostupné z: <https://slovniky.lingea.sk/francuzsko-slovensky/foire>.

[cit. 2024-03-27].

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA, VÝSKUMU, VÝVOJA A MLÁDEŽE SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Národný inštitút vzdelávania a mládeže: Spájame sa pre efektívnejšiu podporu moderného vzdelávania*. Online, tlačová správa. 1.7.2022. Dostupné z:

<https://www.minedu.sk/narodny-institut-vzdelavania-a-mladeze-spajame-sa-pre-efektivnejšiu-podporu-moderneho-vzdelavania/>. [cit. 2024-04-02].

SLOVNÍKOVÝ PORTÁL JAZYKOVEDNÉHO ÚSTAVU Ľ. ŠTÚRA SAV. *Pút'*. Online.

Dostupné z:

<https://slovník.juls.savba.sk/?w=p%C3%BA%C5%A5&s=exact&c=zfa0&cs=&d=kssj4&d=p>

[sp&d=ogs&d=sss&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=berolak&d=noun
b&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskfr&d=pskcs&d=psken#](#) [cit.
2024-29-04].

UNIVERSITY OF ST. ANDREWS. *Annie Ernaux*. Online. © 2018. Dostupné z:
<https://www.annie-ernaux.org/>. [cit. 2024-04-08].

UNIVERSITY OF ST. ANDREWS. *Annie Ernaux. Publications*. Online. © 2018. Dostupné
z: <https://www.annie-ernaux.org/fr/publications-2/>. [cit. 2024-04-14].

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AV ČR. *Internetová jazyková příručka. Pouť*. Online.
Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=pou%C5%A5> [cit. 2024-29-04].

PRÍLOHA

V tejto prílohe dodávame kompletný zoznam kníh napísaných Annie Ernaux (chronologicky podľa roku vydania, s informáciou o vydavateľstve alebo inou poznámkou). Naším zámerom je poukázať na bohatú publikačnú činnosť autorky a systematizovať pre čitateľa tejto práce jej diela. V zozname uvádzame len knihy, A. Ernaux je takisto autorkou rady krátkych textov a článkov, ktorých zoznam figuruje na rovnakej internetovej stránke.

- *Les Armoires Vides* (Gallimard, 1974).
- *Ce qu'ils disent ou rien* (Gallimard, 1977).
- *La Femme gelée* (Gallimard, 1981).
- *La Place* (Gallimard, 1983).
- *Une Femme* (Gallimard, 1987).
- *Passion simple* (Gallimard, 1991).
- *Journal du dehors* (Gallimard, 1993).
- *La Honte* (Gallimard, 1997).
- *'Je ne suis pas sortie de ma nuit'* (Gallimard, 1997).
- *La Vie extérieure* (Gallimard, 2000).
- *L'Événement* (Gallimard, 2000).
- *Se perdre* (Gallimard, 2001).
- *L'Occupation* (Gallimard, 2002).
- *L'écriture comme un couteau*, entretien avec Frédéric-Yves Jeannot (Stock, 2003).
- *L'Usage de la photo*, avec Marc Marie (Gallimard, 2005).
- *Les Années* (Gallimard, 2008).
- *L'Autre Fille* (NiL Éditions, 2011).
- *L'Atelier noir* (Busclats, 2011).
- *Écrire la vie* (Gallimard, Quarto, 2011).
- *Retour à Yvetot* (Mauconduit, 2013).
- *Le Vrai lieu*, entretiens avec Michelle Porte (Gallimard, 2014).
- *Regarde les lumières, mon amour* (Seuil, 'Raconter la vie', 2014).
- *Mémoire de fille* (Gallimard, 2016).
- *Hôtel Casanova et autres textes brefs* (Gallimard, 2020).
- *Le Jeune homme* (Gallimard, 2022).
- *Une Conversation*, avec Rose-Marie Lagrave, ed. Sarah Carlotta Hechler, Claire Mélot & Claire Tomasella (Editions de l'École des hautes études en sciences sociales, 2023).³⁷

³⁷ Zoznam pochádza z oficiálnej stránky spisovateľky. Zdroj: University of St Andrews. *Annie Ernaux. Publications*. Online. © 2018. Dostupné z: <https://www.annie-ernaux.org/fr/publications-2/>. [cit. 2024-04-14].

ANOTÁCIA

Autorka práce: Hana Mihaljevičová

Názov katedry a fakulty: Katedra romanistiky, Filozofická fakulta

Názov práce: Analýza slovenského prekladu diela *La Place* spisovateľky Annie Ernaux Katarínou Bednárovou s ohľadom na autorský štýl

Vedúca práce: Mgr. Zuzana Hildenbrand, Ph.D.

Počet znakov: 159 684

Počet príloh: 1

Počet titulov použitej literatúry: 15

Kľúčové slová: preklad beletrie, Annie Ernaux, Katarína Bednárová, *La Place*, Miesto medzi ľuďmi, autorský štýl, *écriture plate*

Charakteristika práce:

Predmetom tejto bakalárskej diplomovej práce je analýza slovenského prekladu diela *La Place* súčasnej francúzskej spisovateľky Annie Ernaux prekladateľkou Katarínou Bednárovou s ohľadom na autorský štýl. Práca je rozdelená na dve hlavné časti; prvá prináša teoretické poznatky o prekladateľskej činnosti a predstavuje autorku a prekladateľku diela. Druhá, prakticky zameraná časť skúma spôsob prekladu prózy *La Place* v piatich kapitolách: preklad titulu, prevod reálií spomínaných v pôvodnom diele, preklad slovných zvrátov, frazeologizmov, regionalizmov a subštandardných výrazov, využitie prekladateľských prístupov a postupov a rozbor rôznych jazykových rovín s cieľom zachovať autorský štýl. Záver prináša zhodnotenie miery priblíženia sa prekladu k originálu na základe vyššie spomenutých bodov analýzy a vyjadruje sa k problematike aktualizácie prekladu tohto diela.

ANNOTATION

Author of the thesis: Hana Mihaljevičová

Name of department and faculty: Department of Romance Studies, Faculty of Arts

Thesis Title: Analysis of the Slovak translation of Annie Ernaux's work *La Place* by Katarína Bednárová with regard to the author's style

Thesis supervisor: Mgr. Zuzana Hildenbrand, Ph.D.

Number of characters: 159 684

Number of appendices: 1

Number of titles of literature used: 15

Keywords: translation of fiction, Annie Ernaux, Katarína Bednárová, *La Place*, *Miesto medzi ľuďmi*, authorial style, *écriture plate*

Work characteristics:

The subject of this bachelor thesis is the analysis of the Slovak translation of *La Place* by contemporary French writer Annie Ernaux by translator Katarína Bednárová with regard to the author's style. The thesis is divided into two main parts; the first part presents the theoretical knowledge of the translation activity and introduces the author and the translator of the work. The second, practically oriented part examines the way of translating the prose *La Place* in five chapters: the translation of the title, the translation of the facts such as history, culture etc. mentioned in the original work, the translation of phraseologisms, regionalisms and substandard expressions, the use of translation approaches and techniques, and the analysis of different linguistic planes in order to preserve the author's style. The conclusion provides an assessment of the degree of approximation of the translation to the original on the basis of the above-mentioned points of analysis and comments on the issue of updating the translation of this work.